

Rikostiedottaminen tutkinnanjohtajan työkaluna

Jari Korkalainen

10/2022

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Jari Korkalainen - Rikostiedottaminen tutkinnanjohtajan työkaluna

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen, alaluvut 6.6 ja 7.3 KÄYTTÖ RAJOITETTU IV (JulKL 24.1 §:n 5 kohta)

Ohjaajat: Yliopettaja, OTT, dosentti, Satu Rantaeskola ja ylikomisario Ossi Kaario

Tutkinto: Poliisi (ylempi AMK)

Rikostiedottaminen on yksi olennainen osa tutkinnanjohtajan työtehtäviä ja siihen on perinteisesti opittu käytännön työelämässä kertyneen kokemuksen kautta. Rikostiedottamisella tarkoitetaan tietojen antamista julkisuuteen yksittäisestä rikosasiasta esitutinnan aikana.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin kuinka tutkinnanjohtajat hyödyntävät rikostiedottamista yksittäisten rikosten selvittämisessä, tuetaanko sillä muita tutkintakeinoja, ja mitkä ovat rikostiedottamisessa huomioitavat yleisimmät haasteet. Tehtävä koetaan erittäin haastavana, koska tutkinnanjohtajat joutuvat koko ajan punnitsemaan julkisuusperiaatteen, asianosaisten yksityiselämän suojan ja rikoksen selvittämisen välillä antaessaan tietoja julkisuuteen yksittäisestä rikoksesta. Tutkimuksen lähtökohtana olikin koota yhteen tutkinnanjohtajille kertynyttä ns. hiljaista tietoa rikostiedottamisen mahdollisuuksista.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa tutkimusaineisto kerättiin yksilöhaastatteluna teemahaastattelun muotoa käyttäen. Tutkimusta varten haastateltiin neljää tutkinnanjohtajaa, jotka kertoivat avoimesti näkemyksiään ja toivat esiin omia kokemuksiaan rikostiedottamisen käytännön soveltamistilanteista. Tutkimuksen teoreettisessa osassa analysoidaan rikostiedottamista ohjaavaa toimivaltasäännöstä tarkastellen säännöksen taustalla vaikuttavia perus- ja ihmisoikeuksia, lainvalmisteluasiakirjoja, laillisuusvalvojen kannanottoja sekä oikeuskirjallisuutta.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että rikostiedottaminen mahdollistaa monenlaisia tapoja edesauttaa rikosten selvittämistä. Yleisimpiä tapoja ovat erilaisten tutkintaa auttavien vihjetietojen pyytäminen, mutta rikostiedottamista voidaan esimerkiksi hyödyntää uusien rikosten paljastamiseksi sekä etsintäkuulutusten ja erilaisten pakkokeinojen tukena. Yleisimmät haasteet liittyvät puolestaan rikostiedottamisen ajankohdan hallintaan ja rikoksen yksityiskohtien salaamiseen esitutinnan turvaamiseksi.

Sivumäärä: 83 + 2 liitettä

Tarkastuskuukausi ja vuosi: Lokakuu 2022

Avainsanat: Esitutkinta, julkisuusperiaate, poliisi, rikostiedottaminen, tutkinnanjohtaja, salassapito, sananvapaus, syyttömyysolettama, yksityiselämän suoja

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	10
2.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kohde	10
2.2 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksessa käytetty metodi.....	11
2.3 Tutkimuksen kohderyhmän kuvaus	13
2.4 Keskeisimmät käsitteet.....	15
2.5 Aikaisemmat tutkimukset.....	18
3 PERUS- JA IHMISOIKEUDET RIKOSTIEDOTTAMISESSA	21
3.1 Rikostiedottaminen taustalla vaikuttavat perus- ja ihmisoikeudet.....	21
3.2 Sananvapaus viranomaistoiminnan julkisuuden turvaajana	22
3.3 Syyttömyysolettama osana oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä	23
3.4 Yksityiselämän suoja julkisuuden rajoittajana	24
4 POLIISIN VIESTINTÄ JA RIKOSTIEDOTTAMISEN PERUSTEET.....	25
4.1 Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän ohjaus	25
4.2 Toimivaltuus rikostiedottamiseen.....	27
4.3 Kansalaisviestinnän ja rikostiedottamisen välinen ero	28
4.4 Poliisin toimintaan liittyvät rikostiedottamisen perusteet.....	29
4.4.1 Rikoksen selvittäminen	29
4.4.2 Rikoksesta epäillyn tavoittaminen	29
4.4.3 Uuden rikoksen estäminen.....	30
4.4.4 Rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen	30
4.4.5 Muu vastaava syy	30
4.5 Poliisin ulkopuolelta tulevat rikostiedottamisen perusteet.....	31
4.5.1 Asian yhteiskunnallinen merkitys.....	31
4.5.2 Asian herättämä yleinen mielenkiinto	31
4.6 Henkilön nimen tai kuvan julkaisemisen perusteet.....	32
4.7 Rikostiedottamisessa huomioon otavat rajoitteet	33
4.8 Esitutkintaperiaatteiden merkitys	34
4.8.1 Tasapuolisuusperiaate	34
4.8.2 Syyttömyysolettama	35
4.8.3 Suhteellisuusperiaate.....	36
4.8.4 Vähimmän haitan periaate	36
4.8.5 Hienotunteisuusperiaate	37
4.9 Esitutkinnan eri vaiheet rikostiedottamisessa.....	37

5	ESITUTKINTA-AINEISTON SALASSAPITO JA YKSITYISELÄMÄN SUOJA	41
5.1	Esitutkinta-aineiston salassapitoa ohjaava sääntely	41
5.2	Perusteet poiketa esitutkinta-aineiston yleisestä salassapidosta	43
5.3	Asianosaisjulkisuus ja yleisöjulkisuus	44
5.4	Julkisuusolettama, salassapito-olettama ja ehdoton salassapito	45
5.5	Yksityiselämän suojaa koskevat julkisuuslain salassapitoperusteet	48
5.5.1	Ehdottomasti salassa pidettävät yksityiselämään suojaa koskevat tiedot	48
5.5.2	Salassapito-olettaman alaiset yksityiselämän suojaa koskevat tiedot	52
5.5.3	Julkisuusolettaman alaiset yksityiselämän suojaa koskevat tiedot	54
6	TUTKINNANJOHTAJIEN KOKEMUKSIA RIKOSTIEDOTTAMISESTA	56
6.1	Haastateltavien suhtautuminen rikostiedottamiseen	56
6.2	Rikoksen selvittäminen ja rikostiedottaminen	57
6.3	Uusien rikosten tai rikoksesta aiheutuvien vahinkojen estäminen ja rikostiedottaminen	58
6.4	Henkilön tai rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan antaminen julkisuuteen	59
6.5	Rikostiedottaminen tavanomaisten pakkokeinojen tukena	61
6.6	Rikostiedottaminen salaisten pakkokeinojen tukena (salattu JulkL 24.1 § 5 kohta)	63
6.7	Rikostiedottamiseen haasteet	63
6.7.1	Ajankohdan valintaan vaikuttavat asiat	63
6.7.2	Esitutinnan turvaaminen	65
6.7.3	Yleisjohtaja yksittäisestä rikoksesta tiedottajana	66
6.8	Poliisin ulkopuolelta tulevat tiedottamisen tarpeet	67
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	69
7.1	Rikostiedottamisen hyöty ja merkitys esitutkinnalle	69
7.2	Nimen ja kuvan julkaisuun liittyvä harkinta	70
7.3	Salaisia pakkokeinoja tukeva rikostiedottaminen (salattu JulkL 24.1 § 5 kohta)	71
7.4	Rikostiedottamisen ajankohdan valinta ja tutkinnan turvaaminen	71
7.5	Yhteiskunnallinen merkitys ja yleinen mielenkiinto	72
7.6	Lainsäädännön ajantasaisuus ja ero oikeuskäsittelyjen julkisuuteen Ruotsissa	74
8	LOPUKSI	76
8.1	Kehittämissuhteet	76
8.2	Jatkotutkimuksen aiheita	76
8.3	Tutkimuksen luotettavuus ja kritiikki	78
8.4	Loppusanat	79
	LÄHTEET	80
	LIITE 1 Teemahaastattelurunko	84
	LIITE 2 Saatekirje	86

LYHENTEET

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
AOKa	Apulaisoikeuskansleri
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
ETL	Esitutkintalaki (22.7.2011/805)
EU	Euroopan unioni
Dnro	Diaarinumero
HE	Hallituksen esitys
JulkL, julkisuuslaki	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621)
JSN	Julkisen sanan neuvosto
KP-sopimus	Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, KP-sopimus (SopS 7-8/1976)
KuoISyyL	Laki kuolemansyyn selvittämisestä (1.6.1973/459)
NJA	Nytt Juridisk Arkiv, Ruotsin korkeimman oikeuden kausijulkaisu
PL, perustuslaki	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
PKL	Pakkokeinolaki (22.7.2011/806)
PoIL	Poliisilaki (22.7.2011/872)
POHA	Poliisihallitus
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
VNA	Valtioneuvoston asetus
vp	Valtiopäivät
YTJulkL, oikeudenkäynti- julkisuuslaki	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (30.3.2007/370)

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni rikostiedottamiseen ja siihen liittyviin haasteisiin heräsi kevään 2021 tutkintatoiminnanjohtamisen opintojaksolla. Opintojaksolla perehdyimme Poliisin (ylempi AMK) -tutkinnon opetussuunnitelman mukaisesti rikostiedottamista ohjaavaan lainsäädäntöön ja esitutkinta-aineiston julkisuuteen¹. Käsittelimme rikostiedottamista ohjaavaa lainsäädäntöä ja teimme aihepiiriin liittyvät yksilöharjoitukset, joissa jokainen opiskelija sai vuorollaan tiedottaa satunnaisesta rikosasiasta ja vastata toimittajan tekemiin kysymyksiin asiasta annetun tiedotteen perusteella. Viimeistään tässä yhteydessä opiskelijoille kävi selväksi, että rikostiedottaminen ei aina ole kovin yksinkertaista ja rikostiedottamista ohjaava lainsäädäntö on sisäistettävä hyvin, jotta rikostiedottamisessa voi onnistua.

Ennen Poliisin YAMK-opintoja olin työskennellyt mm. päivittäisrikostutkintaryhmän varajohtajana, jolloin tehtäviini kuului poliisilaitoksen päivittäistiedotteiden laatiminen massarikoksista. Tuolloin vasta valmistuneena ylikonstaapelina laadin rikostiedotteita ilman syvällisempää pohdintaa rikostiedottamisen mahdollisuuksista. Poliisilaitoksen alueella päivittäin tapahtuvista rikoksista tiedottaminen tuntui usein työläältä velvollisuudelta kaikkien muiden tehtävien joukossa. Kevään 2021 tutkintatoiminnanjohtamisen opintojakso kuitenkin avasi rikostiedottamisen monimuotoisuutta ja vaativuutta, että huomasin myös omassa osaamisessani olevan vielä erittäin paljon kehitettävää. Itse asiassa rikostiedottaminen alkoi vaikuttaa entistä mielenkiintoisemmalta, kun aloin perehtyä siihen liittyvään lainsäädäntöön, lakien valmisteluaineistoon ja poliisihallinnon ohjeisiin. Totesinkin, että vaativuudestaan huolimatta rikostiedottamista ei ole mahdotonta hallita, eikä sitä pidä nähdä pelkästään velvollisuutena tiedotusvälininä tai kansalaisia kohtaan. Tälle ajatukselle sain tukea poliisin viestintä määräyksestä, jonka mukaan on hyvä ymmärtää, että viestintä on poliisin velvollisuus, mutta ennen kaikkea se voi olla mahdollisuus². Tätä korostettiin myös tutkintatoiminnan johtamisen opintojakson opetuksessa.

Tutkimuksessa käytän esitutkinnasta tiedottamiseen liittyen käsitteitä yksittäisestä rikosasiasta tiedottaminen tai rikostiedottaminen. Käsitteet on nostettu esille vastikään julkaistussa Satu Rantaeskolan väitöstutkimuksessa *Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa* (2021). Yksittäisestä rikoksesta tiedottamisella ja rikostiedottamisella tarkoitetaan esitutkintatoimenpiteiden tai syyteharkinnan kohteena olevaan rikosasiaan liittyvää tiedottamista. Käsitteillä korostetaan yksittäisen rikoksen esitutkinnasta tiedottamisen eroa poliisin yleiseen viestintään sekä poliisin viestinnän erityistilanteisiin, kuten Twitter-maratoneihin.³

¹ Poliisin (ylempi AMK) - tutkinnon opetussuunnitelma 2021–2022, 23.

² Määräys poliisin viestinnästä 2019, 2.

³ Rantaeskola 2021, 5, 330.

Rikostiedottamisesta säädetään esitutkintalain (ETL, 22.7.2011/805) 11 luvun 7 §:ssä. Säännöksessä luetellaan ne perusteet, joiden vuoksi yksittäisestä rikoksesta tiedottaminen voi olla tarpeen. Tällaisia tarpeita ovat asian yhteiskunnallinen merkitys, sen herättämä yleinen mielenkiinto, rikoksen selvittäminen, rikoksesta epäillyn tavoittaminen, uuden rikoksen estäminen, rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen ja muu vastaava syy. Poliisin julkisuuskäsikirjan mukaan rikoksen selvittäminen, rikoksesta epäillyn tavoittaminen, uuden rikoksen estäminen, rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen ja muu vastaava syy ovat selkeästi rikoksen selvittämiseen liittyviä rikostiedottamisen perusteita. Mikäli rikostiedottamisen perusteena on asian yhteiskunnallinen merkitys tai sen herättämä yleinen mielenkiinto, tulee rikostiedottamisen tarve poliisiin ulkopuolelta.⁴

Tässä tutkimuksessa rikostiedottamista lähestytään mahdollisuutena selvittää rikoksia. Oikeus tiedottaa esitutkinnasta on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehellään sekä heidän määräämällään muulla virkamiehellä (ETL11:7.4). Toisin sanoen vastuu rikostiedottamisesta on tutkinnanjohtajalla, jonka tehtävä on muutoinkin johtaa esitutkintaa (ETL 2:2). Johtaessaan esitutkintaa tutkinnanjohtaja mm. päättää rikoksen selvittämiseksi käytettävistä pakkokeinoista ja tarvittaessa muidenkin esitutkintatoimenpiteiden suorittamisesta.

Poliisihallinnon määräyksiä ja ohjeita lukuun ottamatta rikostiedottamisesta on hyvin vähän saatavalla osaamista syventävää kirjallisuutta. Rikostiedottaminen onkin koettu tutkinnanjohtajien työsäännön opittavaksi taidoksi eikä näitä kokemuksia tai hyviä käytäntöjä ole aiemmin koottu kirjalliseen muotoon. Anu Haikansalon ja Timo Koranderin kirjoittamassa Poliisin (ylempi AMK) -opinnäytetyöohjeessa todetaankin, että poliisissa on erittäin paljon ns. hiljaista tietoa ja käytännön kokemusten kautta saatua viisautta, jota ei ole koottu yhteen eikä kirjattu ylös. Opinnäytetyö on yksi mahdollisuus tällaisten tietojen tallentamiseen.⁵ Tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää tutkinnanjohtajien näkemyksiä ja hyviä käytäntöjä siitä, kuinka rikostiedottamista voi hyödyntää rikosten selvittämisessä.

Rikostiedottamisen hallitseminen ei koske pelkästään tutkinnanjohtajia, koska rikos- ja onnettomuustilanteissa vastuu alkuvaiheen viestinnästä on tilanneorganisaation johtajana toimivalla yleisjohtajalla.⁶ Rikostiedottamiseen liittyvät käytännöt ovat näin ollen tärkeitä ymmärtää myös valvonta- ja hälytystoiminnan päällystotehtävissä.

Juha Hakalan kirjoittamassa kirjassa Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille todetaankin, että opinnäytetyön aiheen valinnassa kannattaa huomioida se, että millaisiin työtehtäviin aikoo hakeutua ja

⁴ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 163. Samoin Rantaeskola 2021, 132.

⁵ Haikansalo & Korander 2021, 9.

⁶ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 21.

palveleeko opinnäytetyö näitä tehtäviä.⁷ Hyvän opinnäytetyön kriteereihin myös kuuluu oma kiinnostus aihetta kohtaan, työn hyöty omalle alalle ja että työ opettaa myös jotain tekijälleen.⁸ Tämä tutkimus syventää ennen kaikkea omaa osaamistani rikostiedottamiseen, mutta samalla se palvelee poliisihallintoa, etenkin kaikkia tulevia tutkinnanjohtajia ja yleisjohtajia, jotka haluavat syventää osaamistaan ja haluavat tutustua rikostiedottamisen keinoihin rikosten selvittämisessä. Rikostiedottamista ei myöskään ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmasta ja näin ollen aihe on ajankohtainen.

Tutkimuksen ajankohtaisuuden arvioinnissa on myös huomioitava parhaillaan käynnissä oleva julkisuuslain uudistaminen. Julkisuuslaki eli laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (JulkL 21.5.1999/621) on erittäin keskeisessä asemassa rikostiedottamisen kannalta, koska ko. laissa määritellään ne asiat, joista poliisi ei voi kertoa julkisuuteen. Eduskunnanoikeusasiamies Petri Jääskeläinen on 16.10.2020 antamassaan tiedotteessa ottanut kantaa julkisuuslain uudistamistarpeeseen ja todennut, että oikeusministeriön tulisi lain uudistuksen yhteydessä arvioida pitäisikö esitutkinta-aineiston salassapitoperusteiden uudistaminen ottaa myös erikseen uudistuksen kohteeksi. Jääskeläisen kannanotto liittyi Oikeustoimittajat ry:n kanteluun koskien Poliisihallituksen julkisuus-käsikirjaa, vaikka kantelu ei muutoin antanut aihetta moittia poliisin toimintaa.⁹

Oikeusministeriön hanke ja säädösvalmistelutietojen mukaan 8.8.2022 on käynnistetty esitutkinnan salassapitoperusteiden selkeyttämiseen liittyvä säädösvalmistelu, joka on tarkoitus luovuttaa eduskunnalle käsiteltäväksi syksyllä 2022.¹⁰ Valmisteltavan hallituksen esityksen ruotsinkielisen aineiston lausuntoaikaa on jatkettu 13.10.2022 saakka ja lakimuutosten on tarkoitus tulla voimaan 1.6.2023.¹¹ Lausuntokierroksella olevan hallituksen esityksen mukaan julkisuuslain 24 §:ään ehdotetaan lisättäväksi 3. momentti, jossa mahdollistetaan yksityiselämän suojaksi säädetyistä salassapidosta poikkeaminen tietyin edellytyksin. Ehdotuksen mukaan poikkeaminen koskisi kohtia 23, 25, 29, 30 ja 32 tai niitä sisällöllisesti vastaavia muun lain mukaisia salassapitoperusteita. Salassapidosta voitaisiin poiketa, jos tietojen antaminen olisi välttämätöntä esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän päätöksen perusteiden ymmärtämiseksi. Uudistuksella pyritään parantamaan julkisen vallan käytön valvontaa.¹² En käsittele keskeneräistä lakiuudistusta tässä tutkimuksessa tarkemmin, koska tutkimus valmistuu jo lokakuussa 2022 lakiuudistuksen ollessa vielä kesken eikä tutkimuksen kohteena ole esitutkinnan päättämisvaihe, jossa yleinen salassapito päättyy esimerkiksi esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai rajoittamisesta koskevan ratkaisun jälkeen.

⁷ Hakala 2004, 47.

⁸ Hirsjärvi ym. 2014, 77.

⁹ Eduskunnanoikeusasiamiehen tiedote 16.10.2020.

¹⁰ Oikeusministeriön säädösvalmistelu OM056:00/2022.

¹¹ Lausuntopalvelu.fi lausuntopyyntö VN/21702/2022.

¹² HE-luonnos 10.8.2022, 28.

Opinnäytetöiden lähtökohta on julkisuus, kuten tässäkin opinnäytetyössä. Siksi opinnäytetyö on julkinen niin suurelta osin kuin se salassapitosääntely huomioon ottaen on mahdollista. Tutkimuksessa kuitenkin käsitellään rikostiedottamista rikoksen selvittämiseen liittyvänä taktisena menetelmänä. Poliisin taktiset ja tekniset menetelmät ovat JulkL (621/1999) 24.1 §:n 5 kohdan perusteella salassa pidettäviä, jos niiden julkaiseminen vaarantaisi rikosten ennalta ehkäisyä ja selvittämistä.

Tämän tutkimuksen salassa pidettävät osuudet ovat alaluvuissa 6.6 ja 7.3. Salassapidosta johtuen tästä tutkimuksesta on julkaistu kaksi versiota. Julkisesta tutkimusraportista on poistettu alalukujen 6.6 ja 7.3 sisältö ja raportti on julkaistu avoimessa Theseus-palvelussa. Salassa pidettävät tiedot sisältävä versio on julkaistu Poliisiammattikorkeakoulun kirjastossa.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kohde

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on syventyä tutkinnanjohtajan näkökulmasta rikostiedottamisen mahdollisuuksiin ja haasteisiin rikoksen selvittämiseksi. Rikostiedottaminen on säädetty laissa tutkinnanjohtajan tehtäväksi ja näin ollen tutkinnanjohtajat vastaavat siitä, milloin ja miten rikosasioista tiedotetaan.

Rikostiedottamista ohjaavan esitutkintalain säännöksen (ETL 11:7) mukaan poliisin tarpeista lähteviä tiedottamisen perusteita ovat rikosten selvittäminen, rikoksesta epäillyn tavoittaminen, uuden rikoksen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen ja muu vastaava syy. Asian yhteiskunnallinen merkitys ja sen herättämä yleinen mielenkiinto ovat puolestaan poliisin ulkopuolelta tulevia rikostiedottamisen tarpeita.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Voiko yksittäisestä rikoksesta tiedottamisella edesauttaa rikoksen tutkintaa?
2. Mitä seikkoja yksittäisestä rikoksesta tiedottamisessa tulisi huomioida?

Ensimmäisen tutkimuskysymykseni tarkoitus on selvittää, miten tutkinnanjohtajat soveltavat rikoksen selvittämiseen liittyviä rikostiedottamisen perusteita. Rikosten selvittäminen tapahtuu pääosin esitutkinta- ja pakkokeinolaissa säädetyin toimivaltuuksin, joista suurin osa vaatii tutkinnanjohtajan päätöksen. Tutkinnanjohtaja vastaa esitutkinnasta kokonaisuutena ja tiedottaminen on yksi osa tätä kokonaisuutta. Rikostiedottamisen soveltamistilanteiden yhteydessä selvitetään myös, hyödynävätkö tutkinnanjohtajat rikostiedottamista muiden esitutkintatoimenpiteiden, kuten pakkokeinojen käytön tukena.

Toisen tutkimuskysymykseni yhteydessä keskityn selvittämään kuinka tutkinnanjohtajat huomioivat yksittäisen rikosasian tiedottamiseen liittyviä haasteita, kuten tiedottamisen ajankohtaa ja esitutkinnan turvaamiseen liittyviä seikkoja. Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirjan mukaan poliisin pitäessä tiedottamisaloitteen omissa käsissään voidaan yksittäisestä rikoksesta tiedottaminen tehdä harkitusti ja tutkinnan kannalta oikea aikaisesti. Rikostiedottamisessa on myös huomioitava poliisitaktiikka ja varottava paljastamasta seikkoja, jotka ovat vain rikoksen tekijän ja poliisin tiedossa.¹³

Tutkimuksessa esittelen lyhyesti myös poliisin ulkopuolelta tulevia rikostiedottamisen tarpeita, jotka ovat asian yhteiskunnallinen merkitys ja sen herättämä yleinen mielenkiinto. Nämä perusteet on

¹³ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 24, 26.

rajattu tutkimuksen ulkopuolelle, koska tutkimuksen näkökulma on poliisin tarpeesta lähteissä rikostiedottamisen perusteissa, joita tutkinnanjohtaja voi hyödyntää rikosten selvittämisessä.

Tutkimuksessa ei myöskään käsitellä akuutteihin rikos- ja onnettomuustilanteisiin liittyvää poliisin operatiivista viestintää, jonka tarkoituksena on ihmisten neuvonta, opastus, onnettomuuksien ennalta estäminen ja kenttätoiminnan tukeminen.¹⁴ Tutkimuksen alussa analysoidaan kuitenkin lyhyesti näitä viestinnän eri alueita, jotta yksittäiseen rikokseen liittyvän tiedottamisen tilanteet konkreettisesti sovituvat suhteessa muuhun poliisin viestintään.

2.2 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksessa käytetty metodi

Tutkimusmenetelmän valinta tulisi tehdä tutkimusongelman perusteella.¹⁵ Toisin sanoen tutkimusongelma ohjaa millaista tietoa tarvitaan ja millä keinoilla tiedon voi parhaiten tavoittaa. Tutkimusongelma tai tutkimuskysymys on tutkimusmenetelmän valinnan lähtökohta myös Jorma Kanasen kirjassa Kvali. Kanasen mukaan tutkimuksessa kerätään määrätyn laista tietoa tutkimusongelman ratkaisemiseksi. On siis valittava ongelman ratkaisuun sopiva tutkimusmenetelmä, jolla tutkimusmateriaali kerätään, käsitellään ja analysoidaan. Tutkimusmenetelmät jaotellaan yleensä määrälliseen eli kvantitatiiviseen tutkimusotteeseen ja laadulliseen eli kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen.¹⁶

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusongelmaan haetaan ratkaisua tilastollisin menetelmin etsien aineistosta eroja tai yhtäläisyyksiä, jotta voidaan tehdä yleistettäviä päätelmiä. Kvalitatiivinen tutkimuksen tarkoituksena on puolestaan jonkin ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkitseminen, ei tilastollisten yhteyksien havaitseminen.¹⁷ Laadullinen tutkimus tutkiikin yksittäistä tapausta ja määrällinen tutkimus tapausten joukkoa. Kvalitatiivinen tutkimus on myös muodollisesti vapaampaa ja etenee syklistä. Määrällinen tutkimus etenee tiukkojen sääntöjen mukaan. Laadullisen tutkimuksen tiedonkeruu tapahtuu yleensä haastattelemalla ihmisiä tai havainnoimalla ilmiöitä. Määrällisessä tutkimuksessa tieto kerätään usein mittauksilla, kyselyillä tai lomakkeilla.¹⁸

Kvalitatiivinen tutkimus soveltuu parhaiten sellaisiin tutkimuksiin, joissa ilmiöstä ei ole aiempaa tietoa, teorioita tai tutkimusta ja ilmiöstä halutaan hyvä kuvaus. Tutkimuksella voidaan tuottaa ilmiöstä syvällisempää tietoa tai luoda uusia teorioita tai hypoteeseja. Tilastot antavat ilmiöstä paljon suppeamman kuvan.¹⁹

¹⁴ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 21.

¹⁵ Saarinen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 13.

¹⁶ Kananen 2008, 17–18.

¹⁷ Saarinen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 48–49.

¹⁸ Kananen 2008, 24–25.

¹⁹ Kananen 2008, 31–32.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää tutkinnanjohtajien kokemuksia ja näkemyksiä siitä, kuinka rikostiedottamista on hyödynnetty tai kuinka sitä voisi hyödyntää rikosten selvittämisessä sekä mitä seikkoja on hyvä huomioida ajankohtaan sekä tutkinnanturvaamiseen liittyen. Rikostiedottamista ohjaava lainsäädäntö ja hallinnon ohjeet on laadittu yleisluontoisiksi, koska rikostapaukset ovat varsin monimuotoisia eikä kaikkien tapausten tarkka huomioiminen ole lainsäädännöllisesti tai ohjeistuksellisesti mahdollista. Aiheesta ei ole myöskään saatavilla opetusmateriaalia eli rikostiedottamisen oppiminen tapahtuu pääosin työn kautta.

Tällä tutkimuksella pyritään selvittämään ns. hiljaisen tiedon piiriin kuuluvaa ilmiötä, josta ei ole aikaisempaa tutkimusmateriaalia. Näin ollen kvalitatiivinen tutkimusote on paras tapa lähestyä ilmiötä ja koota tutkinnanjohtajille käytännön työelämän kokemusten kautta kertynyttä tietoa kirjalliseen muotoon. Rikostapausten monimuotoisuudesta johtuen yleistettäviä toimintamalleja on erittäin haastava luoda. Tutkimuksella ei pyritäkään suoraan yleistettävien toimintamallien luomiseen, vaan keräämään esimerkkejä ja ajatuksia tiedottamisen keinoista, joita jokainen voi pohtia ja soveltaa parhaimmaksi katsomallaan tavalla. Laadullinen tutkimusote on hyvä tapa tuottaa tällaista tutkimustietoa. Toisaalta, jos haastattelujen perusteella on nähtävissä yhteneväisyyksiä ja selkeitä toimintamalleja, sellaiset tuodaan toki tutkimuksessa esille.

Laadullisen tutkimuksen aineiston hankintamenetelmät ovat havainnointi, haastattelut, dokumentit, toimintatutkimus ja tapaus- eli casetutkimus. Haastattelussa on tarkoituksena esittää tutkittavalle henkilölle kysymyksiä, joilla pyritään saamaan selitys ja tietoa varsinaiseen tutkimusongelmaan. Haastattelumenetelmät taas jaetaan strukturoituun haastatteluun, puolistrukturoituun haastatteluun, teemahaastatteluun ja avoimeen haastatteluun.²⁰

Strukturoituhaastattelu on tiukasti määritelty ja lähellä kvantitatiivista tutkimusta. Kyse on ns. lomakehaastattelusta, jossa kysymykset ja vastausluokat ovat ennalta määritellyjä. Tätä haastattelun muotoa käytetään yleensä puhelinhaastatteluissa.²¹ Puolistrukturoidussa haastattelussa on lomakekyselyn mukana kysymykset, mutta vastausvaihtoehtoja ei ole annettu. Kysymyksiin vastataan avoimesti. Teemahaastattelussa keskustellaan ennakkoon haastateltavan kanssa sovitusta teemoista. Avoinhaastattelu on kaikista vapaamuotoisin haastattelu. Avoimessa haastattelussa keskustellaan valitusta aiheesta. Eniten käytetyin haastattelumuoto on teemahaastattelu. Teemahaastattelu antaa kysymyksille väljyyttä ja teemoilla voi rajata aihetta.²²

Haastattelut jaotellaan vielä haastattelumuotojen mukaan. Yleisimpiä haastattelumuotoja ovat syvähaastattelu (pyritään saamaan syvällistä tietoa ja vaatii usein monta haastattelu kertaa), yksilö-

²⁰ Kananen 2008, 57, 73.

²¹ Hirsjärvi & Hurme 2008, 44.

²² Kananen 2008, 73–74.

haastattelu (haastatellaan yhtä henkilöä kerrallaan) ja ryhmähaastattelu (haastatellaan useita henkilöitä samassa haastattelussa). Ryhmähaastattelussa on huomioitava ryhmän mahdollinen vaikutus vastauksiin.²³

Tämän tutkimuksen aineiston hankinta on tehty teemahaastattelulla haastatellen yhtä henkilöä kerrallaan. Teemahaastattelu on riittävän avoin haastattelumuoto, joka toisaalta ohjaa haastattelun kulkua pysyäkseen tutkimuskysymysten ympärillä, mutta samalla jättää haastateltavalle vapauksia kertoa ajatuksistaan laajemminkin. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa haastateltavat saivat kertoa vapaasti teemaan liittyviä käytännön esimerkkejä ja tuoda esiin omia näkemyksiään.

Laadullinen aineisto on usein hyvin laaja ja aineistoa täytyy käsitellä, jotta sitä voi tulkita. Haastattelujen analysointi aloitetaan tallennetun haastattelun litteroimisella eli puhtaaksi kirjoittamisella. Litteroinnin jälkeen aineisto täytyy järjestää ennen kuin sitä voidaan analysoida. Yksi järjestämisen muoto on koodaus. Koodauksessa on kyse pelkästä tekniikasta, jossa aineisto järjestetään käsiteltävään muotoon. Koodauksessa ei saa vähentää tiedon laadullista sisältöä. Tiedot ainoastaan luokitellaan siten, että samaa tarkoittavat asiat yhdistellään samaan luokan alle varsinaista analyysiä varten.²⁴

Koodauksen jälkeisessä analyysissä aineistosta pyritään löytämään mm. rakenteita, säännönmukaisuuksia, teemoja ja malleja. Analyysitekniikoita ovat mm. kvantifiointi, teemoittelu ja sisällönanalyysi. Kvantifioinnissa luokiteltu aineistosta lasketaan luokkien määrää ja saadaan esim. tietoa jonkun teeman toistumisesta. Teemoittelussa aineisto järjestellään teemoittain haastattelussa teemojen tai uusien teemojen mukaisesti. Tutkimusraportissa esitellään haastatteluaineistosta sitaatteja, jotka liittyvät teemaan. Sisällönanalyysissä joko kuvataan haastatteluaineistoa sanallisesti tavoitteena tuottaa ilmiöstä sanallinen kuvaus.²⁵

Tämän tutkimuksen haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluna kasvotusten ja haastattelut tallennettiin ääninauhurilla. Ääninauhurin tallenteet litteroitiin sanasta sanaan, jonka jälkeen aineisto koodattiin ja luokiteltiin. Luokittelun jälkeen aineisto analysoitiin sekä teemoittelemalla että sisällönanalyysin avulla. Teemoittelu palveli tutkimustulosten luettavuutta ja sisällön analyysillä tuotiin erityisesti esiin niitä näkemyksiä, jotka toistuivat tutkimusaineistossa.

2.3 Tutkimuksen kohderyhmän kuvaus

Tutkimusaineiston valinnassa on huomioitava tutkimuksen näkökulma. Näkökulma vaikuttaa siihen, halutaanko aineistoksi tutkittavana olevan ilmiön omakohtaisesti tuntevien ihmisten näkemyksiä

²³ Kananen 2008, 73–74.

²⁴ Kananen 2008, 88–89.

²⁵ Kananen 2008, 88–94.

(heidän kokemuksiin) vai halutaanko aineistoa, jota on esimerkiksi käsitelty mediassa.²⁶ Laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankinta, esimerkiksi haastateltavien valinta, tapahtuu usein harkinnanvaraisena otoksena. Tällä tarkoitetaan sitä, että haastateltavat valitaan tutkijan asettamien kriteerien perusteella. Valinnassa voidaan käyttää jo olemassa olevia kontakteja tai ns. lumipallotekniikkaa, jossa tutkimukseen osallistuvilta pyydetään vinkkejä henkilöistä, jotka voisivat soveltua haastateltaviksi.²⁷ Kanasen mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastateltavat valikoidaan tarkoin. Haastateltavaksi valitaan ne henkilöt, joilta saadaan tutkittavan ilmiön kannalta olennaista ja parasta tietoa. Yleensä haastateltavat ovat tutkittavan ilmiön asianomaisia tai asiantuntijoita.²⁸

Tutkimuksessa on haastateltu tutkittavan aiheen asiantuntijoita, tutkinnanjohtajina toimivia poliiseja Helsingin poliisilaitokselta ja Keskusrikospoliisista, joilla on käytännön työelämän tuomaa kokemusta rikostiedottamisesta. Eri yksiköissä työskentelevien tutkinnanjohtajien haastattelemisella olen pyrkinyt huomioimaan käytännön kokemukset erilaisista rikoslajeista, työskentelykulttuurista ja työtavoista. Esimerkiksi Keskusrikospoliisin tutkinnanjohtajilla on kokemusta laajojen ja vaativien rikosasioiden esitutkinnasta ja menetelmistä eri puolilta Suomea yhteistyössä paikallispoliisin yksiköiden kanssa. Haastateltavien valinnassa on painotettu erityisesti monipuolista kokemusta rikostutkinnasta ja tutkinnanjohtajan tehtävistä. Haastateltavien valinnassa on myös huomioitu eri rikoslajien vaikutus tutkinnanjohtajien työnkuvaan. Eri rikoslajit vaikuttavat esimerkiksi siihen kuinka paljon tutkinnanjohtajat käyttävät pakkokeinoja tai tiedottavat yksittäisistä rikosasioista.

Haastateltavien valinnassa on myös hyödynnetty Helsingin poliisilaitoksen viestintäyksikön asiantuntemusta. Viestinnän asiantuntijat suunnittelevat ja ohjaavat poliisiyksikköjen viestintää sekä avustavat tutkinnanjohtajia rikostiedottamiseen liittyvissä asioissa. Näin ollen heillä on ajantasainen ja kattava käsitys rikostiedottamisesta aktiivisesti käyttävistä tutkinnanjohtajista, jotka asiantuntijuuksensa ja kokemuksensa puolesta soveltuvat haastateltaviksi. Haastateltavien valinnassa on myös hyödynnetty edellä kerrottua lumipallotekniikkaa sekä tutkijan omia havaintoja aktiivisesti tiedottavista tutkinnanjohtajista.

Haastateltaville esitettiin ennen haastattelua saatekirje, jossa tutkimus ja sen teemat esitellään lyhyesti. Kaikki haastateltavat suhtautuivat tutkimukseen erittäin positiivisesti ja keskustelivat haastattelun teemoista avoimesti kertoen samalla omia näkemyksiään. Haastattelut vaihtelivat kestoiltaan 45 minuutin ja 71 minuutin välillä.

Tutkimukseen haastateltiin neljää tutkinnanjohtajaa. Kaksi heistä työskentelee Helsingin poliisilaitoksella ja kaksi Keskusrikospoliisissa. Kaikilla haastatelluilla on ollut kokemusta useiden eri rikos-

²⁶ Saarinen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 48.

²⁷ Saarinen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 49.

²⁸ Kananen 2008, 75–76.

lajien esitutkinnoista. Haastateltavien työkokemus tutkinnanjohtajan tehtävistä vaihteli neljästä vuodesta noin 25 vuoteen. Haastateltavat ovat toimineet tutkinnanjohtajina mm. henkirikoksiin, huumausaineisiin, nuorten tekemiin rikoksiin, ihmiskauppaan, omaisuusrikoksiin ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvissa rikosasioissa.

Haastattelututkimuksissa on myös huomioitava haastateltavien anonymiteetti. Haastattelututkimuksissa haastateltavat pidetään yleensä nimettöminä eli anonyymeinä.²⁹ Tämän tutkimuksen haastattelut on toteutettu tutkimusluvan mukaisesti anonyymisti, jolla pyritään huomioimaan mahdollinen henkilöön kohdistuva arvostelu. Anonyymisti kerätyn tutkimusaineiston analysointi ja arviointi on myös objektiivisempaa sekä se voi edesauttaa tietojen saamista haastateltavilta. Tutkimusaineistossa haastateltavat on yksilöity tunnuksilla haastateltava 1, 2, 3 ja 4.

2.4 Keskeisimmät käsitteet

Tutkimuksen aluksi esittelen rikostiedottamiseen liittyviä keskeisimpiä käsitteitä. Käsitteiden tunteminen on oleellista tutkimuksen ja sen tulosten ymmärtämiseksi.

Asianomistajan määritelmästä ei ole laissa yleistä määrittelyä. Oikeuskirjallisuuden mukaan asianomistaja voidaan määrittellä aineellisoikeudellisen tai prosessuaalisen määritelmän mukaan. Aineellisoikeudellisen määritelmän mukaan asianomistaja on rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltija, tai se, jolle on välittömästi rikoksen kautta syntynyt yksityinen, oikeudellinen vaade. Poliitikosten osalta asianomistajaksi katsotaan sellainen henkilö, jonka oikeuspiiriä on rikoksella välittömästi vaarannettu. Prosessuaalisen määritelmän mukaan asianomistaja on se henkilö, jolla on oikeus vaatia rangaistusta tapahtuneen rikoksen johdosta. Asianomistaja voi olla myös oikeushenkilö, jota puolestaan voi edustaa ne henkilöt, joilla on siihen asemansa puolesta oikeus.³⁰

Asianosaisella tarkoitetaan esitutkinnan asianosaisia, jotka on määritelty esitutkintalain 2 luvun 5 §:ssä. Asianosaisia ovat asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu henkilö, jonka etuihin ja velvollisuuksiin tutkittavana oleva rikosasia voi vaikuttaa. Asianosaisia koskevia esitutkintalain säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin asianomistajana olevan oikeushenkilön lailliseen edustajaan sekä asianosaisena olevan henkilön huoltajaan tai edunvalvojaan.³¹

Esitutkinnalla tarkoitetaan selvityksen hankkimista rikoksesta epäillystä teosta mahdollisen syyteharkinnan suorittamista ja rikosoikeudenkäynnin valmistelua varten. Esitutkinnan voi myös käsittää

²⁹ Kananen 2008, 135.

³⁰ Fredman ym. 2020, 170–173.

³¹ Fredman ym. 2020, 169.

tutkimusmenetelmänä, jossa kootaan ja järjestetään syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvittava todistusaineisto. Suurin osa tästä aineistosta kootaan esitutkintapöytäkirjaan ja sen liitteiksi.³²

Joukkoviestimet ovat viestinnän yksi kohderyhmä ja kanava, joiden kautta tiedon voi saattaa nopeasti laajalle yleisön tietoisuuteen. Joukkoviestimien päätehtävänä on viestin välittäminen, mutta ne myös välittävät viihdettä, tuottavat maailman kuvaa, muokkaavat informaatiota, opettavat ja valistavat. Lisäksi joukkoviestimien tärkeänä tehtävänä on valvoa yhteiskunnan ja päätöksentekijöiden toimintaa sekä pyrkiä vaikuttamaan sekä vastaanottajien käsityksiin että päättäjien toimintaan. Jokaisella joukkoviestimellä on oma mediastrategiansa, joka ohjaa tiedon keräämistä ja julkaisua. Samoin medioiden välinen kilpailu vaikuttaa niiden toimintaan. Tiedotteiden julkaisu on riippuvainen siitä, kuinka hyvin se sopii joukkoviestimen sen hetkiseen suunnitelmiin, tavoitteisiin ja tilanteeseen. Tiedotteen lähettäjä ei voi oleellisesti vaikuttaa siihen millaisena hänen sanomansa julkaistaan vai julkaistaanko ollenkaan.³³

Kansalaisviestinnällä tarkoitetaan viranomaisen velvollisuutta tiedottaa toiminnastaan ja palveluistaan sekä yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksista ja velvollisuuksista omaan toimialaansa liittyvissä asioissa. Toiminnan avoimuudella tarkoitetaan mm. tässä tarkoituksessa julkaistavia oppaita, tilastoja ja muita julkaisuja sekä tietoaaineistoja palveluistaan, ratkaisukäytännöistään sekä yhteiskuntaoloista ja niiden kehityksestä (JulKL 20 §). Viranomaisen toiminnan julkisuus ja avoimuus mahdollistavat toiminnan valvonnan, osallistumisen asioiden valmisteluun ja kansalaiskeskusteluun.³⁴

Kirjallinen tiedote on poliisin viestinnän perusta. Kirjallisella tiedotteella tarkoitetaan poliisin julkaisujärjestelmän kautta joukkoviestimille lähetettävää kirjallista dokumenttia. Poliisin julkaisujärjestelmän kautta kirjalliset tiedotteet lähetetään mm. poliisin www-sivujen uutisvirtaan, kaikille suomalaisen medioille sekä yksittäisille ulkomaisille medioille.³⁵

Pakkokeinot voidaan jaotella rikosprosessuaalisiin, siviiliprosessuaalisiin ja hallintoprosessuaalisiin pakkokeinoihin.³⁶ Tässä tutkimuksessa käsitteellä pakkokeino tarkoitetaan rikosprosessuaalisia pakkokeinoja. Pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joilla puututaan yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi ja aineellisesti oikeaan lopputulokseen saattamiseksi. Pakkokeinoilla puututaan perusoikeuksiin, joten pakkokeinon käyttö edellyttää nimenomaista laissa olevaa toimivaltasäännöstä ja pakkokeino toimenpiteeseen saadaan ryhtyä vain laissa säädettyssä tarkoituksessa ja laissa säännellyin edellytyksin. Rikosprosessuaaliset pakkokei-

³² Fredman ym. 2020, 16–17.

³³ Ikävalko 1995, 72–75.

³⁴ Poliisin julkisuus käsikirja 2022, 11 ja Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 11.

³⁵ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 19.

³⁶ Fredman ym. 2020, 686.

not jaetaan vapauteen kohdistuviin pakkokeinoihin (kiinniotto, pidättäminen, vangitseminen, matkustuskielto), muihin oikeushyviin kohdistuviin pakkokeinoihin (mm. takavarikko, paikkaan kohdistuva etsintä, henkilöön kohdistuva etsintä) ja salaisiin pakkokeinoihin (telepakkokeinot, tarkkailutyypin pakkokeinot ja erityiset salaiset pakkokeinot).³⁷

Poliisitutkinta on yleisnimitys sellaisille poliisin tehtäväksi laissa kuuluviksi säädetyille tutkintatehtäville, jotka eivät ole rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa. Poliisitutkinnan tarkoitus ja tutkimuksessa selvittävät asiat riippuvat siitä säännöstöstä, joka koskee asianomaista tutkintatyyppiä. Poliisitutkinnan suorittamiseksi sovelletaan soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä.³⁸

Rikoksesta epäilty tarkoittaa henkilön asettamisesta rikoksesta epäillyn asemaan, jota edeltää esitutkinnan aloittamisen edellytysten tutkiminen.³⁹ Esitutkintalaissa ei ole säännöstä, jossa määriteltäisiin millä edellytyksillä tietty henkilö voidaan asettaa rikoksesta epäillyn asemaan, vaan esitutkintaviranomaisella itsellään on harkintavalta siitä, keitä henkilöitä käsitellään rikoksesta epäiltynä. Vasta sitten, kun suoritettuna tutkinnan johdosta jotakin henkilöä voidaan epäillä syylliseksi rikoksesta, voidaan hänestä käyttää nimikettä rikoksesta epäilty. Rikoksesta epäillyn asema voi myös päättyä esitutkinnan aikana, mikäli suoritettuna esitutkinnan perusteella voidaan todeta, ettei häntä voida pitää enää epäiltynä.⁴⁰

Rikostiedottaminen käsitteellä tarkoitetaan esitutkintalain 11 luvun 7 §:ssä säädettyä, esitutkinnan aikana tapahtuvaa, tiedottamista. Käsitteellä korostetaan yksittäisen rikosasiasta tiedottamisen eroa poliisin yleiseen viestintään.⁴¹ Käsitettä tiedottaminen käytetään poliisissa kaikkeen ulkoiseen viestintään, kuten esimerkiksi yleisen järjestyksen ja ylläpitämiseen liittyvään viestintään.⁴²

Operatiivinen viestintä liittyy poliisin kenttätoimintaan, kuten rikos- ja onnettomuustilanteiden alkuvaiheen viestintään ja tilannetiedottamiseen. Tilannetiedottamisella pyritään auttamaan kenttätoiminnan muita taktisia periaatteita, neuvomaan ja opastamaan ihmisiä sekä ennalta estämään häiriöitä ja onnettomuuksia. Operatiivista toimintaa johtava yleisjohtaja vastaa rikos- ja onnettomuustilanteiden alkuvaiheen viestinnästä. Kun tutkinnanjohtaja on määrätty, vastuu tiedottamisesta siirtyy hänelle.⁴³ Poliisin operatiivisessa viestinnässä ensiviestit voidaan välittää sosiaalisen median kautta.⁴⁴

³⁷ Fredman ym. 2020, 679–689.

³⁸ Fredman ym. 2020, 20–21.

³⁹ HE 222/2010 vp, 40.

⁴⁰ Fredman ym. 2020, 179–180.

⁴¹ Rantaeskola 2021, 330.

⁴² Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 12.

⁴³ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 21.

⁴⁴ Määräys poliisin viestinnästä 2019, 3.

Tutkinnanjohtaja on virkamies, joka johtaa esitutkintaa. Tutkinnanjohtaja on pääsääntöisesti pakkokeinolaissa (PKL 2:9) määritelty pidättämiseen oikeutettu virkamies (ETL 2:2). Asian laadusta riippuen tai muusta vastaavasta syystä myös poliisin toimittamassa esitutkinnassa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli voi toimia tutkinnanjohtajana, mutta he eivät voi tehdä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivaltaan kuuluvia päätöksiä. Tutkinnanjohtajan tehtävänä on päättää tutkinnan suuntaamisesta ja toteuttamisesta sekä viime kädessä siitä mihin toimenpiteisiin ryhdytään ja mihin ei. Lisäksi esitutkintalaissa on säädetty erikseen tehtäviä, jotka kuuluvat tutkinnanjohtajan päätettäväksi. Syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen (pl. sakko ja rangaistusmääräysasiat) esitutkinnassa (ETL 2:4.1). Tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä on samat toimivaltuudet kuin pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä.⁴⁵

Yleisjohtaja on erikseen määrätty, paikallispoliisin tilanne- tai johtokeskuksessa työskentelevä, päällystöön kuuluvana poliisimies, joka vastaa poliisilaitoksen kenttätoiminnan operatiivisesta johtamisesta työvuoronsa aikana. Yleisjohtaja on toimialueellaan poliisin kaikkien kentällä olevien operatiivisissa tehtävissä työskentelevien esimies. Yleisjohtajan toimialue voi muodostua useamman poliisilaitoksen alueesta. (VNA poliisista 4 §.)

2.5 Aikaisemmat tutkimukset

Viestintä on erittäin laaja käsite ja siihen liittyviä tutkimuksia on koko ajan meneillään eri yliopistojen tiedekunnissa. Poliisin viestintä, etenkin rikostiedottaminen, eroaa kuitenkin yleisestä viestinnästä lainsäädännön asettamin rajoitusten vuoksi. Näin ollen keskityn tässä yhteydessä tarkastelemaan poliisin viestintään ja etenkin rikostiedottamiseen liittyviä aiempia ylemmän korkeakoulu tason tutkimuksia. Poliisin viestintää on tutkittu Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetöissä, kuin myös hallinnon ulkopuolisissa korkeakouluissa.

Viime aikaisten tutkimusten näkökulmat Poliisiammattikorkeakoulun AMK-opinnäytetöissä, ovat painottuneet poliisin operatiiviseen viestintään ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan viestintään eikä rikostiedottamista ole viime vuosina tutkittu varsinkaan poliisin (ylempi AMK) -tutkinnon opinnäytetöissä. Tämän opinnäytetyön näkökulmaa lähinnä ovat rikostiedottamista käsittelevät tutkimukset ovat tehty yli kymmenen vuotta sitten ennen rikostiedottamista ohjaavan esitutkintalain ja muun poliisin toimintaa sääntelevän lainsäädännön kokonaisuudistusta. Tällä hetkellä voimassa oleva uudistettu esitutkintalaki on tullut voimaan 1.1.2014. Rikostiedottamista ohjaavaan säännökseen tuli uutena asiana rikostiedottamisen tarpeiden määrittely eli säännökselle haluttiin säätää suuntaa antavasti niistä seikoista, joiden perusteella rikostiedottaminen saattaa olla tarpeen.⁴⁶

⁴⁵ Fredman ym. 2020, 139–141.

⁴⁶ HE 222/2010 vp, 242.

Näitä seikkoja ovat mm. rikosten selvittämiseen liittyvät tarpeet, joiden käytännön soveltamista tällä tutkimuksella pyritään selvittämään.

Satu Rantaeskola on Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan väitöskirjatutkimuksessa *Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa (2021)* tutkinut rikosprosessiin liittyvää julkisuuslainsäädäntöä. Tutkimuksessa mm. käsitellään esitutkinta-aineiston salassapitoa, rikostiedottamista asianomistajan näkökulmasta sekä tarkastellaan rikosuutisointia rikoksen uhrin näkökulmasta.⁴⁷

Ilkka Koskimäki on Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan lisensiaatintutkimuksessa tutkinut esitutkintaa koskevia säännöksiä ja oikeusperiaatteita poliisin näkökulmasta. Tutkimus on julkaistu 2009. Tutkimuksessaan Koskimäki systematisoi rikostiedottamiseen liittyvät säännökset ja etsii niille parasta mahdollista tulkintaa. Koskimäen tutkimuksen pääasiallisena kohteena on säännösten tulkinta. Käsitellessään rikostiedottamisen tavoitteita Koskimäki toteaaakin, että kansalaisten tiedonsaannin lisäämiseksi rikostiedottamisella voi olla muitakin tavoitteita, kuten rikostiedottamisen käyttäminen taktisena tutkintakeinona rikostutkinnallisen tehtävän suorittamiseksi.⁴⁸ Tutkimuksessa ei kuitenkaan käydä syvällisemmin läpi, mitä nämä keinot voisivat olla.

Ida Nieminen on vuonna 2021 julkaistussa Tampereen yliopiston pro gradu -tutkielmassa tutkinut poliisin viestintää hybridissä mediaympäristössä rikos- ja oikeustoimittajien näkökulmasta. Niemisen tutkimuksessa tarkastellaan poliisin viestintää, ml. rikostiedottaminen, rikostoimittajien näkökulmasta. Tutkimustuloksissa Nieminen esittää mielenkiintoisen havainnon rikostiedottamiseen liittyen. Toimittajien näkemyksen mukaan yksittäisten tutkinnanjohtajien ja poliisiyksiköiden näkemykset vaikuttavat liikaa siihen mistä ja miten poliisissa viestitään⁴⁹. Havainnosta herää useita ajatuksia, mm. onko kyse ohjeiden vaikea selkoisuudesta, tutkinnanjohtajien asenteesta rikostiedottamista kohtaan, työtaakasta johtuvasta ajan puutteesta vai jopa rikostiedottamisen mahdollisuuksiin liittyvästä osaamisvajeesta?

Tuomo Korhonen on vuonna 2019 julkaistussa Tampereen yliopiston pro gradu -tutkielmassaan tutkinut viestinnän johtamista poliisin tilanneorganisaatiossa. Korhosen tutkimuksessa tarkastellaan poliisin viestintää yleisjohtajien johtamisessa operatiivisissa tilanteissa ja selvitetään mm. viestinnän henkilöstön roolia poliisin tilanneorganisaatiossa. Korhosen tutkimuksen näkökulma on erityisesti viestinnän johtamisessa.⁵⁰

⁴⁷ Rantaeskola 2021, 132, 351.

⁴⁸ Koskimäki 2009, 10-11.

⁴⁹ Nieminen 2021, 57.

⁵⁰ Korhonen 2019, 1.

Kari Niinimäki on vuonna 2010 julkaistussa Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan oikeus-sosiologian ja kriminologian tutkielmassa Poliisin tiedottaminen - Tiedottamisen syyt ja säännöt tutkimuksessa tutkinut rikostiedottamiseen liittyvää lainsäädäntöä. Niinimäki on käsitellyt tutkimuksessaan muun muassa rikostiedottamiseen liittyviä perusoikeuksia, joukkoviestimien roolia ja rikostiedottamista ohjaavia normeja. Tutkielmansa päätelmissä Niinimäki toteaa, että rikostiedottamiseen liittyvä lainsäädäntö ei ole vuonna 2010 ollut tyydyttävällä tasolla. Säännökset ovat olleet lainsäädännössä hajallaan ja osa oleellisista asiakokonaisuuksista on ohjeistettu vasta sisäministeriön ohjeistuksen tasolla. Säännöksistä ei esimerkiksi ole löytynyt kannanottoja rikosten ennalta ehkäisyyn liittyvästä rikostiedottamisesta.⁵¹

Samppa Holopaisen Poliisiammattikorkeakoulun poliisipäällystön tutkinnon opinnäytetyö Arkipäivän rikoksista tiedottaminen Helsingin poliisilaitoksessa on valmistunut vuonna 2005. Holopainen on opinnäytetyössään tutkinut rikostiedottamisen taustalla olevien tekijöiden vaikutusta rikostiedottamisen tapoihin ja tutkinnanjohtajien motiiveja tiedottaa esitutkinnasta. Holopainen toteaa tutkimustuloksissaan tutkinnanjohtajien tiedottavan rikostorjunnallisista syistä. Tutkinnanjohtajat haluavat edesauttaa rikosten selvittämistä ja ennalta estämistä rikostiedottamisen avulla.⁵² Holopaisen tutkimuksessa ei perehdytä syvällisemmin rikostiedottamisen mahdollisuuksiin.

⁵¹ Niinimäki 2010, 52,109.

⁵² Holopainen 2005, 50.

3 PERUS- JA IHMISOIKEUDET RIKOSTIEDOTTAMISESSA

3.1 Rikostiedottaminen taustalla vaikuttavat perus- ja ihmisoikeudet

Rikostiedottamisessa eri oikeushyvät ja oikeusperiaatteet joutuvat keskenään ristiriitatilanteeseen. Tämän ristiriidan ratkaisemiseksi on oikeuksien välillä tehtävä intressivertailua.⁵³ Poliisin tarpeesta lähtevän rikostiedottamisen taustalla on rikosten selvittämistä intressi, joka taas tulee esitutkintalaista. Säännöksen mukaan esitutkinnan tehtävänä on rikoksen selvittäminen, jotta muun muassa syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvonta voidaan suorittaa asianmukaisesti tulevassa oikeudenkäynnissä (ETL 1:2). Rikosten selvittämiseksi säädetyt rikostiedottamisen perusteet mahdollistavat sen, että poliisi voi suorittaa velvollisuutensa lain vaatimukset täyttävän esitutkinnan toteuttamiseksi.⁵⁴

Samaan aikaan rikosten selvittämistä intressin kanssa on huomioitava mm. syyttömyysolettama ja yksityiselämän suoja, jotka ilmenevät rikostiedottamista koskevasta säännöksestä (ETL 11:7.1): ”tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa”. Tarpeettoman vahingon ja haitan aiheuttamista koskeva ehto koskee sekä rikosasian asianomistajaa, että epäiltyä sekä muita tahoja.⁵⁵ Rikosasian asianosaisten yksityiselämän suojan kanssa ristiriitaa luo myös julkisuusperiaate. Valtionhallinnon tiedottamisen lähtökohtia ovat avoimuus ja jokaiselle kuuluva perusoikeus saada tieto viranomaisen hallussa olevasta julkisesta asiakirjasta. Tiedotusvälineet haluavat välittää kansalaisille tietoa ja jos ne eivät saa sitä poliisilta, ne hankkivat tiedon muualta. Tiedotusvälineet julkaisivat mieluummin luotettavaa tietoa.⁵⁶

Rikostiedottamisen huomioitavat keskeisimmät oikeushyvät ja oikeusperiaatteet ovat asianosaisten yksityiselämän suoja, syyttömyysolettama ja viranomaistoiminnan julkisuus.⁵⁷ Käsittelen seuraavaksi näiden periaatteiden taustalla olevia perus- ja ihmisoikeuksia, joiden tunteminen on tärkeää rikostiedottamiseen liittyvän intressivertailun ymmärtämiseksi.

Perusoikeuksista säädetään Suomen perustuslaissa. Perusoikeuksien tarkoituksena on turvata ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapaus ja oikeudet sekä edistää yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta. Perusoikeudet kuuluvat kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville ihmisille. Perusoikeussäännöstä uudistettiin vuonna 1995. Uudistuksen tavoitteena oli tarpeellisilta osin yhdenmu-

⁵³ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 162.

⁵⁴ Rantaeskola 2021, 135.

⁵⁵ Rantaeskola 2021, 139.

⁵⁶ Fredman ym. 2020, 705 ja poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 10.

⁵⁷ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 162.

kaistaa perusoikeussäännökset vastaavien ihmisoikeuksia koskevien kansainvälisten sopimusmääräysten kanssa. Perusoikeussäännökset on otettava huomioon kaikessa julkisen vallan, kuten esitutkintaviranomaisen, toiminnassa. Julkisen vallan vastuuta perusoikeuksien toteutumisen turvaamisessa korostetaan myös lain sääntelyssä, kun julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §). Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista valvovat Valtioneuvoston oikeuskansleri ja Eduskunnan oikeusasiamies.⁵⁸

Ihmisoikeudet ovat valtioiden välisen poliittisen päätöksenteon kautta syntyneitä, sopimuksiin perustuvia jokaiselle ihmiselle luonnostaan kuuluvia oikeuksia. Ihmisoikeudet, kuten perusoikeudet, luovat yksityiselle ihmiselle suojatun vapauspiirin suhteessa siihen valtioon tai muuhun julkisyhteisöön, joka käyttää häneen nähden oikeudellista valtaa. Sopimuksiin perustuvat ihmisoikeudet sitovat niitä valtioita, jotka ovat sopimukset hyväksyneet. Osa ihmisoikeussopimuksista on ratifioitu lain tasoisesti, joten ne ovat samalla tavoin voimassa kuin eduskunnan hyväksymät lait. Keskeisimmät ihmisoikeussopimukset ovat Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus). Suomi on saattanut molemmat sopimukset voimaan lailla ja asetuksella. Ihmisoikeussopimusten tulkinta on annettu kansainväliselle elimelle. Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT).⁵⁹

3.2 Sananvapaus viranomaistoiminnan julkisuuden turvaajana

Sananvapaus on merkittävin julkisuusperiaatetta tukeva perusoikeus. Sananvapaus koskee jokaista ja siihen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaan ottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä (PL 12.1 §). Oikeus ilmaista ja julkistaa tietoa sisältävät myös oikeuden välittää tietoa. Tämä on muodostaa sen perustan, joka mahdollistaa julkista toimintaa koskevan tiedonvälityksen. Tämä ilmaisun vapaus on myös viranomaisen palveluksessa olevilla henkilöillä, joiden on kuitenkin noudatettava ilmaisun vapautta rajoittavia salassapito- ja vaitiolosäännöksiä. Sananvapauden käyttö on turvattu ”kenenkään ennakolta estämättä”. Sananvapauden käyttämistä valvotaan kuitenkin jälkikäteen rangaistus- ja vahingonkorvaussäännöksin mm. kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevin säännöksin. Ennen mahdollisen esitutkinnan aloittamista on kuitenkin huomioitava sananvapautta koskeva oikeuskäytäntö. Esimerkiksi sellaiset lausumat, jotka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut sananvapauden sallittuun käyttämiseen kuuluvaksi, eivät voi olla rangaistavia tekoja.⁶⁰

⁵⁸ Fredman ym. 2020, 41–44.

⁵⁹ Fredman ym. 2020, 48–50.

⁶⁰ Fredman ym. 2020, 77–78.

Sananvapaus turvaa myös asiakirjajulkisuuden. Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tal-
lenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoit-
tettu (PL 12.2 §). Keskeisin säädös asiakirjojen julkisuuden toteuttamisessa ja rajoittamisessa on
laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta.⁶¹

Sananvapaus on huomioitu ihmisoikeutena Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS 10. artikla) ja
Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksessa (KP-
sopimus 19. artikla). KP-sopimus määrittelee sananvapauden jokaiselle kuuluvaksi oikeudeksi,
jonka mukaan jokaisella on vapaus ilman ulkopuolisten puuttumista hankkia, vastaan ottaa ja levit-
tää tietoja. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artiklassa sananvapaus määritellään hieman
suppeammin jokaiselle kuuluvaksi oikeudeksi, johon kuuluu vapaus levittää ja vastaan ottaa tietoja
viranomaisten siihen puuttumatta. Sananvapaus turvaa julkisuusperiaatteen ja oikeuden saada ja
hankkia tietoa viranomaisten asiakirjoista. Tiedonsaannin rajoitukset voivat perustua vain erityisen
painaviin syihin, jotka on määriteltävä lailla.⁶²

Sananvapaus luo pohjan joukkoviestimien ja journalistien toiminnalle. Julkisen sanan neuvoston
julkaiseman journalistin ohjeiden mukaan sananvapaus on demokraattisen yhteiskunnan perusta ja
hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaan ottaa tietoja ja mielipiteitä. Journalis-
tin ohjeissa on myös huomioitu yksityiselämän suoja. Yksityiselämän suojaan kuuluvia arkaluontei-
sia tietoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella.⁶³

3.3 Syyttömyysolettama osana oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä

Oikeusturvasta, jolla tarkoitetaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja hyvän hallinnon takeita
säädetään perustuslain 21 §:ssä. Vuoden 1995 perustuslaki uudistuksen yhteydessä oikeusturvaa
koskevaan säädökseen sisällytettiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6. artiklan ja vastaavan si-
sältöisen YK:n kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimuksen 14. artiklan oi-
keudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteet.⁶⁴ Oikeuden mukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat
mm. käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea siihen muutosta.
Siihen kuuluu myös tuomioistuimen riippumattomuus, käsittelyn suullisuus, oikeus saada oikeus-
apua ja syyttömyysolettama.⁶⁵ Rikostiedottamisen osalta on erityisesti korostettu syyttömyysoletta-
man tärkeyttä.⁶⁶

⁶¹ Fredman ym. 2020, 78.

⁶² Mäenpää 2016, 25–26.

⁶³ JSN 2021, journalistin ohjeet.

⁶⁴ Fredman ym. 2020, 61–62.

⁶⁵ Fredman ym. 2020, 61.

⁶⁶ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 162.

Syyttömyysolettaman mukaan jokaista rikoksesta epäiltyä on kohdeltava syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen (EIS 6.2 artikla). Syyttömyysolettama on erityisesti huomioitava rikostiedottamisessa. Poliisin yksittäisestä rikoksesta tiedottaminen leimaa henkilön helposti syylliseksi niiden joukossa, ketkä henkilön pystyvät tunnistamaan. Leimautumista voi pyrkiä estämään korostamalla esitutkinnan vaihetta eli sitä, että on vain kyse rikosepäilystä.⁶⁷

Rikostiedottamisessa on huomioitava syyttömyysolettaman vaikutus myös tutkittavana olevaan tekkoon. Joskus esitutkinnan kohteena oleva teko saattaa olla julkinen ja kiistaton, mutta tuomioistuinten tehtävä on aikanaan ratkaista, onko tutkinnan kohteena olleella menettelyllä syyllistytty rikokseen.⁶⁸

3.4 Yksityiselämän suoja julkisuuden rajoittajana

Yksityiselämän suojan mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu (PL 10 §). Vastaavat oikeudet löytyvät Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklasta ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimuksen 17. artiklasta. Yksityiselämän suojan ydin on, että jokaisella yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen elämäänsä. Yksityiselämän piirin määrittely on todettu haasteelliseksi, mutta siihen kuuluu muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ympäristöstään. Jokaisen yksityiselämän takaamiseksi valtioilta edellytetään luonnollisesti pidättäytymistä kansalaisten yksityisyyden loukkaamisesta, mutta myös aktiivisia toimia yksityisyyden suojaamiseksi mahdollisia loukkauksia vastaan. Näitä suojatoimia ovat yksityiselämän suojaksi säädetyt rikoslain säännökset.⁶⁹

Rikostiedottamisen näkökulmasta tärkeintä on ymmärtää yksityiselämän suojan julkisuutta rajoittava funktio. Perustuslain 10 §:n yksityisyyden suoja kilpailee julkisuusperiaatteen ja sitä tukevan sananvapauden kanssa. Yksityiselämän turvan toteutumiseksi yksityiselämää koskevat tiedot on yleensä säädetty salassa pidettäväksi.⁷⁰ Poliisin toiminnan, ml. rikostiedottaminen, osalta tärkein tietojen julkisuutta ja salattavuutta säätelevä laki on julkisuuslaki. Toinen rikosasioiden julkisuudessa huomioitava laki on oikeudenkäyntijulkisuuslaki eli laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (30.3.2007/370).⁷¹

⁶⁷ Fredman ym. 2020, 65.

⁶⁸ Fredman ym. 2020, 65.

⁶⁹ HE 309/1993 vp, 52–53.

⁷⁰ Mäenpää 2016, 27–34.

⁷¹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 12.

4 POLIISIN VIESTINTÄ JA RIKOSTIEDOTTAMISEN PERUSTEET

4.1 Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän ohjaus

Poliisihallinnon viestinnän tärkein ohjausasiakirja on 30.12.2019 voimaan tullut Poliisihallituksen määräys poliisin viestinnästä. Määräyksellä ohjataan Poliisihallituksen alaisia poliisiyksiköitä järjestämään sisäinen ja ulkoinen viestintä tavalla, joka vastaa nykyistä lainsäädäntöä sekä sitä, mitä valtion viranomaisen julkisuudesta on erikseen säädetty. Poliisin viestintämääräyksen säädöspuolesta on 11 eri lakia mm. laki poliisin hallinnosta (110/1992), laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (JulKL 621/1999), esitutkintalaki (ETL 805/2011) ja poliisilaki (PoL 872/2011).⁷² Kaiken kaikkiaan poliisin viestintään liittyy 24 eri lakia.⁷³ Lisäksi viestinnässä on huomioitava hallinnon ohjeet ja määräykset, joihin kuuluvat mm. poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja ja poliisin arvot.⁷⁴ Poliisihallinnon uusimpiin ohjeisiin lukeutuu vuonna 2019 julkaistu Julkisuuskäsikirja, johon on tehty päivitys syyskuussa 2022. Käsikirjan yhtenä tavoitteena on auttaa virkamiehiä arvioimaan asioiden ja tietojen julkisuutta käytännön työssä sekä soveltamaan yhdenmukaisesti lakia viranomaisten toiminnan julkisuudesta.⁷⁵

Valtionhallinnon peruseriaatteen mukaan jokainen viranomainen vastaa omaan toimialaansa liittyvästä viestinnästä. Viranomaisten väliseen virka-apuasiaan liittyvästä viestinnästä vastaa virkaavun pyytäjä.⁷⁶ Poliisin viestintämääräyksen mukaan poliisiylijohdajan vastuulla on päättää viestintälinjoista, viestinnän kehittämisalueista ja toimintalinjoista sekä ohjata ja valvoa näiden toteutumista. Poliisin viestintäpäällikkö on sijoitettu Poliisihallitukseen ja hänen tehtävänä on vastata poliisihallinnon sisäisen ja ulkoisen viestinnän strategisesta suunnittelusta, ohjauksesta, kehittämisestä, yhteensovittamisesta sekä seuranta toimista.⁷⁷ Poliisiyksikön päällikön tehtävänä on johtaa yksikkönsä viestintää.⁷⁸

Poliisin viestintämääräyksen mukaan poliisiyksiköiden viestintäpäälliköiden tehtävänä on vastata yksikkönsä sisäisen ja ulkoisen viestinnän ohjauksesta, kehittämisestä, yhteensovittamisesta ja seuranta toimista. Määräyksen mukaan poliisiyksiköiden operatiivisten tilanteiden tehostettua viestintää varten on poliisiyksikön viestinnän valmiusryhmä ja yleisjohtajan pyynnöstä Poliisihallitus voi

⁷² Määräys poliisin viestinnästä 2019, 1–2.

⁷³ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja, liite 4.

⁷⁴ Poliisin viestintä 2015, 39.

⁷⁵ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 8.

⁷⁶ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 4.

⁷⁷ Määräys poliisin viestinnästä 2019, 2.

⁷⁸ Määräys poliisin viestinnästä 2019, 2.

määrätä valtakunnallisen viestinnän valmiusryhmän tukemaan poliisiyksikön viestintää vaativissa tilanteissa.⁷⁹

Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirjan mukaan viestintä lähtee liikkeelle viestinnän tarpeiden tunnistamisesta. Poliisin viestintätarpeiden tunnistamisessa on huomioitava lainsäädäntö, valtionhallinnon viestinnästä annetut säännökset, viestin vastaanottajien tarpeet sekä poliisin omat tarpeet. Viestinnän tarpeet määritellään yleensä sen mukaan, kenelle ollaan viestimässä.⁸⁰

Viestintätarpeet voidaan määritellä sidosryhmittäinen sisäisiin sidosryhmiin ja ulkoisiin sidosryhmiin. Sisäisiin sidosryhmiin kuuluvat poliisin oma henkilöstö ja muu poliisihallinto sekä poliisin strategiset kumppanit, joiden kanssa toimitaan yhteistyössä yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Ulkoisiin sidosryhmiin kuuluvat kansalaiset, tiedotusvälineet, päättäjät, turvallisuus- ja oikeusviranomaiset, muu julkishallinto, turvallisuusalan kumppanit yms.⁸¹

Sisäisille sidosryhmille suunnattu viestintä on sisäistä viestintää, jonka tarkoituksena on varmistaa kaikille organisaatiossa työskenteleville toiminnan tavoitteiden ja työn tekemiseen tarvittava oleellinen tieto.⁸²

Ulkoisille sidosryhmille suunnattu viestintä on ulkoista viestintää, jolla tarkoitetaan poliisin omien viestintäkanavien ja tiedotusvälineiden kautta tapahtuvaa yksisuuntaista tiedottamista ja vuorovaikutteista viestintää. Ulkoisessa viestinnässä käytettävä tieto on aina julkista. Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirjassa poliisin ulkoinen viestintä jaetaan eri toimintalinjoihin lupahallintoon, kenttätoimintaan, yleisötilaisuuksiin, liikenteeseen ja esitutkintaan. Esimerkiksi poliisin kenttätoiminnan ulkoisen viestinnän tavoitteena on neuvoa, opastaa ja ennalta estää järjestyshäiriöiden ja onnettomuuksien syntymistä.⁸³

Rikostiedottamisella tarkoitetaan yksittäisen rikosasian saattamista yleisön tietoon. Rikostiedottamisesta on erotettava poliisin yleiseen viestintään kuuluva yleisten esitutkintaa koskevien tietojen, kuten tilastotietojen, antaminen julkisuuteen.⁸⁴ Rikostiedottaminen on siis osa poliisin ulkoista viestintää, mutta on erityisen tärkeää osata erottaa sen erityisasema ja rikostiedottamista koskevat esitutkintalain (ETL 11:7) asettamat vaatimukset poliisin muusta ulkoisesta viestinnästä. Käsittelemme seuraavissa alaluvuissa näitä rikostiedottamisen erityispiirteitä ja analysoin edellä mainittua rikostiedottamista ohjaavaa esitutkintalain säännöstä.

⁷⁹ Määräys poliisin viestinnästä 2019, 3.

⁸⁰ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 11–12, 21–23.

⁸¹ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 9, 11.

⁸² Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 9.

⁸³ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 9.

⁸⁴ HE 222/2010 vp, 241.

4.2 Toimivaltuus rikostiedottamiseen

Oikeusvaltion hallintotoiminnan lähtökohta on, että viranomaisilla on valtaa ainoastaan silloin, kun sen perusteet ilmenevät selvästi lainsäädännöstä. Tämä on myös poliisin toimivaltajärjestelmän ehdoton lähtökohta.⁸⁵ Kyse on Suomen perustuslaista (731/1999, PL) ilmenevästä oikeusvaltioperiaatteesta, jonka mukaan julkisen vallan tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia (PL 2.3 §).

Lainsäädäntö ohjaa poliisin toimintaa kolmenlaisilla normeilla. Ensinnäkin poliisin henkilöstöhallintoa ja mm. virkaetuja säätelee oma normistonsa, toiseksi tarvitaan normeja rajaamaan poliisin tehtäväpiiriä eli toimialaa. Kolmas ryhmä on normit, jotka muodostavat poliisin toimivaltasäännökset poliisin tehtävien suorittamiseksi.⁸⁶

Toimivaltasäännökset ylipäätään mahdollistavat poliisin toiminnan yksittäisessä tilanteessa. Ilman toimivaltasäännöstä ja muun kuin virkaansa toimittavan poliisin suorittamina sellaiset teot olisivat yleensä rangaistavia tekoja.⁸⁷ Rikostiedottamisen näkökulmasta oleellista on hahmottaa, mitkä säännökset määrittävät poliisin tehtävän (toimialan) ja mikä säännös luo tehtävän suorittamiseksi tarvittavan toimivallan.

Poliisin toimialueeseen kuuluvista tehtävistä säädetään poliisilaissa (872/2011, PoL). Poliisin tehtäviä ovat mm. oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Rikosten esitutkinnasta säädetään esitutkintalaissa ja esitutkinnassa käytettävistä pakkokeinoista pakkokeinolaissa. (PoL 1:1.) Rikosten esitutkinnan toimittaminen on siis poliisin tehtävä poliisilain mukaan, kun toimivaltuus esitutkinnan toimittamiseen löytyy esitutkintalaista (ETL 1:1) ja pakkokeinolaista toimivaltuus pakkokeinojen käyttöön ja edellytyksiin (PKL 1:1). Rikostiedottamiseen oikeuttava toimivaltasäännös on esitutkintalaissa (ETL 11:7), kuten edellä on mainittu.

Rikostiedottamisen oikeutettuja virkamiehiä ovat tutkinnanjohtaja, hänen esimiehensä ja heidän määräämänsä muu virkamies (ETL 11:7.4). Tutkinnanjohtaja on pääsääntöisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies, mutta rikosasian laadusta riippuen myös rikosylikonstaapeli ja ylikonstaapeli voivat toimia tutkinnanjohtajina (ETL 2:2).

Tutkinnanjohtajan esimiestä ei ole lain esitöissä erikseen määritelty, mutta poliisiyksiköiden tehtävät ja esimiesvastuut määritellään yleisesti poliisiyksiköiden ohjesäännössä ja työjärjestyksessä. Tarkoituksen mukaisinta kuitenkin on, että rikostiedottamisesta päättää tutkinnanjohtaja, joka osaa

⁸⁵ Helminen ym. 2012, 179.

⁸⁶ Helminen ym. 2012, 179.

⁸⁷ Helminen ym. 2012, 181.

huomioida tutkinnanturvaamiseen tarvittavat seikat ja tiedon ajantasaisuuden.⁸⁸ Tutkinnanjohtaja voi myös määrätä muun virkamiehen, esimerkiksi alaisensa huolehtimaan rikostiedottamisesta.⁸⁹

Syyttäjällä on oikeus rikostiedottamiseen esitutkinnan päättymisen jälkeen rikosasian siirryttyä poliisilta syyteharkintaan. Syyttäjä voi myös vaikuttaa rikostiedottamiseen esitutkinnan aikana esitutkintayhteistyön kautta. Pääsääntö on, että asian siirryttyä syyteharkintaan päätösvalta rikostiedottamisesta siirtyy syyttäjälle.⁹⁰ Apulaisoikeusasiamies on lausunnossaan esitutkintalain uudistuksen johdosta pohtinut syyteharkinnassa olevasta yksittäisestä rikoksesta tiedottamista ja todennut, että mikäli poliisi tiedottaa syyteharkinnassa olevasta rikosasiasta, tulisi ennen tiedottamista varmistaa syyttäjältä, ettei tiedottaminen vaaranna esim. lisätutkintaa.⁹¹ Poliisirikosasioissa, esimerkiksi poliisin ollessa rikoksesta epäiltynä poliisin ase- tai voimankäyttötilanteen vuoksi, syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana ja näin ollen päättää rikostiedottamisesta myös esitutkinnan aikana. Poliisilla ei ole tällöin oikeutta rikostiedottamiseen.⁹²

4.3 Kansalaisviestinnän ja rikostiedottamisen välinen ero

Vaikka rikostiedottaminen luetaan osaksi poliisin ulkoista viestintää, on samalla korostettava sen eroa muusta kansalaisviestinnästä, jolla pyritään toteuttamaan julkisuuslaissa (JulKL 20.1 §) asetettua velvollisuutta viranomaisen toiminnan avoimuudesta.⁹³ Rikostiedottamisessa yksittäisestä rikoksesta annetaan tietoja julkisuuteen, mutta harkintavalta tietojen antamiseen on yksin poliisilla. Toisin sanoen poliisilla ei ole missään tilanteessa velvollisuutta antaa yksittäistä rikosta koskevia tietoja julkisuuteen toisin kuin kansalaisviestinnässä.⁹⁴

Rikostiedottamisen harkinnanvaraisuus ilmenee rikostiedottamista ohjaavan esitutkintalain 11 luvun 7 §:n ensimmäisestä momentista. Säännöksessä on käytetty ehdollista sanamuotoa: ”jos esitutkinnasta on --- tarpeen tiedottaa”, joka velvoittaa ratkaisemaan rikostiedottamisen tarpeen säännöksessä lueteltujen tilanteiden avulla. Säännös velvoittaa selvittämään, millä perusteella yksittäisestä rikoksesta ollaan tietoja antamassa ja onko tietojen antaminen tarpeellista. Mikäli yksittäisestä rikoksesta annetaan tietoja ilman säännöksessä lueteltuja perusteita, ei asiaan vaikuttavaa sääntelyä ole huomioitu kokonaisuutena. Säännös kattaa salassapitosääntelyn, esitutkintalain oikeusperiaatteet ja niiden taustalla vaikuttavat perus- ja ihmisoikeudet.⁹⁵

⁸⁸ Helminen ym. 2012, 718.

⁸⁹ Hallituksen esitys 222/2010 vp, 243.

⁹⁰ Hallituksen esitys 222/2010 vp, 243.

⁹¹ *Ratkaisu AOA 9.12.2010 dnro 4119/5/10.*

⁹² Helminen ym. 2012, 719.

⁹³ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 162.

⁹⁴ Fredman ym. 2020, 665.

⁹⁵ Rantaeskola 2021, 132.

4.4 Poliisin toimintaan liittyvät rikostiedottamisen perusteet

Rikostiedottamisen perusteet (ETL 11:7) jaetaan kahteen ryhmään: viranomaisen ulkopuolelta tuleviin perusteisiin ja rikostutkinnallisiin, viranomaisen toimintaan liittyviin perusteisiin. Rikostutkinnalliset perusteet ovat rikoksen selvittäminen, rikoksesta epäillyn tavoittaminen, uuden rikoksen estäminen, rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen ja muu vastaava syy (ETL 11:7). Perusteiden tarkoituksena on mahdollistaa rikostiedottamisen hyödyntäminen rikoksen selvittämiseksi, jotta poliisi voi suorittaa velvollisuutensa esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaisesta rikosasian valmistelusta mahdollista syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten.⁹⁶ Analysoin ensin rikostutkinnalliset, poliisin tarpeesta lähtevät rikostiedottamisen perusteet.

4.4.1 Rikoksen selvittäminen

Rikoksen selvittämiseen liittyvät rikostiedottamisen perusteet ovat yleensä sellaisia, joissa poliisi tarvitsee yleisön apua tai joissa on tarpeen varoittaa yleisöä rikoksen haitallisista seurauksista.⁹⁷ Rikoksen selvittäminen rikostiedottamisen perusteena liittyy yleisimmin tilanteisiin, joissa poliisi tiedottaa asiasta saadakseen tutkintaa edesauttavia vihjeitä. Tavoitteena voi myös olla muiden samankaltaisten rikosten kohteeksi joutuneiden löytäminen.⁹⁸

Yleisöviuhjeiden saamiseksi tehtävän rikostiedottamisen tarkoituksena on saada lisää tietoa rikosasiasta. Silloin pyritään esimerkiksi tavoittamaan mahdollisia rikoksen silminnäkijöitä tai yleisön joukossa olevia henkilöitä, joilla on muuta tietoa rikoksesta tai epäillyn olinpaikasta.⁹⁹

4.4.2 Rikoksesta epäillyn tavoittaminen

Rikoksesta epäillyn tavoittamiseen liittyvää rikostiedottamisen perustetta ei ole käsitelty tarkemmin oikeuskirjallisuudessa. Rikoksesta epäillyn tavoittaminen liittyy vahvasti edellä käsiteltyyn rikoksen selvittämiseen. Rikoksesta epäillyn tavoittaminen voi olla perusteena tiedottaa yksittäisestä rikoksesta yleisöviuhjeiden saamiseksi. Poliisi voi tiedottaa yksittäisestä rikoksesta epäillyn kiinnisaamiseksi saatavien vihjeiden perusteella. Tällöin odotetaan, että yleisö tekee havaintoja tai muutoin tunnistaa poliisin etsimän henkilön.¹⁰⁰

Rikoksesta epäillyn tavoittamiseen liittyvä yksittäisestä rikoksesta tiedottaminen voi olla myös keino tehostaa etsintäkuulutetun kiinnisaamista. Rikostiedottamisen hyödyntämistä etsintäkuulutusten tehostamiseksi olisi syytä harkita etenkin törkeissä rikoksissa ja sellaisissa tilanteissa, joissa epäilty

⁹⁶ Rantaeskola 2021, 132, 135.

⁹⁷ HE 222/2010, vp 242.

⁹⁸ Rantaeskola 2021, 331.

⁹⁹ Koskimäki 2009, 110.

¹⁰⁰ Koskimäki 2009, 110–111.

oletettavasti pyrkii piilottamaan rikoshyötyä tai pakenemaan viranomaisten ulottumattomiin.¹⁰¹ Et-sintäkuulutuksiin liittyy henkilön nimen tai kuvan julkaisu, jolloin on huomioitava, että kuvan julkaisun tulee olla välttämätöntä rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi (ETL 11:7.2).

4.4.3 Uuden rikoksen estäminen

Uuden rikoksen estämiseen liittyviä rikostiedottamisen perusteita voivat olla esimerkiksi rikosten ennalta estämiseen liittyvät tilanteet, joissa poliisi kertoo julkisuuteen esitutkinnasta saatuja tietoja mm. rikoksen tekijän käyttämistä menetelmistä. Tällaisella rikostiedottamisella pyritään varoittamaan kansalaisia.¹⁰²

Uuden rikoksen estämiseen liittyvä peruste on huomioitava rikoksissa, jotka ovat saaneet julkisuutta ja luonteensa vuoksi ovat vaarassa aiheuttaa lisää väkivaltaista käyttäytymistä tai vastaavia kostotoimia. Tällöin yksittäisestä rikoksesta tiedottamisella ja varsinkin väärin huhujen oikaisemisella pyritään estämään uusia rikoksia.¹⁰³

4.4.4 Rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen

Rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseen liittyvä rikostiedottamisen peruste voi tulla kyseeseen esimerkiksi asianomistajalle aiheutuvien laajempien vahinkojen estämiseksi. Yksittäinen rikos voi joskus saada paljon julkisuutta, joka puolestaan voi johtaa väärin huhujen leviämiseen aiheuttaen asianomistajalle tarpeetonta kärsimystä. Tällaisessa tilanteessa yksittäisestä rikoksesta tiedottaminen voi vähentää asianomistajalle aiheutuvia vahinkoja.¹⁰⁴

4.4.5 Muu vastaava syy

Esitutkintalain valmisteluun liittyvässä hallituksen esityksessä ”muu vastaava syy” katsottiin kuuluvan rikoksen selvittämiseen liittyviin perusteisiin. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta katsottiin olevan sellainen harvinainen tilanne, jossa joukkoviestimien kautta pyydetään asianomistajia ilmoittautumaan kuultavaksi. Tätä sovellettaisiin esitutkintalain 7 luvun 2 §:n yhteydessä, jonka mukaan asianomistajan kuuleminen voidaan jättää hänen oman ilmoittautumisensa nojaan, jos se asian laadun, asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.¹⁰⁵

¹⁰¹ Niinimäki 2010, 70.

¹⁰² Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 26.

¹⁰³ Rantaeskola 2021, 136.

¹⁰⁴ Rantaeskola 2021, 136.

¹⁰⁵ HE 222/2010 vp, 242.

4.5 Poliisin ulkopuolelta tulevat rikostiedottamisen perusteet

Rikostiedottamisen perusteiden toisen ryhmän muodostavat viranomaisen toiminnan ulkopuolelta tulevat rikostiedottamisen perusteet, joita ovat asian yhteiskunnallinen merkitys ja asian herättämä yleinen mielenkiinto (ETL 11:7.1). Perusteiden taustalla on ajatus, että syy tiedottamiselle tulee muualta kuin poliisin tarpeesta ja näin ollen Poliisin julkisuuskäsikirjassa korostetaan, että poliisin rikostiedottamisen ei tulisi olla alkusyy tällaisen yhteiskunnallisen tai yleisen mielenkiinnon herättämiselle.¹⁰⁶ Liian aikaisin ja puutteellisin tiedoin tapahtuva rikostiedottaminen voi myös johtaa siihen, että asiaa käsitellään julkisuudessa vajavaisin tiedoin.¹⁰⁷

4.5.1 Asian yhteiskunnallinen merkitys

Asian herättämä yhteiskunnallinen merkitys voi olla perusteena yleisimmin silloin, kun rikoksen vaikutukset ulottuvat laajalle tai kyse on merkittävässä asemassa olevasta henkilöstä.¹⁰⁸ Yhteiskunnallista merkitystä ei välttämättä ole sellaisissa rikoksissa, jotka vain sattuvat olemaan normaalista poikkeavia tai harvinaisia. Toisaalta tällaisissa tapauksissa on huomioitava mahdollisen uuden rikosilmiön syntyminen, joka voidaan katsoa yhteiskunnalliseksi merkitykseksi. Merkittävyttä arvioitaessa on myös huomioitava, miltä asia näyttää ulospäin.¹⁰⁹

Rikostiedottamisen perusteen liittyessä merkittävässä asemassa olevaan henkilöön, on syytä korostaa, että henkilön nimen tai kuvan julkaiseminen ei ole mahdollista, ellei kyse ole myös rikoksen selvittämiseen liittyvästä perusteesta. Rikostiedottamisen lähtökohtana oleva syyttömyysolettama on ehdoton.¹¹⁰

4.5.2 Asian herättämä yleinen mielenkiinto

Rikoksen laajalle ulottuvat vaikutukset ja rikoksesta epäillyn merkittävä asema katsotaan liittyvän myös asian herättämän yleisen mielenkiinnon perusteisiin. Yleistä mielenkiintoa herättävä asia voi esimerkiksi olla poikkeuksellinen yksittäinen henkirikos uhriin liittyvien seikkojen tai uhrien suuren lukumäärän vuoksi.¹¹¹ Tavanomaisista henkirikoksesta ei yleensä ole tällä perusteella tarpeen tiedottaa.¹¹²

¹⁰⁶ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 163.

¹⁰⁷ Rantaeskola 2021, 137.

¹⁰⁸ HE 222/2010 vp, 242.

¹⁰⁹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 163–164.

¹¹⁰ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 163.

¹¹¹ HE 222/2010 vp, 242.

¹¹² Rantaeskola 2021, 136.

Yleinen mielenkiinto voi myös kohdistua julkisella paikalla tapahtuneeseen rikokseen, jolla on paljon silminnäkijöitä.¹¹³ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirjassa rikostiedottamisen mahdollisiksi perusteiksi on lueteltu mm. asiassa olevat poikkeukselliset piirteet ja asian jo saama julkisuus. Rikosasian poikkeuksellisuudessa, laajuudessa ja merkittävydessä on huomioitava alueellisuus. Tutkittava rikos voi olla jollakin alueella paikallisesti merkittävä, vaikka siihen ei liittyisi laajempaa mielenkiintoa. Paikallisesta asiaan liittyvällä rikostiedottamisella voi olla suuri merkitys ilmiön torjunnassa.¹¹⁴ Poliisin on aina harkittava yksittäisestä rikosasiasta tiedottamista tapauskohtaisesti eikä asian julkinen huomio tai siihen liittyvä keskustelu ole automaattisesti tiedottamisen peruste. Rikostiedottamiseen ei vaikuta myöskään se, millä tavalla asianosaiset itse käsittelevät asiaa julkisuudessa.¹¹⁵ Poliisin tehtävä ei ole kumota jokaista huhua, joka yleisön joukossa liikkuu.¹¹⁶

4.6 Henkilön nimen tai kuvan julkaisemisen perusteet

Henkilön nimen tai kuvan voi antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi (ETL 11:7.2). Huomioitavaa on, että luettelo tilanteista, joissa henkilön nimen tai kuvan voi antaa julkisuuteen, on tyhjentävä.¹¹⁷ Toisin sanoen henkilön nimen tai kuvan antaminen voi liittyä pelkästään rikoksen selvittämiseen liittyviin tiedottamisen perusteisiin. Asian yhteiskunnalliseen merkitykseen ja asian herättämään yleiseen mielenkiintoon perustuvan rikostiedottamisen yhteydessä ei ole sallittua julkaista henkilön nimeä tai kuvaa.

Nimen tai kuvan julkaiseminen voi koskea kaikkia esitutkintaan liittyviä henkilöitä, ei pelkästään rikoksesta epäiltyä. Lain esitöissä on mainittu esimerkkinä henkirikoksen uhrin nimen tai kuvan julkaiseminen rikoksen selvittämiseksi.¹¹⁸ Rikoksen selvittämiseksi voi toisinaan olla tarpeen julkaista myös valvontakameran kuvia rikoksentehtäjästä, mutta myös tapahtumapaikalla olleista muista henkilöistä, kuten mahdollisesta silminnäkijästä hänen tavoittamistaan varten.¹¹⁹ Tällaisissa tilanteissa on kuvan julkaisun yhteydessä kerrottava selkeästi kuvan julkaisemisen perusteet ja tuotava ilmi, että kyseessä ei ole rikoksesta epäilty henkilö.¹²⁰

¹¹³ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 164.

¹¹⁴ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 24.

¹¹⁵ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 165.

¹¹⁶ *Ratkaisu EOA dnro 2886/4/06.*

¹¹⁷ HE 222/2020 vp, 242.

¹¹⁸ HE 222/2020 vp, 242.

¹¹⁹ Koskimäki 2009, 109, 111.

¹²⁰ HE 222/2010 vp, 242.

Henkilön nimen tai kuvan julkaisemisen ehtona on, että se on välttämätöntä. Välttämättömyydellä tarkoitetaan korkeaa kynnystä.¹²¹ Välttämättömyyden voi myös ymmärtää toissijaisuusehtona. Tällöin välttämättömyyden kynnyks ylittyy, kun rikoksen selvittämiseksi tai epäillyn kiinni saamiseksi ei ole enää käytettävissä muita tehokkaita keinoja. Samoin on pohdittava suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, kuinka todennäköisesti kuvan julkaisu johtaa tavoiteltuun lopputulokseen.¹²² Välttämättömyyden lisäksi henkilön nimen tai kuvan julkaisulla ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeetonta haittaa tai vahinkoa. Käsittelen tätä tarkemmin alaluvussa 5.2.

Joissain tapauksissa yksittäinen rikos voi saada mediassa suurta julkista huomiota ja rikoksesta epäiltyjen nimet ovat jo median tiedossa tai leviävät eri keskustelupalstoilla. Joukkoviestimien edustajat toivovat usein poliisin vahvistavan muuta kautta saamansa tiedot. Poliisi ei voi vahvistaa rikoksesta epäiltyjen nimiä sillä perusteella, että ne ovat jo laajalti tiedossa. Rikoksesta epäillyn nimen julkaisu voi tapahtua vain rikostiedottamista ohjaavassa säännöksessä (ETL 11:7.2) säädettyillä perusteilla.¹²³ Asiasta on useita laillisuusvalvojien ratkaisuja. Esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun *AOA 20.3.2014 dnro 1163/4/13* mukaan tutkinnanjohtaja ei olisi saanut vahvistaa toimittajalle rikoksesta epäillyn henkilöllisyyttä toimittajan ilmoittaessa henkilöllisyyden olevan jo hänen tiedossaan. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan poliisi olisi voinut vastata toimittajan kysymykseen, ettei poliisilla ole asiaan liittyen tiedotettavaa.

4.7 Rikostiedottamisessa huomioitavat rajoitteet

Rikostiedottamisessa on aina huomioitava kaksi rajoitustekijää, joiden mukaan tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei saateta epäilyksen alaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai kärsimystä (ETL 11:7.1). Näiden lisäksi on vielä huomioitava esitutkinnassa ilmittyneiden seikkojen salassa pitoa koskeva sääntely (ETL 11:7.3). Rajoitteiden tarkoituksena on ohjata tapaa, jolla rikostiedottaminen tehdään. Tiedottamisen tapaa koskeva sääntely on ehdotonta, eikä se jätä virkamiehelle harkintavaltaa toimia toisin.¹²⁴

Ensimmäinen ehtona oleva ”ketään ei saateta epäilyksen alaiseksi” tarkoittaa syyttömyysolettaman huomioimista yksittäisestä rikoksesta tiedotettaessa ja kiello on tulkittava ehdottomaksi.¹²⁵ Toisena ehtona oleva ”kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai kärsimystä” koskee kaikkia

¹²¹ HE 222/2010 vp, 242.

¹²² Koskimäki 2009, 111.

¹²³ HE 222/2010 vp, 242.

¹²⁴ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 162.

¹²⁵ Rantaeskola 2021, 139.

eli rikoksen asianosaisia kuin täysin ulkopuolisia henkilöitä. Tarpeettoman vahingon ja haitan arviointi kuuluu osaksi myös henkilön nimen ja kuvan julkaisemiseen liittyvää välttämättömysharkintaa.¹²⁶

Tarpeettoman vahingon ja haitan aiheuttamisen kieltö sisältyy myös rikostiedottamisessa huomioitavan julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohtaan muodossa ”tarpeettoman vahingon ja kärsimyksen aiheuttaminen”. Arvioinnissa on kyse eräänlaisesta punninnasta. Rikostiedottaminen on mahdollista vain, jos tiedottamisen peruste ja tarve on arvioitu tärkeämmäksi kuin siitä aiheutuva vahinko tai haitta.¹²⁷

Esitutkinnassa ilmi tulleiden tietojen salassapitovelvollisuudesta säädetään erikseen (ETL 11:7.3). Tällä viitataan esitutkinta-aineiston yleiseen salassapitoon ja siitä poikkeamiseen mahdollistaviin julkisuuslain säännöksiin.¹²⁸ Käsittelen nämä säännökset omana kokonaisuutenaan luvussa 5.

4.8 Esitutkintaperiaatteiden merkitys

Esitutkintalain 4. luvussa on ilmaistu esitutkinnassa noudatettavat esitutkintaperiaatteet, jotka on otettava huomioon muun esitutkinnan ohella yksittäisestä rikosasiasta tiedotettaessa (ETL 11:7.3). Esitutkintaperiaatteilla ei ole itsenäistä merkitystä, vaan niiden tarkoitus on toimia tulkinta- ja toimintaohjeina, jotka on aina huomioitava esitutkintaan liittyvien toimivaltuuksien, kuten rikostiedottamisen, soveltamisessa. Periaatteiden vaikutus vaihtelee tapauskohtaisesti eikä etukäteen voi määrittellä, miten mikään periaate tulee huomioida.¹²⁹ Rikostiedottamisessa huomioitavat esitutkintaperiaatteet ovat tasapuolisuusperiaate, syyttömyysolettama, suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate.¹³⁰

4.8.1 Tasapuolisuusperiaate

Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet (ETL 4:1). Tasapuolisuusperiaatteessa on kyse objektiivisuudesta ja perustuslain 6.1 §:n velvoittamasta yhdenvertaisuudesta.¹³¹ Rikosta tutkittaessa ei saa olla ennakkokäsityksiä eikä saa pyrkiä johonkin ennalta päätettyyn lopputulokseen, kuten henkilön katsomiseen syylliseksi tutkittavana olevaan rikokseen.¹³² Tasapuolisuuteen kuuluu aineellisen eli materiaalisen totuuden selvittäminen, johon on pyrittävä laissa hyväksytyjä keinoja ja menettelyjä

¹²⁶ HE 222/2010 vp, 242.

¹²⁷ Rantaeskola 2021, 134–135.

¹²⁸ HE 222/2010 vp, 243.

¹²⁹ Fredman ym. 2020, 82.

¹³⁰ HE 222/2010 vp, 243.

¹³¹ Fredman ym. 2020, 86.

¹³² HE 222/2010 vp, 192.

käyttäen. Rikosasian asianosaisilla on yhtäläinen oikeus vaikuttaa todisteiden hankintaan. Tasa-puolisuusperiaatteen vastaista on perusteeton resurssien kohdentaminen sellaisen rikoksen tutkin-taan tai jonkun tietyn epäillyn tekemisiin, joita ei normaalisti tutkittaisi.¹³³

Rikostiedottamisen näkökulmasta edellä kuvattuja, tasapuolisuusperiaatteeseen sisältyviä, asioita on myös havaittavissa ratkaisussa *AOA 13.11.2013, dnro 4114/4/12*, jossa poliisi oli tiedottanut jul-kisuuden henkilön tekemäksi epäillyistä törkeästä rattijuopumuksesta, törkeästä liikenneturvallisuu-den vaarantamisesta ja haitanteosta virkamiehelle. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan kyseiset rikokset ovat tavanomaisia eikä niillä ole tiedottamisen perusteiden edellyttämää yhteis-kunnallista merkitystä. Se, että rikoksesta epäilty on jossain määrin julkisuuden henkilö ja medialla on hänen kohdaltaan alhaisempi julkaisukynnys, ei tarkoita, että se vaikuttaisi poliisin tiedotuskyn-nykseen. Poliisin tulee harkita tiedottamisesta itsenäisesti rikostiedottamista ohjaavien normien mu-kaan.¹³⁴

4.8.2 Syyttömyysolettama

Rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä (ETL 4:2). Syyttömyysolettama on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustekijöistä ja se koskee koko rikosprosessia. Epäiltyä on pidettävä syyttömänä siihen saakka, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettaman ajatuksena on minimoida rikosepäilyistä johtuvia haittavaikutuksia, mikäli ri-kosepäily osoittautuu vääräksi tai jää toteennäyttämättä.¹³⁵ Syyttömyysolettaman periaatteen mu-kaan on käytettävä termiä ”epäilty” termin ”rikoksen tekijä” sijasta. Periaate velvoittaa poliisia suoja-maan epäiltyä leimautumiselta ja mahdollisilta kostonhimolta.¹³⁶

Syyttömyysolettaman huomioimista korostetaan erityisesti rikostiedottamisessa. Esitutkintaviran-omaisen tehtävä ei ole yhteiskunnan puolesta arvostella tai paheksua rikoksesta epäillyn toimintaa, vaan se on tuomioistuimen tehtävä.¹³⁷ Poliisi ei saa rikostiedottamisessa ennakoida syyttäjän tai tuomioistuimen ratkaisuja eikä muutenkaan ottaa kantaa syyttäjän toimenpiteisiin¹³⁸.

Vuosien saatossa laillisuusvalvojat ovat ottaneet useita kertoja kantaa syyttömyysolettaman huomi-oimiseen rikostiedottamisessa. Esimerkiksi 4.12.2015 annetussa ratkaisussa eduskunnan oi-keusasiamies otti kantaa Länsi-Pasilassa tapahtunutta henkirikosta koskevaan poliisin tiedotteeseen. Tiedotteessa epäilyistä käytettiin termiä ”tekijä” ja lisäksi todettiin yksiselitteisesti, että ”37-vuotias mies tappoi 29-vuotiaan”. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan poliisin tiedote antaa sen

¹³³ Fredman ym. 2020, 86.

¹³⁴ *Ratkaisu AOA dnro 4114/4/12*.

¹³⁵ HE 222/20210 vp, 192.

¹³⁶ Fredman ym. 2020, 88.

¹³⁷ Fredman ym. 2020, 88.

¹³⁸ Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 26.

kuvan, että poliisi pitää epäiltyä syyllisenä, joka on syyttömyysolettaman vastaista. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan syyttömyysolettaman kannalta ei ole mitään merkitystä sillä, kuinka vahva näyttö poliisilla on epäillyn syyllisyydestä.

Ratkaisussa *EIT Shagin v. Ukraina 10.12.2009* kantaja valitti, että virkamiehet olivat ennen tuomioistuimen käsittelyä antaneet tiedotusvälineille lausuntoja, joissa olivat todenneet hänen syyllistyneen rikokseen. Mm. Kiovan syyttäväviranomainen oli antanut lausuntoja, joiden mukaan kantaja oli maksanut tappajille satatuhatta dollaria käskyjen toteuttamiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tällaiset, tuomioistuimen ratkaisua ennakoivat lausunnot rohkaisevat yleisöä uskomään syyllisyyteen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tapauksessa loukattiin EIS 6,2 artiklan syyttömyysolettamaa, kun syylliseksi tuomitsemista ennakoitiin julkisissa lausunnoissa.¹³⁹

4.8.3 Suhteellisuusperiaate

Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvitettävään rikokseen, selvitettävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden (ETL 4:4). Suhteellisuusperiaatteella tavoitellaan viranomaisvoimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentamista sekä esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksiin puuttumisen rajaamista tutkittavan asian laadun perusteella.¹⁴⁰

Suhteellisuusperiaate eroaa muista periaatteista siten, että periaatteen soveltamiseen liittyy intressivertailua.¹⁴¹ Esitutkintatoimenpiteiden mitoittamisen ja henkilöiden oikeuksiin puuttumisen kannalta on huomioitava rikoksen vakavuus. Toisin sanoen on kiinnitettävä huomiota teon törkeyteen ja teolla aiheutettujen haittaseuraamusten laatuun ja vakavuuteen sekä rikoksesta epäillyn vaarallisuuteen ja rikollisen toiminnan jatkamisvaaraan. Esitutkintatoimenpiteen mitoittamiseen vaikuttaa myös se kuinka oleellinen merkitys toimenpiteellä on rikoksen selvittämiseksi. Rikoksen selvittämisen intressi korostuu vakavien rikosten kohdalla, jolloin myös henkilöiden oikeuksiin puuttumista saateen pitää perustellumpana.¹⁴²

4.8.4 Vähimmän haitan periaate

Vähimmän haitan periaatteen mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi eikä esitutkintatoimenpiteellä saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa (ETL 4:5). Vähimmän haitan periaate

¹³⁹ EIT Shagin v. Ukraina 10.12.2009.

¹⁴⁰ HE 222/2010 vp, 193.

¹⁴¹ Koskimäki 2009, 62.

¹⁴² Fredman ym. 2020, 91–92.

korostuu erityisesti pakkokeinojen käytössä, mutta sillä on soveltamisalansa myös esitutkintatoimenpiteissä, kuten puhelinkuulustelun järjestämisessä vaihtoehtona sille, että kuultava veloitetaan saapuman kaukana olevalle poliisiasemalle.¹⁴³

Vähimmän haitan periaatteen huomioimista rikostiedottamisessa kuvastaa ratkaisu *AOA 14.5.2013 dnro 2543/4/12*, jossa seksuaalirikoksen uhrin ikä oli mainittu samassa yhteydessä, kun poliisi julkaisi valokuvan rikoksesta epäilystä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen kannanoton mukaan rikoksesta epäillyn kuvaa ei voi julkaista, jos asianomistaja voi sen vuoksi paljastua. Ratkaisussa myös todetaan, että uhrin iän mainitseminen ei ollut välttämätöntä, kun seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäiltyä tavoiteltiin.¹⁴⁴

4.8.5 Hienotunteisuusperiaate

Esitutinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti (ETL 4:6). Hienotunteisuusperiaate koskee kaikkia esitutkintaan osallistuvia. Hienotunteisuudella tarkoitetaan hienovaraisuutta, joka ilmenee mm. esitutkintatoimenpiteiden suorittamista mahdollisimman pitkälle siten, että henkilö ei toimenpiteiden perusteella leimaudu epäilyksenalaiseksi.¹⁴⁵ Hienotunteisuuden periaate korostuu erityisesti arkaluonteisten rikosasioiden, kuten seksuaalirikosten, yksityisyyden ja kunnianloukkaus rikosten yhteydessä.¹⁴⁶

Hienotunteisuus voi tulla huomioitavaksi rikostiedottamisessa esimerkiksi tiedotteessa käytettävien ilmaisujen kautta. Ratkaisussa *AOA 26.4.2012 dnro 3374/4/10* otettiin kantaa tapaukseen, jossa poliisimies oli TV-ohjelmassa kommentoinut vainajan todennäköisesti kuolleen alkoholiin. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan vähimmän haitan periaate ja kielto aiheuttaa tarpeetonta vahinkoa tiedottamisessa velvoittavat myös varovaisuuteen kuolinsyyn arvioinnissa. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan hienotunteisuus ulottuu myös pidemmälle kuin elossa oleviin ihmisiin. Poliisin tulee pidättäytyä julkisista lausumista, jotka voivat loukata vainajan muistoa tai läheisiä.¹⁴⁷

4.9 Esitutinnan eri vaiheet rikostiedottamisessa

Edellä käsiteltyjen rikostiedottamisen perusteiden jatkoksi esittelen tiivistetysti esitutinnan päävaiheet, jotka on syytä tiedostaa ja tunnistaa harkittaessa rikostiedottamista ja sen ajankohtaa.

¹⁴³ Fredman ym. 2020, 94.

¹⁴⁴ *Ratkaisu AOA dnro 2543/4/12*.

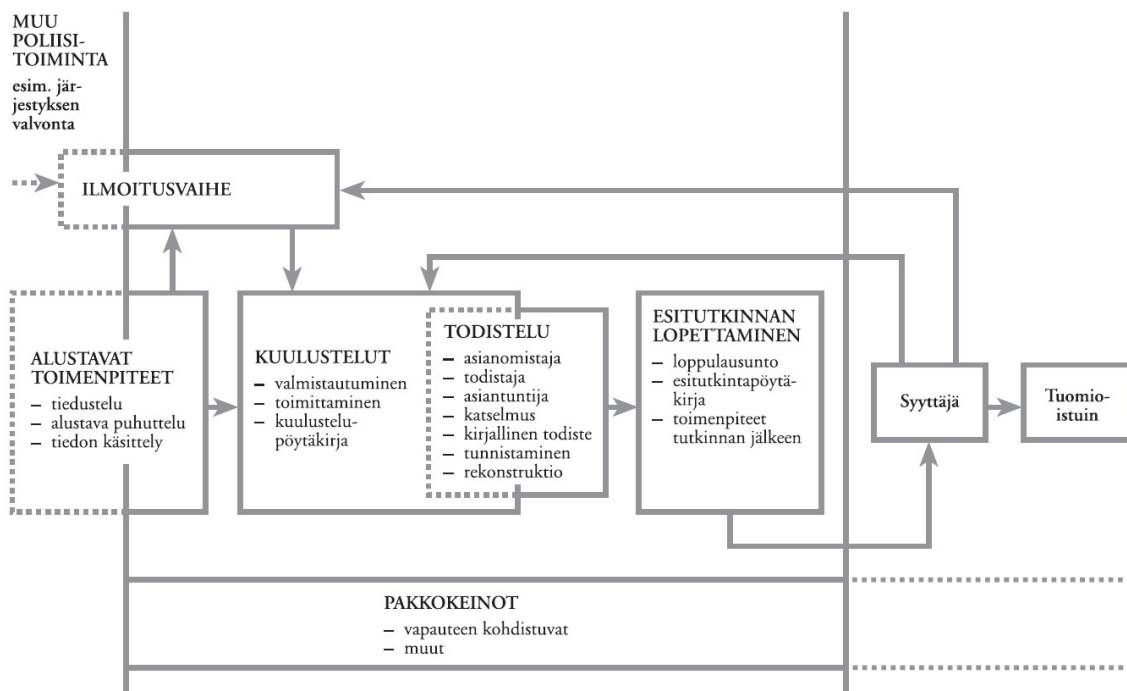
¹⁴⁵ HE 222/2010 vp, 194.

¹⁴⁶ Fredman ym. 2020, 96.

¹⁴⁷ EOA kertomus 2012, 144.

Kuten aiemmin on jo tullut ilmi, niin liian varhainen tiedottaminen voi aiheuttaa sen, että rikosasiaa käsitellään julkisuudessa vajavaisin tiedoin, jolloin oikeudenmukainen on oikeudenkäynti voi vaarantua.¹⁴⁸ Poliisilla käytettävissä oleva tietomäärä kasvaa esitutkinnan edetessä. Mikäli rikostiedottamista tehdään vain yhden osapuolen käsitysten perusteella, on suuri vaara, että myöhemmin ilmenee uusia seikkoja, joiden perusteella koko rikosasia näyttäytyy aivan uudessa valossa. Erityisesti asiaan liittyvien keskeisten henkilöiden kuuleminen ja perusselvityksien tekeminen on tärkeää kokonaiskuvan muodostamiseksi.¹⁴⁹

Esitutkinnan toimittamisessa on kaksi vaihtoehtoa. Esitutkinta toimitetaan joko täysimääräisenä tai suppeana riippuen tutkittavana olevan asian laadusta ja vaikeusasteesta. Suhteellisen vähäiset ja selvät rikkomukset käsitellään yleensä suppeassa esitutkinnassa, jossa asian olosuhteet ja osallisten lausumat kirjataan vain pääpiirteittäin olennaisissa asioissa pitäytyen.¹⁵⁰ Käsitellen tässä yhteydessä täysimääräisen esitutkinnan päävaiheet.

Kuvio 1: Täysimääräisen esitutkinnan päävaiheet esitettynä aikajanalla.¹⁵¹

Täysimääräisessä esitutkinnassa on havaittavissa eri vaiheita, jotka osittain limittyvät päällekkäin, kuten kuviosta 1 voi havaita. Esitutkinta alkaa ilmoitusvaiheella ja alustavilla selvityksillä. Tämän

¹⁴⁸ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 163.

¹⁴⁹ Niinimäki 2010, 30–31.

¹⁵⁰ Fredman ym. 2020, 27.

¹⁵¹ Fredman ym. 2020, 29.

jälkeen seuraa varsinainen esitutkintavaihe, jonka keskiössä ovat kuulustelut ja todisteiden hankinta. Viimeisenä vaiheena on esitutkinnan päättäminen. Varsinaisiin esitutkintatoimenpiteisiin luetaan myös pakkokeinojen käyttäminen, joka voivat jatkaa esitutkinnan aloittamisesta aina tuomioistuimen käsittelyyn saakka.¹⁵²

Ilmoitusvaiheessa on kyse rikoksen ilmitulosta. Osa rikoksista tulee ilmi osallisten ilmoituksen perusteella, osa poliisin omien havaintojen tai sivullisten ilmoituksen perusteella. Ilmoitusvaihe sijoittuu ajallisesti ennen varsinaisen esitutkinnan aloittamista, mutta myös esitutkinnan aloittamisen jälkeiseen aikaan. Ilmoitusvaihe voi siis alkaa jo ennen esitutkinnan aloittamista, koska ilmoituksen vastaanottokynnys on säädetty matalammaksi kuin esitutkinnan aloittamiskynnys. Ilmoituksen vastaanottamisen ja sitä seuranneiden tarkastustoimenpiteiden jälkeen on mahdollista, että asiassa ei ole syytä epäillä rikosta ja näin ollen asian tutkinta voi päättyä jo ennen varsinaisen esitutkinnan alkamista.¹⁵³

Alustavat toimenpiteet sijoittuvat ajallisesti niin ikään ennen varsinaista esitutkintaa, mutta myös esitutkinnan aloittamisen jälkeen. Alustavia toimenpiteitä ovat tiedustelut, alustavat puhuttelut ja tiedon käsittely. Alustavien toimenpiteiden tarkoituksena on selvittää, onko rikosta ylipäättään epäiltävissä eli onko esitutkinnan aloittamiseen edellytyksiä. Alustavia toimenpiteitä voidaan tarvita myös jo aloitetun esitutkinnan suuntaamiseksi. Tiedustelutoimenpiteet jaetaan sisäiseen tiedusteluun (poliisin hallussa olevien tietojen hyödyntäminen) ja ulkoiseen tiedusteluun (tietojen hankkimista toisilta viranomaisilta ja sivullisilta). Alustavilla puhutteluilla pyritään selvittämään tapahtumaan osallistuvien asema esitutkinnassa. Mikäli henkilön asema on jo tiedossa alustavassa puhuttelussa, määräytyvät hänen oikeudet ja velvollisuudet tämän aseman mukaisesti.¹⁵⁴

Varsinaisen esitutkinnan ensimmäinen vaihe on esitutkinnan edellytysten toteaminen ja päätös esitutkinnan aloittamisesta. Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa esitutkinnan aloittamisesta ja päätöksen tekemiseen tarvittavien seikkojen selvittämisestä (ETL 3:3). Tutkinnanjohtajan päätös ei kuitenkaan ole välttämätön muotoedellytys.¹⁵⁵

Varsinaisen esitutkinnan keskiössä ovat kuulustelut ja todisteiden hankinta. Kuulusteluissa rikostutkija kyselee asianosaisilta sekä todistajilta tutkittavaa rikosta koskevia tietoja. Kuulustelut kirjataan kuulustelupöytäkirjaan tai tekniseen tallenteeseen. Todisteiden hankintaan liittyy olennaisesti pakkokeinolain säädökset, jotka tähtäävät siihen, että esitutkintaviranomainen saa käsiinsä todistusaineistoa ja voi ottaa sitä talteen. Todisteiden hankintaan luetaan myös katselmukset ja tunnistamiset. Esitutkinnassa suoritettavien kuulusteluiden ja todisteiden hankinta on riippuvainen mm. asian

¹⁵² Fredman ym. 2020, 29–34.

¹⁵³ Fredman ym. 2020, 28.

¹⁵⁴ Fredman ym. 2020, 30–31.

¹⁵⁵ HE 222/2010 vp. 180.

laadusta. Päätösvalta suoritettavista kuulusteluista ja hankittavasta muusta todistelusta on tutkijalla ja viime kädessä tutkinnanjohtajalla sekä syyttäjällä.¹⁵⁶ Myös asianosaisilla on oikeus pyytää suoritettavaksi kuulusteluja ja muita esitutkintatoimenpiteitä, jos ne saattavat vaikuttaa asiaan eikä niistä aiheudu kohtuuttomia kustannuksia (ETL 3:7).

Pakkokeinoja käyttäminen on mahdollista esitutkinnan aikana ja myöhemminkin tuomioistuimen käsittelyn aikana aina siihen saakka, kunnes tuomioistuimen tuomitsemien seuraamusten täytäntöönpano alkaa. Pakkokeinoja käytetään rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi, todisteiden hankkimiseksi ja varmistamiseksi, rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi sekä mahdollisten asianomistajan etujen turvaamiseksi. Pakkokeinojen käyttö edellyttää aina rikosta tai ainakin rikosepäilyä. Niissä tapauksissa, joissa esitutkintaviranomaiselle ilmoitetun rikoksen johdosta ei aloiteta esitutkintaa, ei ole myöskään mahdollista käyttää pakkokeinoja. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että rikoksen estämiseen ja paljastamiseen käytettävistä pakkokeinoista säädetään poliisilain 5. luvussa.¹⁵⁷

Esitutkinnan viimeinen vaihe on esitutkinnan lopettaminen. Esitutkinnan valmistuttua esitutkinnassa kertynyt aineisto kootaan esitutkintapöytäkirjaan, jos se tarvitaan asian jatkokäsittelyä varten. Ennen esitutkinnan päättämistä on asianosaisille varatta mahdollisuus loppulausunnon antamiseksi mm. esitutkinta-aineiston riittävydestä, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatuun ja laajuuteen nähden ilmeisin tarpeeton. Normaali tapa päättää esitutkinta on siirtää asian syyttäjän ratkaistavaksi, mutta on myös mahdollista, että esitutkinta päätetään saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi. Tällöin kyse voi olla tilanteesta, että esitutkinnassa on käynyt ilmi, ettei rikosta ole tehty tai ettei asiassa voida nostaa ketään kohtaan syytettä. Asiaa ei saateta myöskään syyteharkintaan silloin, kun rikollisesta teosta epäilty on alle 15-vuotias, rikoksen syyteoikeus on vanhentunut tai asianomistajarikoksen asianomistaja ei vaadi rangaistusta tai hän on peruuttanut rangaistusvaatimuksensa. Lisäksi esitutkintalaissa on säädetty jo aloitetun esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta ja rajoittamisesta (ETL 3:9 ja 3:10).¹⁵⁸

¹⁵⁶ Fredman ym. 2020, 32–33.

¹⁵⁷ Fredman ym. 2020, 32, 682, 700–701.

¹⁵⁸ Fredman ym. 2020, 33–34.

5 ESITUTKINTA-AINEISTON SALASSAPITO JA YKSITYISELÄMÄN SUOJA

5.1 Esitutkinta-aineiston salassapitoa ohjaava sääntely

Julkisuusperiaatteen mukaan jokaisen, myös asiaan ulkopuolisten henkilöiden, on saatava tietoja viranomaiselta voidakseen harjoittaa viranomaistoiminnan kansanvaltaista kontrollia. Tämä koskee myös esitutkintaviranomaista, jonka toiminnan tulee niin ikään tapahtua kansanvaltaisen kontrollin alaisena. Esitutkinta on kuitenkin erityisen haavoittuvaa, koska asioiden liian aikainen julkisuuteen päätyminen voi antaa rikoksen tekijöille mahdollisuuden peittää jäljet jopa lopullisesti. Asioiden ennen aikainen julkitulo voi myös leimata rikoksesta epäillyn, jota on esitutkinnassa kohdeltava syyttömänä.¹⁵⁹

Esitutkinnan julkisuutta onkin rajoitettu kaikkien maiden laeissa. Esitutkintamateriaalin ja sitä koskevien tietojen julkiseksi tuleminen on siirretty siihen hetkeen, jona siitä ei voi enää aiheutua haittaa tutkinnalle.¹⁶⁰ Suomessa rikosprosessia (esitutkintaa, syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä) ja siihen liittyvän aineiston julkisuutta säätelee rikosasian käsittelyn eri vaiheesta riippuen kaksi eri lakia. Nämä lait ovat laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (JulKL 21.5.1999/621) ja laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YTJulKL, 30.3.2007/370). Esitutkinnan ja syyteharkinnan aikana sovelletaan julkisuuslakia ja oikeudenkäynnin aikana oikeudenkäyntijulkisuuslakia. Esitutkintaviranomainen ei sovelle oikeudenkäyntijulkisuuslakia, vaikka rikosprosessi olisi jo siirtynyt oikeudenkäyntivaiheeseen. Oikeudenkäyntijulkisuuslakia sovelletaan kuitenkin esitutkinnan aikana niissä tilanteissa, joissa asian käsittely siirtyy tuomioistuimelle. Tällaisia tilanteita ovat mm. pakkokeinoasioiden, kuten vangitsemisen ja salaisten pakkokeinojen käsittely tuomioistuimissa. Pakkokeinoasian ratkaisun jälkeen asia on edelleen esitutkinnassa ja näin ollen julkisuuslain soveltamisalueella.¹⁶¹

Rikostiedottamisessa yksittäisestä rikoksesta annetaan tietoja julkisuuteen esitutkinnan tai syyteharkinnan aikana, jolloin on voimassa julkisuuslain 24 § 1 momentin 3 kohdan mukainen yleinen salassapito. Esitutkinta-aineisto käsittää monenlaisia esitutkinnan aikana kertyneitä viranomaisen asiakirjoja, kuten rikosilmoitus, kuulustelupöytäkirjat, lausunnot, valokuvat yms. tallenteet ja liitteet. Esitutkinta-aineistoon kuuluvan asiakirjan salassapito määräytyy kuitenkin aina asiakirjan sisältämän tiedon perusteella.¹⁶²

¹⁵⁹ Fredman ym. 2020, 589.

¹⁶⁰ Fredman ym. 2020, 589.

¹⁶¹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 144, 157.

¹⁶² Rantaeskola 2021, 128–129, 330.

Yleinen salassapito on määräaikainen ja jatkuu siihen saakka, kunnes asian esitutkinta lopetetaan poliisin päätöksellä, syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksen tai asia on esillä tuomioistuimessa. Esitutinnan lopettaminen päättää julkisuuslain 24.1 § 3 kohdan yleisen salassapidon, mutta aineistoon kuuluva tieto voi edelleen olla salassa pidettävää muulla perusteella, kuten esimerkiksi yksityiselämän suojaan kuuluvan julkisuuslain 24.1 § 25 kohdan perusteella.¹⁶³ Julkisuuslaki on esitutkinta-aineiston salassapitoa ohjaava yleislaki, mutta esitutkinta-aineistoon liittyvä tieto voi olla salassa pidettävä myös jonkin erityislain perusteella.¹⁶⁴ Esimerkiksi kuolemansyyntä selvittämiseen liittyvät asiakirjat, kuten siihen liittyvä ilmoitus, kuulustelut, lausunto oikeuslääketieteellisestä ruumiinavauksesta yms. ovat salassa pidettäviä erityislain säännöksen (KuolSyyL 15 §) perusteella.¹⁶⁵

Esitutkinta-aineiston yleinen salassapito voi päättyä jo siihen, että esitutkinta jätetään kokonaan aloittamatta. Esitutkinta voidaan myös lopettaa poliisin omalla päätöksellä tai tutkinnanjohtajan syyttäjälle tekemän rajoittamisratkaisun johdosta. Tällaisissa tilanteissa asiaa ei toimiteta syyttäjälle syyteharkintaa varten. Mikäli asia toimitetaan syyteharkintaan, jatkuu yleinen salassapito siihen saakka, kunnes syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksen tai asia on esillä tuomioistuimessa.¹⁶⁶ Huomioitavaa on, että poliisin tekemässä esitutkinnan keskeyttämispäätöksessä ei ole kyse esitutkinnan lopettamisesta. Esitutkinta saadaan keskeyttää tutkinnanjohtajan päätöksellä, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa (ETL 3:13). Esitutkintaa jatketaan viivytyksettä, jos edellytyksiä keskeytykselle ei enää ole. Keskeytetyn rikosasian asiakirjat ovat siihen asti salaisia, kunnes rikosasian tutkinta päätetään syyteoikeuden vanhennuttua RL 8 luvun säännösten mukaisesti.¹⁶⁷

Salassapidon toteutumiseksi on julkisuuslaissa säädetty kolme erilaista salassapitovelvoitetta, jotka konkretisoituvat erilaisina kieltoina ja määräyksinä.¹⁶⁸ Julkisuuslain 22 §:ssä säädetään asiakirja salaisuuden säilyttämisestä. Asiakirjasalaisuudella tarkoitetaan kieltä näyttää tai luovuttaa salassa pidettävää tietoa sisältävää asiakirjaa sivulliselle. Kielto koskee kaikkia antamistapoja, kuten kopion antamista tai tiedon välittämistä teknisen käyttöyhteyden avulla.¹⁶⁹

Rikostiedottamisen yhteydessä keskeisin velvollisuus on julkisuuslain 23 §:ssä säädetty vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuuteen sisältyy kieltä paljastaa salassa pidettävää tietoa tai muuten viranomais toiminnassa yhteydessä kertynyttä tietoa, joka on lailla säädetty salassa pidettäväksi.¹⁷⁰

¹⁶³ Rantaeskola 2021, 129–130.

¹⁶⁴ Rantaeskola 2021, 128.

¹⁶⁵ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 125.

¹⁶⁶ Rantaeskola 2021 130.

¹⁶⁷ Fredman ym. 2020, 632.

¹⁶⁸ Mäenpää 2016, 362.

¹⁶⁹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 21.

¹⁷⁰ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 22.

Vaitiolovelvollisuuteen sisältyy myös tiedon hyödyntämiskielto, jonka mukaan viranomainen ei voi käyttää salassa pidettävää tietoa itsensä tai toisen hyväksi eikä toisen vahingoksi.¹⁷¹

Vaitiolovelvollisuudessa tarkoitetun kielletyn tiedon paljastamisessa on usein kyse suullisesta keskustelusta, mutta se koskee niin ikään kirjallista ja digitaalista tiedon antamista. Kiellettyä on myös passiivinen tiedon antaminen eli viranomaisen on käsiteltävä tietoa siten, että sivulliset eivät saa haltuunsa sitä sattumalta eikä ulkopuoliset pääse kuulemaan salassa pidettäviä tietoja koskevaa keskustelua.¹⁷² Vaitiolovelvollisuus voi murtua vain lain tasoisella säännöksellä.¹⁷³

5.2 Perusteet poiketa esitutkinta-aineiston yleisestä salassapidosta

Esitutkinta-aineiston yleinen salassapito ei kuitenkaan ole kokonaan ehdoton, vaan siitä voidaan poiketa tietyin edellytyksin.¹⁷⁴ Yleisestä salassapidosta voidaan poiketa ennen salassapidon päättymistä, mikäli säännökseen sisältyvän vahinkoedellytyslausekkeen kolme ehtoa eivät sitä estä. Tietojen antaminen julkisuuteen yleisen salassapidon estämättä on mahdollista, mikäli tietojen antaminen ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoitusta tai ilman painavaa syytä aiheuta asianosaisille vahinko tai kärsimystä tai estä tuomioistuinta määräämästä salassapidosta.¹⁷⁵ Näiden ehtojen ymmärtäminen on olennainen osa rikostiedottamiseen liittyvää harkintaa, joten analysoin niitä tarkemmin.

Tietojen antaminen ei saa vaarantaa rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoitusta (JulKL 24.1 § 3 kohta). Esitutkinnan tavoitteena on rikoksen selvittäminen ja tietoja annettaessa on pohdittava tiedon antamisesta aiheutuvia haittoja. Liian varhain annetut tiedot voivat vaikeuttaa muiden osallisten syyllisyyden selvittämistä tai asiaan liittyvien muiden rikosten tutkintaa.¹⁷⁶ Toisaalta alkuvaiheen rikostiedottamisella on mahdollista saada arvokkaita tietoja, jotka voivat edesauttaa rikoksen selvittämistä tai epäillyn tavoittamista.¹⁷⁷

Tietojen antamisesta ilman painavaa syytä ei saa aiheutua asianosaiselle vahinkoa tai kärsimystä (JulKL 24.1 § 3 kohta). Kielto koskee kaikkia rikokseen liittyviä henkilöitä ja sillä pyritään suojaamaan asiaan liittyvien henkilöiden yksityisyyttä. Säännös sisältää rikoksesta epäiltyä koskevan syyttömyysolettaman, kuten myös asianomistajalle mahdollisesti aiheutuvan vahingon ja kärsimyksen. Asianomistajalle mahdollisesti aiheutuva tarpeeton vahinko tai kärsimys voivat estää rikostiedottamisen, ellei siihen ole painavaa syytä. Vahinkoa tai kärsimystä aiheuttavan tiedon antamisen

¹⁷¹ Mäenpää 2016, 368.

¹⁷² Mäenpää 2016, 365.

¹⁷³ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 38.

¹⁷⁴ HE 30/1998 vp, 90.

¹⁷⁵ Rantaeskola 2021, 130–131.

¹⁷⁶ HE 30/1998 vp, 90.

¹⁷⁷ Rantaeskola 2021, 134.

edellytyksenä on oltava painava syy. Näitä painavia syitä ovat ETL 11:7.1 säädetyt rikostiedottamisen perusteet, kuten esimerkiksi rikoksen selvittäminen tai yksittäisestä rikoksesta tiedottaminen asian yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi. Rikostiedottamiseen ryhdyttäessä tiedottamisen tarve on täytynyt arvioida tärkeämmäksi kuin asianosaiselle mahdollisesti aiheutuva vahinko tai kärsimys.¹⁷⁸

Tietojen antaminen ei saa estää tuomioistuinta määräämästä asiakirjojen salassapidosta (JulkL 24.1 § 3 kohta). Säännös tarkoittaa sitä, että rikostiedottamisessa ei voida antaa julkisuuteen mitään sellaista tietoa, joka voitaisiin oikeudenkäynnissä määrätä salaiseksi asianosaisten pyynnöstä. Tieto voi tulla oikeudenkäynnissä salassa pidettäväksi esimerkiksi oikeudenkäyntijulkisuuslain 6 §, 9 §, 10 §, 15 § tai 24 § perusteella.¹⁷⁹

Esitutkinta-aineiston yleisen salassapidon vahinkoedellytyslauseke on huomioitava kokonaisuudessaan eli rikostiedottamiseen voidaan ryhtyä vasta kun kaikki kolme ehtoa on huomioitu. Yksikin ehto voi estää yksittäisestä rikoksesta tiedottamisen, jos ehdon mukaiset seuraamukset täyttyvät. Tällöin tiedot ovat JulkL 24.1 § 3 kohdan perusteella salassa pidettäviä.¹⁸⁰ Vahinkoedellytyslausekkeet ja niiden ajallinen kesto on kuvattu kuviossa 2.

Kuvio 2: Rikostiedottaminen ja esitutkinta-aineiston yleinen salassapito.¹⁸¹

5.3 Asianosaisjulkisuus ja yleisöjulkisuus

Rikostiedottamisessa esitutkinta-aineistosta annetaan tietoja julkisuuteen yleisöjulkisuuden perusteella silloin kun esitutkinta-aineiston yleinen salassapito on voimassa. Yleinen salassapito rajoittaa

¹⁷⁸ Rantaeskola 2021, 135–136.

¹⁷⁹ Rantaeskola 2021, 134.

¹⁸⁰ Rantaeskola 2021, 131, 334.

¹⁸¹ Rantaeskola 2021, 133.

tietojen antamista yleisöjulkisuuden perusteella, mutta ei asianosaisjulkisuuden.¹⁸² Näin ollen on oleellista ymmärtää asianosaisjulkisuuden ja yleisöjulkisuuden välinen ero.

Yleisöjulkisuudella tarkoitetaan jokaisen ihmisen oikeutta saada tietoa viranomaisen asiakirjoista julkisuuslain 9 §:n perusteella. Oikeus koskee jokaista ihmistä kansalaisuudesta riippumatta. Sama oikeus on myös oikeushenkilöillä ja viranomaisilla.¹⁸³

Asianosaisjulkisuudella puolestaan tarkoitetaan asian asianosaisten oikeutta saada tietoja oman asian käsittelyyn vaikuttavista ja siihen vaikuttaneista tiedoista siitä riippumatta, ovatko tiedot muutoin julkisia. Asianosainen voi asianosaisjulkisuuden perusteella valvoa oikeuksiensa ja etujensa toteutumista häntä välittömästi koskevassa asiassa. Asianosaisjulkisuus ei kuitenkaan ole rajoittamatonta. Asianosaisen oikeutta saada hänen asiaan liittyviä tietoja voidaan rajoittaa määräajaksi tai kokonaan esimerkiksi rikostutkinnan turvaamiseksi. Rikosasian asianosaisjulkisuuden rajoituksista säädetään esitutkintalain 4 luvun 15 §:ssä. Yleinen asianosaisjulkisuuden rajoite koskee oikeutta saada toisen asianosaisen salaisia yhteystietoja.¹⁸⁴

Rikostiedottamisessa asianosaisten oikeus heitä koskeviin tietoihin tulee huomioida myös ns. ennakkotietosäännön perusteella. Poliisin on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava siitä, että asianosaisilla on mahdollisuus saada heidän asiaansa liittyvä tieto ennen kuin tieto annetaan julkisuuteen yleisöjulkisuuden perusteella (JulKL 6.3 §). Kyse on asianosaisen oikeudesta, joka perustuu asian omakohtaisuuteen. Asianosaisilla on oikeus saada itseään koskeva tieto ennen kuin se annetaan yleisöjulkisuuden perusteella tietoa pyytävälle.¹⁸⁵ Laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet tähän asiaan huomioita useassa rikostiedottamiseen liittyvässä kanteluasiassa. Esimerkiksi ratkaisussa *AOA 25.11.2005 dnro 2783/4/04* eduskunnan apulaisoikeusasiamies totesi, että rikosasian asianosaisella olisi ollut oikeus saada tietää joutuvansa kuultavaksi ennen tiedon päätymistä yleisölle. Tapauksessa poliisi oli kertonut toimittajalle aikovansa kuulla kyseistä henkilöä ennen kuin henkilö itse sai tietää asiasta.

5.4 Julkisuusolettama, salassapito-olettama ja ehdoton salassapito

Julkisuuslaissa salassapitoperusteet on jaoteltu kahteen pääryhmään. Yleistä intressiä suojaavia perusteita ovat JulKL 24.1 § kohdat 1 - 22 ja yksityistä intressiä suojaavia perusteita ovat JulKL 24.1

¹⁸² Rantaeskola 2021, 128, 132.

¹⁸³ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 30.

¹⁸⁴ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 34.

¹⁸⁵ Rantaeskola 2021, 115.

§ kohdat 23 - 32.¹⁸⁶ Julkisuuslain salassapitoperusteet voidaan myös jaotella kolmeen ryhmään salassapitoon liittyvien vahinkoedellytyslausekkeiden perusteella.¹⁸⁷

Julkisuuslain salassapitoperusteisiin sisältyy kahdenlaisia vahinkoedellytyslausekkeitä, jotka velvoittavat ja antavat viranomaiselle toimivallan huomioida tiedon antamisesta aiheutuvat tapauskohtaiset vaikutukset.¹⁸⁸ Vahinkoedellytyslausekkeiden tarkoituksena on varmistaa, ettei salassapitoa laajenneta laajemmalla, kuin tilanteen kannalta on välttämätöntä. Osa salassapitoperusteista on puolestaan sellaisia, että ne eivät sisällä vahinkoedellytyslauseketta eli ne ovat salassa pidettäviä ilman mitään lisäedellytyksiä. Näiden perusteiden osalta viranomaisella ei ole minkäänlaista harkintavaltaa salassapidon suhteen. Mikäli samaa tietoa koskee kaksi eri tasoista salassapitoperustetta, arviointi tehdään vahvemman salassapito tason mukaisesti. Vahvempi salassapidon taso sisältää aina alemmat salassapidon tasot.¹⁸⁹ Rikostiedottamisen osalta tämä voi tarkoittaa, että vaikka tiedon voisi antaa julkisuuteen JulkL 24.1 § 3 kohdan yleisen salassapidon estämättä, voi kyseinen tieto olla edelleen salassa pidettävä esimerkiksi JulkL 24.1 § 26 kohdan perusteella.

Vahinkoedellytyslausekkeiden perusteella julkisuuslain salassapito säännökset jaotellaan kolmeen ryhmään:¹⁹⁰

1. Julkisuusolettamaan perustuvat salassapitosäännökset. Asiakirja tai tieto on julkista, ellei sen julkisuudesta aiheudu tarkemmin määriteltyjä haitallisia vaikutuksia.
2. Salassapito-olettamaan perustuvat salassapitosäännökset. Asiakirja tai tieto on yleensä pidettävä salassa. Tiedon antaminen julkisuuteen on mahdollista vain, jos siitä ei aiheudu tarkemmin määriteltyjä haitallisia vaikutuksia.
3. Ehdoton salassapito peruste. Asiakirja ja tieto on pidettävä salassa aina ja kaikissa olosuhteissa.

¹⁸⁶ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 40.

¹⁸⁷ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 40.

¹⁸⁸ Mäenpää 2016, 450–451.

¹⁸⁹ Rantaeskola 2021, 113-114.

¹⁹⁰ Mäenpää 2016, 451.

Julkisuuslain 24.1 §:n salassapitoperusteet eriteltynä vahinkoedellytyslausekkeiden mukaisesti eri salassapitotasoin:

Salassa pidettävät asiakirjat ja tiedot eri salassapitotasoin – Julkl		
<p>Julkisuusolettama</p> <p>2) Kansainväliset suhteet ym. osin</p> <p>5) Taktiset ja tekniset menetelmät</p> <p>6) Kantelu</p> <p>8) Onnettomuudet ym.</p> <p>11) + 12) + 13) Raha ja pääoma</p> <p>14) Uhanalaiset kasvit ja eläimet</p> <p>15) Vaalirahoitus ja vo:n valvonta</p> <p>17) + 20) Muu vastaava liiketoimintaa koskeva seikka</p> <p>18) Työmarkkinat + valtio ym.</p> <p>19) Valtio oikeudenkäynnissä</p> <p>22) Pääsykokeet ja testit</p> <p>26) Rikoksen uhria loukkaavat tiedot</p> <p>31c) Ulkomaalaista koskevat tiedot</p>	<p>Salassapitoolettama</p> <p>3) Esitutkinta-aineisto</p> <p>7) Turvajärjestelyt</p> <p>9) Valtion turvallisuus (Supo)</p> <p>10) Maanpuolustus</p> <p>21) Opinnäytetyöt</p> <p>24) Pakolaiset, turvapaikan hakijat</p> <p>28) Tuomittu, vangittu tai muutoin vapautensa menettänyt</p> <p>Copyright Rantaescola</p>	<p>Ehdottomasti salassa pidettävät</p> <p>1) ja 2) (osin) Ulkopoliittiset asiat</p> <p>4) Rekisterit (rikosten ehkäiseminen ym.)</p> <p>16) Tilastot</p> <p>17) + 20) Liikesalaisuus</p> <p>23) Tulotiedot, varallisuus, ulosotto</p> <p>25) Sosiaalihuolto, työhallinto, terveydentila, seksuaalisuus</p> <p>26) Arkaluonteiset yksityiselämää koskevat tiedot rikosasiassa</p> <p>27) Lausunnot (mielentila, selvitykset, rangaistuksen täytäntöönpano)</p> <p>28) Rikosrekisteri, sakkorekisteri ym.</p> <p>29) Psykologiset testit</p> <p>30) Oppilashuolto</p> <p>31) Salaiset yhteystiedot</p> <p>31a) Anonyymi todistelu</p> <p>31b) Uhrin suojeleminen – vapautuminen</p> <p>32) Poliittinen vakaumus, mielipide, elintavat, yhdistystoiminta, harrastukset, perhe-elämä ym. henkilökohtaiset olot</p>

Kuvio 3. Salassa pidettävät asiakirjat ja salassapidon tasot¹⁹¹.

Pohdittaessa tiedon julkisuuteen tai salassapitoon tehtävää ratkaisua on erittäin tärkeä tiedostaa kenen näkökulmasta tiedon julkisuus tai salassapito ratkaistaan. Esimerkiksi yksityiselämän suojan loukkaukseen liittyvä ratkaisu voidaan tehdä subjektiivisten tai objektiivisten seikkojen perusteella. Ratkaisu voi olla viranomaiselle haastavaa koska julkisuuslain säännöksissä ei ole suoranaista ohjeistusta. Tällainen tilanne on mm. rikoksen uhria koskevassa salassapitokohdassa, jossa ei oteta kantaa siihen, millä mittapuulla ratkaisu loukkauksen aiheuttamasta vahingosta tai kärsimyksestä tehdään. Esimerkiksi asianomistajaan liittyvää julkisuusratkaisua tehdessä on huomioitava, miten ratkaisua tekevä huomioi omaa objektiivisen ja subjektiivisen näkemyksen vaikutusta. Päätöksentekijän subjektiivisilla näkemyksillä tai ratkaisuun liittymättömillä seikoilla ei pitäisi olla vaikutusta, jos ratkaisu tehdään objektiivisin perustein.¹⁹²

¹⁹¹ Poliisin julkisuus käsikirja 2022, 42.

¹⁹² Rantaescola 2021, 584–585.

5.5 Yksityiselämän suojaa koskevat julkisuuslain salassapitoperusteet

Julkisuuslain salassapitosäännökset ovat erittäin keskeisiä poliisin toimintaa sääteleviä normeja, jotka poliisivirkamiehen on tunnettava. Rikostiedottamisessa yksittäisestä rikoksesta annetaan julkisuuteen lähtökohtaisesti salassa pidettäväksi määrättyjä tietoja, johon liittyy mahdollisesti useitakin henkilöitä. Näin ollen rikokseen liittyvien henkilöiden yksityiselämän suojan tarve korostuu.¹⁹³ Kuten edellä on jo todettu, rikostiedottamisessa annetaan tietoja JulKL 24.1 § 3 kohdan perusteella salassa pidettävästä esitutkinta-aineistosta. JulKL 24.1 § 3 kohta kuuluu salassapito-olettaman alaiseen perusteisiin. Salassapito-olettaman alaisista tiedoista voidaan antaa tietoja julkisuuteen, jos tiedon antaminen ei aiheuta salassapitokohdassa tarkemmin määriteltyä haittaa tai vahinkoa. Samalla on kuitenkin huomioitava, että esitutkinta-aineistoon voi sisältyä ehdottomasti salassa pidettävää tietoa, jota ei voi antaa julkisuuteen tiedotettaessa yksittäisestä rikoksesta.

Rikostiedottamisen kannalta on erityisen tärkeä tunnistaa ehdottomasti salassa pidettävät tiedot. Selostan seuraavassa julkisuuslain 24.1 §:n yksityisiä etuja koskevat salassapitokohdat. Näiden kohtien tunteminen on välttämätöntä, jotta asianosaisten yksityisyyden suoja toteutuu lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Ehdottomasti salassa pidettävien perusteiden lisäksi analysoin myös salassapito-olettaman ja julkisuusolettaman alaiset yksityisyyden suojaksi säädetyt julkisuuslain salassapitoperusteet.

5.5.1 Ehdottomasti salassa pidettävät yksityiselämään suojaa koskevat tiedot

Yksityinen liike- ja ammattisalaisuus (JulKL 24.1 § 20 kohta)

Yksityistä liike- ja ammattisalaisuutta koskevassa salassapitokohdassa liike- ja ammattisalaisuudella tarkoitetaan kaupallisia tai liiketoiminnan kannalta muutoin merkittäviä tietoja, jotka eivät yleensä ole yleisessä tiedossa ja joita toiminnan harjoittaja ei ole tarkoittanut yleisön tietoon. Liikesalaisuudella suojataan yrityksen kilpailuasemaa ja liiketoiminnan kannalta keskeisiä tietoja. Liikesalaisuuden konkreettisia kohteita ovat mm. erilaiset kaupalliset ja tekniset tiedot samoin kuin yrityksen hallintoa, taloutta ja toimintastrategiaa koskevat tiedot. Salaisuuden piiriin kuuluvat myös tietotaito, yrityskokemus, liikeidea ja muut vastaavan sisältöiset tiedot.¹⁹⁴

¹⁹³ Rantaeskola 2021, 132, 334.

¹⁹⁴ Mäenpää 2016, 409.

Vuositulot ja ulosottotiedot (JulKL 24.1 § 23 kohta)

Henkilön taloudellista asemaa koskevassa salassapitokohdassa tarkoitetaan palkkatietoja ja kokonaisvarallisuutta kuvaavia tietoja.¹⁹⁵ Henkilön taloudellista asemaa kuvaavia tietoja ovat niin ikään tuen tai muun etuuden perusteena olevat tulo- ja varallisuustiedot. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi lapsilisän tai asumis- ja toimeentulotukien käsittelyn yhteydessä saadut tiedot henkilön kokonaisvarallisuudesta.¹⁹⁶

Taloudellista asemaa koskeva salassapitoperuste on huomioitava esimerkiksi erilaisissa etuuksien väärinkäyttöä koskevissa rikosasioissa. Kansaneläkelaitoksen päätökset etuuksien maksamisesta tai niiden takaisinperinnästä ovat salassa pidettäviä tällä perusteella.¹⁹⁷

Ulosottoviranomaisen asiakirjat ovat ehdottomasti salassa pidettäviä siltä osin kuin ne sisältävät sellaisia tietoja, jotka ulosottorekisterissä olevana olisivat ulosottokaaren mukaan salassa pidettäviä. Salassapito koskee tietoa luonnollisen henkilöstö ulosottovelallisenä ja ulosottoselvitystä.¹⁹⁸

Sosiaalihuolto, työhallinto, terveydentila, vammaisuus ja seksuaalisuus (JulKL 24.1 § 25 kohta)

Sosiaalihuollon asiakkuuteen liittyvillä tiedoilla tarkoitetaan saatuja etuuksia, tukitoimia tai muita palveluja (JulKL 24.1 § 25 kohta). Jo pelkkä tieto sosiaalihuollon tai lasten suojelun asiakkuudesta itsessään on ehdottomasti salassa pidettävä. Sama koskee työhallinnon asiakkuutta.¹⁹⁹

Terveystietoihin luetaan tiedot henkilön terveydentilasta ja vammaisuudesta sekä tiedot henkilön saamasta terveydenhuollon tai kuntoutuksen palvelusta, ja nämä tiedot ovat salassa pidettäviä (JulKL 24.1 § 25 kohta). Terveydentilaa koskevia tietoja ovat erityisesti lääkärinlausunnot, todistukset sekä samojen tietojen sanalliset kuvaukset rikosilmoituksessa. Huomioitavaa on, että ehdottomasti salassa pidettäviksi terveystiedoiksi katsotaan vain ne tiedot, jotka tulevat terveydenalan viranomaiselta. Muutoin saadut terveydentilaan liittyvät tiedot voivat kuitenkin olla salassa pidettäviä uhria loukkaavina tietoina. Esimerkiksi tiedot henkilöllä todetuista nirhaumista, pintahaavoista ja turvotuksesta ovat salassa pidettäviä terveydenhuollon viranomaisen kirjaamana, mutta poliisin kuvaamana näin ei välttämättä ole.²⁰⁰

¹⁹⁵ HE 20/1998 vp, 97.

¹⁹⁶ Mäenpää 2016, 402–403.

¹⁹⁷ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 172.

¹⁹⁸ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 44.

¹⁹⁹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 44, 173 ja Mäenpää 2016, 400.

²⁰⁰ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 44, 174–175.

Terveydentilaa koskeviin tietoihin liittyvä harkinta korostuu erityisesti väkivalta- ja liikennerikoksiin liittyvässä rikostiedottamisessa. Tällöin poliisi joutuu harkitsemaan kuinka paljon yksilölle aiheutu-neista vammoista voi kertoa julkisuuteen.²⁰¹

Seksuaaliseen käyttäytymiseen ja suuntautumiseen liittyvät tiedot kuuluvat myös ehdottomasti sa-lassa pidettäviin tietoihin. Salassa pidettävää voi myös olla tieto henkilön avioliitosta, jos sen perus-teella voidaan päätellä kyseisen henkilön seksuaalinen identiteetti. Seksuaaliseen käyttäytymiseen kuuluviin tietoihin luetaan myös tiedot seksin ostamisesta, myymisestä ja prostituutiosta.²⁰²

Arkaluonteiset yksityiselämää koskevat tiedot rikosasiassa (JulkL 24.1 § 26 kohta)

Rikoksesta epäillyn, asianomistajan tai muun rikokseen liittyvän henkilön arkaluonteisia yksityiselä-mää koskevia tietoja. Arkaluonteisiin tietoihin luetaan seksuaalirikokset ja muut rikokset, jotka liitty-vät seksuaalielämään. Arkaluonteisia tietoja ovat niin ikään lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Myös muut lapsiin kohdistuvat rikokset voivat olla tällä perusteella ehdottomasti salassa pidettäviä. Henkeä ja terveyttä vaarantavat läheisväkivaltarikokset voivat myös sisältää arkaluonteista yksityis-elämää koskevaa tietoa. Rikosasian arkaluonteisuus on huomioitava erityisesti törkeiden tekomuo-tojen kohdalla.²⁰³

Tässä yhteydessä on syytä muistuttaa, että parhaillaan käynnissä olevassa julkisuuslain muutos-ehdotuksen mukaan salassapitokohtien 23, 25, 29, 30 ja 32 tai niitä sisällöllisesti vastaavia muun lain mukaisten salassapitoperusteiden osalta salassapidosta voitaisiin poiketa, jos tietojen antami-nen olisi välttämätöntä esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän päätöksen perusteiden ymmärtä-miseksi.²⁰⁴

Tutkimukset ja suunnitelmat (JulkL 24.1 § 27 kohta)

Rikoksesta syytetyille tehtävät oikeuspsykiatrinen mielentilatutkimukseen liittyvät tiedot kuuluvat tä-hän kategoriaan. Ehdottomasti salassa pidettäviä suunnitelmia ovat mm. nuorta rikoksesta epäiltyä koskevat seuraamusselvitykset, nuorisorangeistuksen rangaistusajan suunnitelma, yhdyskuntapal-velun soveltuvuus selvitys, elinkautisvangin vapauttamismenettelyyn liittyvä selvitys yms.²⁰⁵

²⁰¹ Koskimäki 2009, 138.

²⁰² Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 44, 175–176.

²⁰³ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 44, 181–182.

²⁰⁴ HE-luonnos 10.8.2022, 28.

²⁰⁵ HE 30/1998 vp, 98–99.

Rekistereihin merkityt tiedot (JulkL 24.1 § 28 kohta)

Rekisteriin merkityillä ehdottomasti salassa pidettävillä tiedoilla tarkoitetaan rikosrekisteriin, sakko-
rekisteriin, oikeushallinnon valtakunnalliseen tietojärjestelmään sekä eläintenpitokieltorekisteriin
tallennettuja tietoja. Samoin ehdottomasti salassa pidettäviä ovat todistajansuojeluohjelmaa koske-
vat tiedot.²⁰⁶

Psykologiset testit ja muut arvioinnit (JulkL 24.1 § 29 kohta)

Henkilölle suoritettuna psykologisen testin, soveltuvuuskokeen tai sen tulokseen liittyvät tiedot ovat
ehdottomasti salassa pidettäviä (JulkL 24.1 § 29 kohta). Salassa pidettävien tietoja ovat kaikki sel-
laiset testit, jotka kuvaavat henkilön persoonallisuutta.²⁰⁷ Samoin ovat tiedot, jotka koskevat asevel-
vollisen sijoittamista tai työntekijän valintaa tai palkkauksen perusteena olevia arviointeja.²⁰⁸

Oppilashuolto (JulkL 24.1 § 30 kohta)

Oppilashuoltoa ja oppilaan opetuksesta vapauttamista koskevat asiakirjat ovat ehdottomasti sa-
lassa pidettäviä (JulkL 24.1 § 30 kohta). Sama peruste koskee myös sellaisia oppilaan ja kokelaan
koesuorituksia tai todistuksia, jotka sisältävät oppilaan henkilökohtaisten ominaisuuksien sanallista
arviointia²⁰⁹.

Salainen puhelinnumero ja matkaviestimen sijainti tieto (JulkL 24.1 § 31 kohta)

Henkilön salainen puhelinnumero, tieto matkaviestimen sijainnista, tieto henkilön kotikunnasta ja
hänen siellä olevasta asuinpaikasta tai tilapäisestä asuinpaikasta sekä yhteystiedot ovat ehdotto-
masti salassa pidettäviä, jos henkilö on pyytänyt tiedon salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy
epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden puolesta. Turvallisuuden käsite on tässä
yhteydessä ymmärrettävä laajaksi. Se kattaa fyysisen väkivallan ja sen uhan ohella kotirauhan häi-
rinnän sekä psyykkisen pelottelun.²¹⁰

²⁰⁶ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 44.

²⁰⁷ HE 30/1998 vp, 99.

²⁰⁸ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 44.

²⁰⁹ Hallituksen esitys 30/1998 vp, 99–100.

²¹⁰ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 185–186.

Anonyymitodistelu (JulKL 24.1 § 31a kohta)

Anonyymiin todistamiseen liittyvä hakemus ja hakemuksen valmisteluun liittyvät asiakirjat ovat ehdottomasti salassa pidettäviä. Samoin salassa pidettäviä ovat anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastamiseen liittyvät asiakirjat sekä näitä asioita koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat, joille oikeudenkäyntijulkisuuslain 5 d luvun 11 d §:stä muuta johdu.²¹¹

Tieto vankilasta vapautumisesta uhrin suojelemiseksi (JulKL 24.1 § 31b kohta)

Asiakirjoja, jotka sisältävät tietoa ETL 4:19 mukaisesta asianomistajan pyynnöstä saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta ja vankilasta tai muusta säilytystilasta poistumisesta ovat ehdottomasti salassa pidettäviä. Samoin salassa pidettäväksi kuuluvat edellä mainittuun pyyntöön liittyvät asianomistajan yhteystiedot Rikosseuraamuslaitoksen asiakirjoissa.²¹²

Henkilökohtaiset olosuhteet (JulKL 24.1 § 32 kohta)

Henkilökohtaisilla olosuhteilla tarkoitetaan tietoja henkilön poliittisesta vakaumuksesta, tietoja henkilön yksityiselämän piirissä esittämistä mielipiteistä, tietoja henkilön elintavoista, tietoja osallistumisesta yhdistystoimintaan, tietoja vapaa-ajan harrastuksista, tietoja perhe-elämästä tai muista vastaavista henkilökohtaisista oloista. Salassapito ei kuitenkaan koske julkisessa virassa tai tehtävässä olevien tai poliittisiin tehtäviin pyrkivien henkilöiden poliittista vakaumusta koskevia tietoja tai tässä tehtävässä esittämiä mielipiteitä.²¹³

Henkilöiden asumista, perhettä ja läheissuhteita kuvaavat tiedot kuuluvat tämän suojan piiriin. Samoin elintapoja, kuten päihteiden käyttöä koskevat tiedot ovat JulKL 24.1 § 32 kohdan perusteella ehdottomasti salassa pidettäviä.²¹⁴

5.5.2 Salassapito-olettaman alaiset yksityiselämän suoja koskevat tiedot

Opinnäytetyö ja tutkimus (JulKL 24.1 § 21 kohta)

Tieteellisen tutkimuksen suunnitelmaan, perusaineistoon, teknologiaan tai opinnäytetyöhön liittyvät tiedot ja tietoaineistot ovat lähtökohtaisesti salassa pidettäviä. Salassapidosta voidaan poiketa, jos tietojen antamisesta ei ole haittaa opinnäytetyön, tieteellisen tutkimuksen tai kehittämistyön suorittamiselle tai niiden asianmukaiselle arvioinnille eikä itse tutkijalle tai työn toimeksiantajalle.²¹⁵ Esi-

²¹¹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 45.

²¹² Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 45.

²¹³ HE 30/1998 vp, 100.

²¹⁴ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 176–177.

²¹⁵ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 47.

merkiksi tieteellisen tutkimuksen tutkimussuunnitelma saattaa sisältää tietotaitoa, joka voidaan oikeudettomasti ottaa käyttöön ja jonka julkisuus hankaloittaisi tutkijan toimintaa ja hänen tieteellisen työnsä edistymistä. Teknologisessa kehityksessä voi olla kyse esimerkiksi sellaisesta tuotteesta, joka voidaan myöhemmin patentoida.²¹⁶

Maahanmuuttohallinnon asiakkaat (JulkL 24.1 § 24 kohta)

Kansainvälistä suojelun tarvetta sekä ulkomaalaisen maahantulon edellytyksiä ja maassa oleskeluoikeutta tai niiden perustetta taikka Suomen kansalaisuuden saamiseen tai menettämiseen liittyvät asiakirjat ovat salassapito-olettaman alaisia tietoja.²¹⁷ Asiakirjat ja niiden sisältämä tieto on lähtökohtaisesti pidettävä salassa, mutta niistä voidaan antaa tieto, jos on ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna pakolaisen, turvapaikanhakijan tai hänen läheisensä turvallisuutta.²¹⁸

Rikostiedottamisen osalta pakolaisen ja turvapaikanhakijoihin liittyvissä tiedoissa on myös huomiotava poliisihallinnon ohjaava kirje Menettely turvapaikkatilanteen viestinnästä (POL-2015-16317). Rikostiedottamisessa voitaisiin periaatteessa antaa tietoja rikoksesta epäillyn henkilön turvapaikanhakija-asetuksesta, jos henkilön henkilöllisyys ei olisi yksilöitävissä, on se kuitenkin käytännössä mahdotonta, koska epäillyn henkilöllisyys voi tulla julki oikeudenkäynnissä. Näin ollen tieto turvapaikkahakemuksesta on yhdistettävissä kyseiseen henkilöön. Huomioitavaa on, että lainsäädäntö ei rajoita rikosilmiöistä tiedottamista samoin kuin yksittäisestä rikoksesta tiedottamista. Turvapaikanhakijoiden tekemäksi epäillyistä rikoksista voi kertoa yleisellä tasolla esimerkiksi rikosnimikkeiden ja lukumäärien osalta.²¹⁹

Pakolaista ja turvapaikanhakijaa koskevaa säännöstä laajennettiin 1.9.2020 voimaan tulleella julkisuuslakiin määritellyllä uudella salassapitokohdalla. Silloin salassa pidettäväksi määrittyvät asiakirjat, jotka koskevat Suomessa oleskelevaa ulkomaalaista, jos on perusteltu syy epäillä, että tiedon antaminen niistä vaarantaisi asianosaisen tai hänen läheisensä turvallisuuden (JulkL 24.1 § 31 c kohta, 622/2020). Ulkomaalaisella tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole Suomen kansalainen. Näin ollen säännöstä sovelletaan myös Euroopan unionin kansalaisen oleskeluoikeuden rekisteröintiin, kansalaisuuden hakijaan ja laittomasti maassa oleskelevaa henkilöä koskeviin asiakirjoihin. Salassapitokohdan salassapito on sidottu julkisuusolettaman mukaiseen salassapito-olettamaan. Näin ollen näiden asiakirjojen salassapitotaso on matalampi kuin kansainvälisen suojelun tarvetta ym. koskevilla tiedoilla (JulkL 24.1 § 24 kohta, 622/2020). Ratkaisu on lain esitöiden mukaan perusteltu, koska laajempi ulkomaalaisia koskeva salassapitokohta (JulkL 24.1 § 31c kohta) koskee kaikkia

²¹⁶ HE 30/1998 vp, 96

²¹⁷ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 47.

²¹⁸ Mäenpää 2016, 407–408.

²¹⁹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 130–131.

ulkomaalaisia ja muun sisältöinen salassapitoehto johtaisi perusteettoman laajaan salassapitoon.²²⁰

Henkilön etnisen taustan voi rikostiedottamisen yhteydessä antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikollisen kiinnisaamiseksi tai vaarallisen henkilön tunnistamiseksi. Etnisen tausta kertomisella pitää olla oleellinen merkitys rikoksen tutkinnalle. Etnistä taustan käsitettä ei kuitenkaan ole määritelty lain tasolla. Etnisyydellä viitataan yleensä jonkin ihmisryhmän yhteiseen kulttuuritaustaan, jolla he erottuvat muista ihmisryhmistä.²²¹

Rikostiedottamisessa on myös huomioitava asianmukaisten termien käyttäminen. Tilastokeskus on vuonna 2012 ottanut käyttöön syntyperäluokituksen, joka yhtenevä kaikissa pohjoismaissa. Määritelmien mukaan suomalaistaustaisia ovat kaikki henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla.²²²

Vapautensa menettänyttä koskevan asiakirjat (JulKL 24.1 § 28 kohta)

Tuomittua, vangittua tai muutoin vapautensa menettänyttä koskevat hallintoviranomaisen tietoaineistot ja rekisterien tiedot ovat salassa pidettäviä, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna tiedon kohteen tulevaa yhteiskuntaan sopeuttamista, toimeentuloa tai turvallisuutta. Tiedon antamiselle täytyy myös olla perusteltu syy. Salassapitoperuste koskee niin ikään poliisilain, pakkokeinolain ja virka-avun perusteella vapautensa menettäneitä henkilöitä. Esimerkiksi poliisilakiperusteisesti tapahtuva kiinniotto on salassa pidettävä tieto, ellei tiedon antamiselle ole vahinkoedellytyslausekkeen ylittävää perustetta. Huomioitavaa on, että henkilön vapaudenmenetykseen liittyviä tietoja voidaan kirjata esitutkintapöytäkirjan kansilehdelle, merkintälehdelle tai rikosilmoitukseen.²²³

5.5.3 Julkisuusolettaman alaiset yksityiselämän suoja koskevat tiedot

Yksityinen ja muu vastaava elinkeinotoiminta (JulKL 24.1 § 20 kohta)

Sellaiset yksityiseen elinkeinotoimintaan liittyvät tiedot, joiden julkitulemisesta aiheutuisi konkreettista taloudellista vahinkoa ovat salassa pidettäviä. Salassapitoa ei ratkaise elinkeinonharjoittajan tahto, vaan viranomaisen on arvioitava salassapitointressit kokonaisuutena. Epäselvissä tapauksissa on kuultava elinkeinonharjoittajaa. Julkisia tietoja ovat puolestaan sellaiset tiedot, jotka liitty-

²²⁰ HE 18/2019 vp, 109.

²²¹ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 130–131.

²²² Tilastokeskus 2021.

²²³ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 47–48.

vät kuluttajien tai ympäristön terveellisyden suojaamiseen, toiminnasta haittaa kärsivien oikeuksien valvomiseen sekä elinkeinonharjoittajan velvollisuuksia tai niiden hoitamista koskevat tiedot. Esimerkiksi elinkeinonharjoittajan maksulaiminlyönnit ovat julkisia.²²⁴

Pääsykokeet (JulKL 24.1 § 22 kohta)

Pääsykokeeseen tai vastaavaan muuhun kokeeseen liittyvät tiedot ovat salassa pidettäviä, jos tiedon antaminen vaarantaisi testin tai kokeen tarkoituksen tai vastaan testin käyttämisen tulevaisuudessa.²²⁵

Rikoksen uhria loukkaavat tiedot (JulKL 24.1 § 26 kohta)

Rikoksen uhria koskevat tiedot ovat puolestaan julkisuusolettaman alaisia tietoja eli ne ovat salassa pidettäviä, jos tiedon antaminen loukkaa uhrin oikeuksia, hänen muistoon tai läheisiään. Näin ollen esimerkiksi uhria koskevia valokuvia ei anneta julkisuuteen JulKL 24.1 § 3 kohdan yleisöjulkisuuden perusteella, ellei siihen ole kohdan mukainen painava syy.²²⁶

Rikoksen uhria loukkaavia tietoja voidaan antaa joissakin tilanteissa julkisuuteen, jos tiedon antaminen on tarpeen viranomaisen tehtävän suorittamiseksi. Rikostiedottaminen voi olla tällainen tarve. Toisinaan rikostiedottamisen perusteena oleva rikoksen selvittäminen, rikoksesta epäillyn tavoittaminen, uuden rikoksen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen, asian yhteiskunnallinen merkitys muodostaa painavan syyn tietojen antamiselle julkisuuteen, jolloin siitä voi aiheutua rikoksen uhrille jossain määrin kärsimystä tai vahinkoa. Kärsimyksen ja vahingon arviointi on tehtävä objektiivisesti eli on arvioitava, onko julkaistava tieto yleisesti loukkaavaa tai kärsimystä aiheuttavaa.²²⁷ Huomioitavaa on, että rikoksen uhria loukkaavat tiedon salassapitokohdan muotoilussa viitataan asianomistajan näkemyksen selvittämiseen. Toisinaan julkisuusratkaisun tekijän on haastavaa tietää, loukkaako tieto loukkaavaa rikoksen uhrin subjektiivisen näkemyksen mukaan. Ratkaisun tekijä voikin tiedustella asiaa suoraan asianomistajalta.²²⁸

²²⁴ HE 30/1998 vp, 95–96.

²²⁵ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 50.

²²⁶ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 182–183.

²²⁷ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022.

²²⁸ Rantaeskola 2021, 592.

6 TUTKINNANJOHTAJIEN KOKEMUKSIA RIKOSTIEDOTTAMISESTA

6.1 Haastateltavien suhtautuminen rikostiedottamiseen

Tutkimuksessa selvitin tutkinnanjohtajien kokemuksia rikostiedottamisesta. Lähestyin tätä teemaa kysymällä ensin haastateltavien yleistä suhtautumista rikostiedottamiseen. Kaikki haastatellut tutkinnanjohtajat suhtautuivat positiivisesti rikostiedottamiseen, ja jokaisella oli hyviä kokemuksia rikostiedottamisella saaduista tuloksista yksittäisen rikoksen esitutkinnassa. Erityisesti yksi haastateltavista korosti rikostiedottamisen merkitystä yhtenä oleellisena tutkintamenetelmänä esitutkinnassa.

Toisaalta melkein samaan hengenvetoon kaikki haastatellut totesivat rikostiedottamisen olevan erittäin vaativa tehtävä. He pahoittelivat sitä, että teemasta on hallinnossa ollut erittäin vähän koulutusta saatavilla. Tutkinnanjohtajien kokemukset rikostiedottamiseen liittyvästä koulutuksesta rajoituivat työnantajan järjestämiin yksittäisiin tiedottamisharjoituksiin ja poliisihallinnon ohjausasiakirjoihin. Toisin sanoen kaikkien osaaminen tutkinnanjohtajille oli karttunut heille syntyneen kokemuksen myötä. Seuraavat haastateltavien kommentit kuvastavat näitä rikostiedottamisen haasteita.

”Se on tavallaan semmonen homma, että mikä täytyy muitten hommien ohella pyrkiä hoitamaan hyvin, koska jos sen hoitaa päin helvettiä, niin siinä saa paljon isoa vahinkoa aikaiseksi.” (Haastateltava 1.)

”Kyllähän se semmoinen suuri etu on poliisille toi tiedottaminen. Jo ihan käytännönkin takia. Sieltä tulee yleisöltä näitä vihjeitä ja saa apua. Muuten se jää vaillinaiseksi se rikostutkinta, jos ei siinä tiedoteta. Kyllä se virkavelvollisuus olisi, että käytetään tää tutkintamenetelmä. Se on vähän niinku itte ajatellu ja sanonutkin, että huono homma jos joku Iltalehti selvittää sen rikoksen aikaisemmin...Kyllä se pitäisi olla se poliisi, joka tiedottaa ja käy tarkastamassa ne vihjeet, ettei se jää sitten medialle.” (Haastateltava 4.)

Tutkinnanjohtajat eivät ole tiedottamisen kanssa enää kuitenkaan yksin, kuten aikaisemmin. Haastattelussa nostettiin esiin poliisilaitosten viestintäasiantuntijoiden merkityksen korostaen rikostiedottamisen tason paranemista sen jälkeen, kun hallintoon palkattiin viestinnän asiantuntijoita, kuten seuraavasta kommentista ilmenee.

”Se oli mun mielestä poliisihallinnolta järkyttävän hyvä ajatus, kuka sen ikinä silloin aikanaan keksikään, että me ei olla välttämättä parhaita tiedottamisessa ja hommataan ulkopuoliset tiedottajat. Et sen jälkeen tää homma on kehittynyt mun mielestä paljon.” (Haastateltava 1.)

6.2 Rikoksen selvittäminen ja rikostiedottaminen

Tutkimuksessa selvitettiin tutkinnanjohtajien kokemuksia yksittäisen rikoksen selvittämisen tukena tehtävästä rikostiedottamisesta. Tutkinnanjohtajat toivat haastatteluissa esiin yleisimpiä tilanteita, joissa rikostiedottamista voi hyödyntää rikoksen selvittämiseksi. Lisäksi he nostivat esiin muutamia tärkeitä asioita, jotka on hyvä huomioida.

Haastateltavien yleisimmät kokemukset rikoksen selvittämisen tukena tehtävästä rikostiedottamisesta liittyivät ylivoimaisesti eniten tutkintaa auttavien vihjeiden pyytämiseen kansalaisilta. Vihjeiden pyytämällä tutkinnanjohtajat tarkoittivat rikostapahtuman silminnäkijöiden tekemiä havaintoja eli todistajahavaintojen keräämistä tapahtumien kulusta sekä rikoksesta epäillyn henkilöllisyydestä.

Rikostiedottamisen koettiin olevan usein monen eri tiedottamisperusteen yhdistelmä, kuten rikoksen selvittämisen ja rikosilmiöstä kertomisen (haastateltavat 1 ja 2). Rikoksen selvittämisperusteen pohjautuva rikostiedottaminen on aina tapauskohtaista ja tulee harkittavaksi silloin, kun esitutkinnassa on tultu siihen tulokseen, että jostakin tietyistä asiasta tarvitaan lisätietoja tai joku tietty asia on kokonaan hämärän peitossa. Vihjetietojen pyytämiseksi myöhästetään usein aika paljon, kun poliisilla on tapana yrittää tehdä asiat viimeiseen asti omin voimin. Samalla on kuitenkin huomioitava, että vihjeitä pyydetään sellaisista tapauksista, joissa on oikeasti korkea selvittämisintressi ja vaikuttaa, ettei poliisi saa selvitettyä rikosta pelkästään omilla toimilla (haastateltava 1). Vihjeitä ei myöskään kannata pyytää liian epämääräisillä tiedoilla tai tuntomerkeillä (haastateltava 3). Tämä voi vain aiheuttaa sekaannusta ja turhaa työtä, kuten seuraava kommentti kuvastaa.

”Sekin pitää harkita tarkkaan minkälaisista asioista pyytää vihjetietoja. Monesti sillä voi ampua itseään jalkaan, jos sulla on epämääräiset tiedot tapahtumasta ja pyydät vihjeitä, niin sitten joutuu sitomaan yhden henkilön perkaamaan 99 %:sti turhia vihjeitä.” (Haastateltava 1.)

Toisinaan taas vihjeitä ei tule, vaikka silminnäkijöitä on varmuudella ollut. Tällainen tapaus oli esimerkiksi eräässä Helsingin puistossa tapahtunut tapon yritys, jossa paikalla oli ollut noin parisataa nuorta. Alaikäisten kohdalla voi olla niin, etteivät he ilmoittaudu poliisille, jos he esimerkiksi ovat olleet paikalla ilman vanhempien lupaa (haastateltava 2).

Haastattelussa kerrottiin esimerkki henkikirikostutkintaan liittyvästä vihjeiden pyytamisestä. Henkikirikostutkinnat voivat monesti käynnistyä poliisitutkintaan kuuluvana kadonneen henkilön tutkintana, mutta pian käy ilmi, että tapatumaan saattaa liittyä rikos ja asiasta aloitetaan taustalla myös rikostutkinta. Tällöin voidaan lähteä tiedottamaan kadonneesta henkilöstä ja pyytää silminnäkijöiden havaintoja kadonneen liikkeistä. Yksi tällainen tapaus oli pääkaupunkiseudulla vuosia sitten tapahtunut paloittelumurha, jossa kaksi miestä murhattiin erään rikollisjärjestön kerhohuoneella. Tutkinta oli aloitettu kadonneen henkilön tutkinta, mutta oli myös vahva epäily, että henkilöt olivat joutuneet

henkirikoksen uhreiksi. Asiassa pyydettiin kansalaisilta havaintoja henkilöiden liikkeistä. Vihjeiden perusteella oli saatu selvitettyä missä ja kenen seurassa henkilöt olivat olleet surmaa edeltäneenä iltana, ja lopulta jäljet johtivat rikollisjärjestön kerhuhuoneelle, jossa henkilöt oli surmattu. (Haastateltava 3.)

Kadonneisiin henkilöihin tai vainajiin liittyvässä rikostiedottamisessa on erityisen tärkeää huolehtia siitä, että omaisia tai läheisiä on informoitava ennen kuin asiasta julkaistaan tiedote, kuten haastateltava 3 asiaa painotti.

”Ja sit tää, mikäli se vaan on mahdollista, niin ainakin silloin kun on vainajia tullut, niin asianomaisille tai omaisille kuitenkin ennen tiedotusvälineitä. En voi enempää painottaa tätä, että se kuolinviesti on varmuudella mennyt omaisille.” (Haastateltava 3).

Haastateltavat puhuivat myös vanhojen juttujen ”lämmittämisestä”, jolla he tarkoittivat jo pitkään selvittämättä olleiden rikosasioiden tutkinnan uudelleen käynnistämistä ja siihen liittyen ihmisten aktivoimista rikostiedottamisen avulla. Kerrottaessa esimerkiksi vanhoista, selvittämättä olevista henkirikosasioista, on hyvä muistaa, ettei rikostiedottamisen tarkoituksena ole mitenkään ”mässäillä” rikoksella, vaan sillä halutaan aina vastausta johonkin asiaan (haastateltava 3). Rikostiedottaminen on usein ainoa keino selvittää pitkään selvittämättä olleita rikoksia ja se saattaa joskus aktivoida jopa tekijän, joka haluaa luovuttaa ja tulla tunnustamaan teon poliisille. On myös mahdollista, että jotkin vihjeet ovat aikoinaan jääneet jostain syystä kirjaamatta ja tiedote voi aktivoida nämä ihmiset uudelleen. Tiedotettaessa tällaisista tapauksista ihmisiä voi yrittää aktivoida esimerkiksi antamalla julkisuuteen ennen julkaisemattomia valokuvia (haastateltava 4).

”Joku ihan ulkopuolinenkin saattaa tulla siihen, että kyllähän muistaa sen illan ja ”eiks se ookkaan poliisilla, että hän soitti silloin”. Ne on sit voinu ihan jäädä kirjaamatta ne vihjeet ja sitten kun se uudestaan tulee, niin oikein suuttuu, kun hän jo kerran sen soitti kymmenen vuotta sitten, että eikö sille mitään ole tehty. Se on ihan ainoa keino tää tiedottaminen.” (Haastateltava 4.)

6.3 Uusien rikosten tai rikoksesta aiheutuvien vahinkojen estäminen ja rikostiedottaminen

Haastateltujen tutkinnanjohtajien mukaan rikostiedottamista voi hyödyntää uusien rikosten estämisessä esimerkiksi varoittamalla kansalaisia tietoverkoissa tapahtuvista rikoksista, kuten internetissä tapahtuvista petoksista.

Ennalta estämiseen ja varoittamiseen liittyvää rikostiedottamista on ollut mm. valepoliisirikoksiin liittyvät ohjeistamiset, joissa kansalaisia muistutetaan, ettei poliisille pidä koskaan antaa pankkitunnuksia (haastateltava 3). Uusista rikoksen tekotavoista tiedottamalla voidaan joissain tapauksissa ennalta estää rikoksia, mutta myös pyrkiä löytämään uusia henkilöitä, jotka ovat joutuneet saman-

laisen tekotavan kohteeksi. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi olleet vanhuksiin kohdistuneet huijauksirikokset, joissa asuntoihin on päästy sisälle esiintymällä palovaroitinasentajana. Tiedottamalla tällaisista rikoksista on ilmennyt uusia asianomistajia, jotka eivät edes olleet tienneet joutuneensa rikoksen uhriksi. (Haastateltava 1.)

Osa haastatelluista toi esiin rikostiedottamisen mahdollisena keinona ennalta estää uusia rikoksia sellaisissa tapauksissa, joissa joku henkilö on jo tehnyt vakavan henkeen ja terveyteen kohdistuneen teon ja on mahdollisesti ympäristölleen vaarallinen. Tällaisissa tilanteissa poliisi voisi myös etsinnän tueksi julkaista henkilön nimen ja kuvan estääkseen uusia rikoksia ja saadakseen henkilön kiinni. (Haastateltavat 1 ja 4.)

Uusien rikosten tai rikoksesta aiheutuvien vahinkojen estämiseen liittyvän rikostiedottamisen yhteydessä puhutaan usein myös ilmiötiedottamisesta. Yksittäisestä rikoksesta tiedottamisen yhteydessä voidaan kertoa laajemmin rikostyyppiin liittyvistä ilmiöistä ja siten saada kansalaisille yleistietoutta asiasta. Ilmiöstä kertominen voi olla keino lievittää kansalaisten epäluuloja ja pelkoja kertomalla esimerkiksi siitä, että rikosprosessin osalliset joutuvat erittäin harvoin kohtaamaan minkäänlaisia kostotoimia, ja mikäli sellaista vähänkään ilmenee, niin poliisi puuttuu tiukasti. (Haastateltava 2.)

Yksittäisen rikoksen yhteydessä tapahtuvaan ilmiöstä kertomiseen liittyy myös erittäin paljon haasteita salassa pidettävien asioiden osalta. Esimerkiksi nuorten tekemiin rikoksiin liittyy paljon salassa pidettäviä asioita, kuten lastensuojelun asiakkuus yms. Tällöin asioista voi kertoa vain yleisellä tasolla, kuten haastateltava 2 toi asian esille.

”Et jos nyt vaikka lastenkotikarkuri syyllistyy, vaikka tapon yritykseen, niin mä en voi tiedottaa siitä ilmiötasolla, koska se on salassa pidettävä tieto lähtökohtaisesti. Vaan mun pitää tiedottaa sillä tavalla anonyymisti tapauksista, että meillä on tän ja tän tyyppisiä tapauksia ollu ja sitten niistä ilmiöistä.” (Haastateltava 2.)

6.4 Henkilön tai rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan antaminen julkisuuteen

Haastateltujen tutkinnanjohtajien kokemukset henkilön nimen tai kuvan julkaisemisesta liittyivät useimmiten tilanteisiin, joissa kuvan julkaisemisella pyritään saamaan vihjeitä kuvassa olevan henkilöllisyyden selvittämiseksi. Kuvan julkaisemista on käytetty rikoksesta epäillyn, asianomistajan kuin todistajankin tavoittamiseksi. Asianomistajan tai todistajan valokuvia julkaistaan harvemmin.

Haastatellut kertoivat, että kuvan julkaisua käytetään yleisimmin tilanteissa, joissa valvontakameran kuvassa olevaa henkilöä ei saada muilla keinoilla tunnistettua, kuten seuraava kommentti kuvastaa.

”Todistajan kuviahan on julkaistu silloin kun ne ei oo tunnistettavissa ja pyydetään todistajaa itse tunnistamaan itensä jostain kuvasta. Että tällöinen henkilö on kävellyt tahtumapaikan ohi ja me ei yhtään pystytä sanomaan kuka se on, mutta jos joku tuntee itsensä siitä kuvasta niin ottaa yhteyttä.” (Haastateltava 1.)

Toisinaan poliisi joutuu julkaisemaan tuntemattomien vainajien kuvia heidän henkilöllisyytensä selvittämiseksi (haastateltavat 1, 3 ja 4). Vainajien kuvien julkaisussa täytyy erityisesti muistaa hienotunteisuus. Erittäin poikkeuksellisena esimerkkinä haastateltava 1 kertoi tapauksesta, jossa poliisi oli julkaissut kuvan vainajan irrotetusta päästä. Tässä tapauksessa kuva oli lavastettu siten, että pään irti olemista ei voinut havaita. Ennen kuvan julkaisua poliisi oli yrittänyt selvittää vainajan henkilöllisyyttä kuukauden päivät, jonka jälkeen kuvan julkaisuun oli päädytty viimesijaisena keinona.

Kaikki haastatellut tutkinnanjohtajat korostivat kuvan julkaisuun liittyvää tarpeellisuusharkintaa. Rikoksesta epäillyn kuvan julkaisemisessa on aina huomioitava kuvassa olevan henkilön yksityisyyden suoja, mutta samalla myös rikoksen selvittämisen intressi. Henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa selvittämisen intressi on luonnollisesti korkeampi kuin muissa rikoksissa.

Henkilön kuvan julkaisuun liittyvässä harkinnassa on tärkeää pohtia millä todennäköisyydellä kuvassa oleva henkilö ylipäätään liittyy tutkittavaan tekoon. Käytännössä kuvassa olevan henkilön pitää olla vähintään todennäköisin syin epäiltynä tutkittavaan tekoon (haastateltava 2). Varsinkin nuorien rikoksesta epäiltyjen kohdalla kuvan julkaisua on pohdittava erityisen tarkasti ja arvioitava onko kuvan julkaisu oikeassa suhteessa tutkittavaan tekoon (haastateltavat 1 ja 2).

”No kyl mä äkkiseltään käyn niitä todennäköisyyksiä läpi siinä, että ensinnäkin onko meillä syytä epäillä rikosta. Eli mikä se tavallaan taso on siihen, että meillä on se rikos siellä. Sit seuraavaksi mietitään se, että niinku äsken tuossa sanoinkin, et kuinka todennäköiset syyt on epäillä juuri tätä kuvassa näkyvää henkilöä siitä.” (Haastateltava 2.)

”Mä ajattelen sen sillä tavalla, että jos mä ite luen tuommosen uutisen mä mietin et mitä mä ajattelen, että onko järkeä, että tällöisen henkilön kuva on lehdessä. Että onko se tavallaan suhteessa siihen tekoon, mitä se on tehnyt ja mikä se intressi on saada joko se juttu selväksi tai mölli kiinni.” (Haastateltava 1.)

Kuvan julkaiseminen on käytännössä aina viime sijainen keino, jota ennen kaikki muut keinot asian selvittämiseksi tulee olla tehtynä. Ennen kuvan julkaisua on myös tärkeää huomioida väärät tunnistukset. Kuvan julkaiseminen voi johtaa vääriin tunnistuksiin, jotka tuovat poliisille paljon lisätyötä, kuten haastateltava 1 toi seuraavassa kommentissa esille.

”Nimen ja kuvan julkaiseminen pitää olla aika viimesijainen keino, koska siinä on monia ongelmia. Tulee väärät tunnistukset, henkilö on nähty ympäri Suomea, sata eri paikkaa.

Ja sit se, et jos oikeasti haluaisi etsiä niin osa näistä vaatii kuitenkin tarkistuksia, että siinä pitää käyttää niinku järkeä ja varovaisuutta ja sitten taas, jos on semmoinen henkilö, joka on saatava kiinni hinnalla millä hyvänsä, niin sitten matalemmalla kynnyksellä ne kuvan julkaisut.” (Haastateltava 1.)

Nimen tai kuvan julkaisemisen erityistilanteet

Rikoksesta epäillyn nimen julkaiseminen liittyy yleisimmin tilanteisiin, joissa rikoksesta epäilty on jo etsintäkuulutettu ja nimen julkaisulla ikään kuin tehostetaan etsintäkuulutusta. Esimerkiksi Keskusrikospoliisi julkaisee tietyin väliajoin TOP 10 Most Wanted -listaa, jolla pyritään tavoittamaan pitkään etsintäkuulutettuna olleita henkilöitä (haastateltava 3). Etsintäkuulutuksen tai nimen julkaisussa on korkea kynnyksensä ja se voisi tulla kysymykseen esimerkiksi yritettäessä tavoittaa henkirikoksesta epäiltyä (haastateltava 4).

Tutkinnanjohtajat toivat esiin myös vaihtoehtoisia, lievempiä menetelmiä kuin henkilön kuvan julkaiseminen. Erityisesti nuorten kohdalla voi olla tehokas ja toimiva keino antaa kuva tunnistettavaksi ensin pienemmälle joukolle, kuten nuorisotyöntekijöille, järjestyksenvalvojille ym., kuten haastateltava 2 toi haastattelussa esille.

”No sit meillä on myös sellaista, että me jaetaan niitä kuvia nuorisotyöntekijöille, järjestyksenvalvojille ja ollaan saatu sitä kautta hyvin tunnistamisia elikkä silloin meillä on vakava rikos, mutta halutaan tietyllä tavalla välttää se, että ja vaikka olisi ylitörkeä rikos, niin ensin me yritetään nämä lievemmät keinot. Eli edetään lievemmän kautta siihen.” (Haastateltava 2.)

Aina ei ole välttämätöntä julkaista henkilön kasvokuvia, vaan tunnistuksia tai vihjeitä voidaan pyytää myös henkilön vaatetuksen avulla. Esimerkiksi eräässä vakavassa henkeen ja terveyteen kohdistuneessa rikoksessa poliisi antoi julkisuuteen valokuvia, jossa rikoksesta epäillyn vaatteet oli puettu mallinukun päälle ja pyydetty vihjeitä ko. vaatteisiin pukeutuneen henkilön liikkeistä (haastateltava 3).

6.5 Rikostiedottaminen tavanomaisten pakkokeinojen tukena

Haastateltujen tutkinnanjohtajien kokemusten mukaan rikostiedottamista voi hyödyntää erilaisten pakkokeinojen tukena, etenkin rikoksen selvittämistarkoituksessa, mutta myös toiminnan turvaamiseksi ja kansalaisten rauhoittamiseksi.

Rikostiedottamisen avulla voidaan myös suojata poliisitoimintaa ja turvata näytön hankkimista. Tällainen tilanne voi tulla esimerkiksi erilaisten etsintöjen yhteydessä. Tutkinnanjohtajat nostivat esimerkiksi maastoon tai kiinteistöihin etsintöjä. Etsinnät voivat toisinaan olla pitkäkestoisia ja poliisi tarvitsee työrauhaa operaation suorittamiseksi. Tällöin voi olla hyvä hyödyntää rikostiedottamista

ohjaavassa mielessä kertomalla julkisuuteen, että poliisi operoi jollakin tietyllä alueella ja sivullisia pyydetään pysymään poissa, etteivät he esimerkiksi sotke jälkiä. (Haastateltavat 1 ja 3.)

Poliisin toiminnasta kertominen nähtiin myös tapana tuottaa turvallisuutta. Suuremmat poliisiopeeraatiot voivat toisinaan aiheuttaa ihmetystä ja pelkoakin kansalaisissa ja tällöin voi olla järkevää tiedottaa operaatiosta rauhoittaakseen kansalaisia, kuten haastateltava 3 kertoi.

”No yleensä tulee mieleen etsinnät yleensäkin, että on se nyt sitten kyse maastoetsinnöistä tai mistä vaan, mikä aiheuttaa kuitenkin sen, että kohta puhelimet soi. Mutta jos ennakkoon jo niinku ilmoittaa, että poliisi suorittaa siellä jotain. Lähetään nyt siitä tavaltaan, että turvallisuuden tunne. Poliisihan kuitenkin tuottaa turvallisuuden tunnetta ja mun käsittääkseni aika tärkeäkin meidän tuote. Niin se, että sillä ennalta briiffattaisiin jengiä.” (Haastateltava 3.)

Toisaalta kerrottaessa yksittäisestä rikosasiasta julkisuuteen, on myös harkittava poliisin työturvallisuutta. Tällainen tilanne voi tulla vastaan, jos poliisi on kertonut julkisuuteen olevansa rikoksesta epäillyn ”jäljillä” ja epäilty osaa näin ollen varautua tulevaan kiinniottoon. Ääritilanteessa tämä voi johtaa siihen, että rikoksesta epäilty varautuu vastustamaan kiinniottoa jopa aseellisesti. (Haastateltava 3.)

Rikostiedottamista voi myös hyödyntää vangitsemisen tukena. Näissä tapauksissa rikostiedottamisella haetaan tapaukselle näkyvyyttä ja sitä kautta mahdollisesti uusia, samalle rikoksesta epäillylle kohdistuvia tekoja. Tiedotteen julkaisua voi harkita esimerkiksi tilanteessa, jossa epäilty on jo vangittu asuntomurtojen takia. Kertomalla tutkittavana olevasta rikoksesta julkisuuteen, on mahdollista, että samalle epäillylle löytyy uusia tekoja ja tällöin voidaan saada suurempi todennäköisyys jatkamisvaaralle vangitsemisessa. Samaa periaatetta voi soveltaa myös piilorikollisuuteen liittyvissä tapauksissa, kuten esimerkiksi lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksissa. Rikostiedottamisen avulla voidaan löytää uusia tapauksia, jotka saadaan samaan oikeuskäsittelyyn tai uusien tapauksien myötä voi myös tulla esiin uusia todisteita. (Haastateltava 4.)

”Semmoinenkin on mahdollista tuossa tiedottamisessa, jos on vangittuna joku, vaikka omaisuusjuttujen takia. Ja halutaan vielä selvittää, onko muita juttuja paljon ja saatat semmoinen jatkamisvaara, että jos on vaikka joku asuntomurtaja eikä saada muuta. Jos on vaikka suomalainen, että ei saada sitä maasta poistumista. Niin tiedotetaan, niin sieltä saattaa tulla muitakin, että huomattaa tarkastaa kesämökkinne tai muuta. Siinä joskus on sitten merkitystä jatkovangitsemisella, että se jatkaa mahdollisesti rikollista toimintaa, kun on näin paljon näitä törkeitä varkauksia.” (Haastateltava 4.)

6.6 Rikostiedottaminen salaisten pakkokeinojen tukena (salattu JulKL 24.1 § 5 kohta)

Tämä alaluku on poistettu KÄYTTÖ RAJOITETTU Suojaustaso IV JulKL (621/1999) 24.1 §:n 5 k perusteella.

6.7 Rikostiedottamiseen haasteet

Tutkimuksen toisena pääkysymyksenä oli selvittää tutkinnanjohtajien kokemuksia rikostiedottamiseen liittyvistä yleisimmistä haasteista, kuten tiedottamisen ajankohdasta ja tutkinnan turvaamiseksi salattavista seikoista. Käsittelen seuraavaksi haasteita ja tämän luvun alalukuihin on koottu kolme erillistä suurempaa teemaa, jotka ovat rikostiedottamisen ajankohta, tutkinnan turvaamisessa huomioitavat asiat sekä yleisjohtajan huomioitavat asiat tiedottaessaan yksittäisestä rikoksesta. Rikostiedottamiseen liittyviä haasteita on jo sivuttu edeltävissä osioissa, kun haasteet ovat liittyvät suoraan johonkin tiettyyn tilanteeseen.

6.7.1 Ajankohdan valintaan vaikuttavat asiat

Haastateltujen tutkinnanjohtajien mukaan rikostiedottamisen ajoittaminen vaatii tarkkaa harkintaa, jossa on huomioitava rikostiedottamisen tarkoitus ja tavoite. Aina ajankohtaa ei itse pysty määrittämään, mutta toisinaan yksittäisen toimittajan tiedustellessa tapauksesta, tiedottamisajankohdasta voi pyrkiä neuvottelemaan. Tutkinnanjohtajan voi pyytää, että esitutkinnan turvaamiseksi rikosasiasta ei vielä tiedotettaisi sillä hetkellä mitään, vaan vasta seuraavana päivänä tai sitä seuraavana, kun tutkinnallisesti haastavissa tilanne on saatu hoidettua. Pääsääntöisesti tällaisiin poliisin pyyntöihin on suhtauduttu positiivisesti. (Haastateltava 1.)

Rikostiedottamisen ajankohtaa ja tarvetta täytyy miettiä koko esitutkinnan ajan. Vakavien väkivaltarikosten tyyppisissä rikoksissa rikostiedottamisen ihanteellinen ajankohta ei ole yleensä heti tutkinnan alussa, vaan sitten kun pystytään tiedottamaan niillä faktoilla, jotka poliisi on itse ehtinyt selvittämään (haastateltava 1). Liian aikaisessa vaiheessa tapahtuva rikostiedottaminen voi tuoda tutkintaryhmälle turhaa painetta. Tällainen tilanne voi olla käsillä silloin, kun tutkitaan vakavaa rikosta ja poliisin toimet eivät vielä ole rikoksesta epäiltyjen tiedossa, kuten seuraavasta haastateltavan kommentista ilmenee.

”Jos mennään tuohon henkirikos esimerkkiin, että jos meillä on ajatuksissa, että mahtavatko tekijät tietää ylipäätään, että ruumis on löydetty, jolloin tavallaan pystyy vähän huoahtaa. Silloin taas mennään toisin päin, että pyritään viivästyttämään sitä tiedottamista, että saadaan tiettyjä toimenpiteitä tehtyä ennen kuin yleisöllä tai julkisuudessa on tieto siitä, että poliisi tietoinen asiasta ja tekijöiden perässä. Semmoisia on tosi usein ollut.” (Haastateltava 1.)

Haastateltavat ottivat esiin myös tilanteita, joissa rikostiedottamiseen on ryhdyttävä mahdollisimman pian tutkinnan alkuvaiheessa. Tällaisia tilanteita ovat sellaiset, jossa rikostiedottamisen avulla pyritään saamaan kansalaisilta silminnäkijähavaintoja ja vihjeitä sekä erityisesti sellaiset tilanteet, joissa kansalaisia halutaan varoittaa jostakin asiasta ennalta estävässä mielessä. Seuraavat haastateltavien kommentit kuvaavat tällaisia tilanteita.

”Jos me tiedotetaan sen epäilyn tavoittamiseksi, niin tietenkin heti kun rikos on tapahtunut. Silloin on silminnäkijähavainnot ja kaikki muut, niin epäilty näyttää todennäköisesti suunnilleen samalta, sen vaatetus on todennäköisesti päivittäin suht samanlainen et ei mitään ihan hirveitä eroja. Sen hiukset, kaikki nää niin se näyttää niinku samalta. Silloin heti vaan, kun on mahdollista.” (Haastateltava 2.)

”Kyllä se on nopeus valttia, että jos on joku surmattu yöllä, että olisi jo heti ennen aamua jonkinlainen tiedote. Pyydetään liikkujilta havaintoja, vaikka tietyn värisestä autosta alueella. Kansan muisti on lyhyt, ettei sitten viikkojen päästä enää, kun on oikein jauhettu hyväksi sitä tiedotetta niin sitten se on vähän mennyt jo ohitte. Joku on jo jatkanut matkaansakin siitä kaupungista muualle ja unohtanut asian.” (Haastateltava 4.)

Tiedotteen julkaisun ajankohdassa on myös huomioitava se, että julkaisun jälkeen toimittajat haluaivat vielä usein haastatella tutkinnanjohtajaa tarkempien yksityiskohtien saamiseksi uutiseen. Sellaiset keskustelut vievät tutkinnanjohtajan työaikaa itse rikosasialta. Tällaisten tilanteiden ratkaisemiseksi tarkoituksenmukaisella tavalla voi olla tarpeen pohtia erilaisia ratkaisumalleja.

Esimerkiksi ns. kahden tutkinnanjohtajan malli voi olla käyttökelpoinen ratkaisu. Silloin toinen tutkinnanjohtaja voi keskittyä tutkinnanjohtamiseen ja pakkokeinojen kirjaamiseen, kun taas toinen tutkinnanjohtaja vastailee toimittajien kysymyksiin. Tätä pidettiin hyvänä toimintatapana. (Haastateltavat 1 ja 3.)

Toinen erittäin hyvä ratkaisumalli tilanteeseen on, että tutkinnanjohtaja hyödyntää viestintäasian-tuntijoita. He voivat toimia ns. ensivasteena toimittajien kysymyksiin ja auttavat rikostiedottamisen aikataulujen laatimisessa (haastateltava 1). Viestintäasiantuntija kannattaa ottaa mukaan heti uuden jutun ensimmäiseen aloituspalaveriin, jossa on hyvä miettiä rikostiedottamisen tarvetta ja ajankohtaa (haastateltava 3).

Silminnäkijähavaintojen ja vihjeiden pyytämiseen liittyvässä rikostiedottamisessa on myös otettava huomioon vihjeiden käsittelyyn ja tarkastamiseen tarvittava resurssi. Pyydetessä yleisöltä vihjeitä kiireellisesti on myös varattava tutkija ottamaan vihjeet vastaan ja tekemään tarkastukset, ettei tarkastaminen jää päivien päähän. (Haastateltava 3.)

Osa haastatelluista tutkinnanjohtajista toi esiin rikoksesta epäillyn vangitsemisoikeudenkäynnin julkisuuden, joka voi herättää toimittajien mielenkiinnon ja luoda paineen rikostiedottamiselle. Haastateltavat kertoivat, että toimittajat soittavat usein tutkinnanjohtajalle, kun ovat huomanneet käräjäoikeuden asialistalla olevan vangitsemisistunnon ja näkevät sieltä myös vangitsemisen kohteena olevan henkilön nimen. Tämä on tutkinnanjohtajilla suuri haaste, koska osa rikokseen liittyvistä epäilyistä voi olla vielä kateissa eikä poliisilla ole myöskään perustetta vahvistaa vangittavat henkilöiksi tiedotusvälineille. (Haastateltavat 2 ja 3.)

”Jos meillä on juttu, sanotaanko vaikka henkirikos ja siinä on kolme epäiltyä. Me saadaan yksi kiinni ja se vangitaan, niin vangitsemispöytäkirjat ovat julkisia. Toimittajat tilailivat niitä, ne lätkäsee jutun siitä ilmoille, vaikka me ei haluttaisi tutkinnallisista syistä missään nimessä sitä kertoa vielä. Niin sit se on lehdissä, että naps. Näin kävi ja sen jälkeen ne kaksi muuta epäiltyä, mitkä meillä ei välttämättä ole tiedossa, pystyy tekemään päätelmiä tästä et hei nyt se tyyppi on kiinni. Tottakai voi olla, että ne pystyy tekemään muutenkin, mutta eihän me sitä haluttaisi ehdoin tahdoin esille. Plus että tähän liittyy se hölmö epälogiikka, että mä en saa vahvistaa sitä nimeä, vaikka se on siellä julkisessa vankilistassa, että tämä henkilö on epäiltynä ja esitetään vangittavaksi siitä. Se ei vaan mee jakeluun.” (Haastateltava 2.)

6.7.2 Esitutinnan turvaaminen

Haastateltujen tutkinnanjohtajien mukaan rikostiedottamista rajoittavassa tutkinnan turvaamisessa on kyse ennen kaikkea tutkittavan teon tapahtumien kulun ja yksityiskohtien salassa pitämisessä. Huomio kannattaa kiinnittää erityisesti niihin seikkoihin, jotka ovat vain rikoksesta epäillyn tiedossa. Julkisuuteen ei voida kertoa sellaisia asioita, jotka on selvitettävä rikoksesta epäillyn kuulemisessa, jotta voidaan varmistua epäillyn osallisuudesta ja kertomuksen luotettavuudesta. Tärkeimmät asiat, jotka tutkinnanjohtajat neuvoivat pitämään salassa ovat rikoksen tekotapa, tarkka-ajankohta ja paikka, tekoväline ja teon motiivi. (Haastateltavat 1, 3 ja 4.) Seuraavat kommentit kuvaavat yksityiskohtien salaamista ja sitä, mihin liian avoin rikostiedottaminen pahimmillaan johtaa.

”Ei tiedoteta rikoksen yksityiskohtia. Vaikka ois kuinka selvä asia, niin ei. Ne on yleensä ne maailman selvimmät asiat, mitä sitten tutkitaan seuraavat kaksikymmentävuotta.” (Haastateltava 3.)

”Sen verran pitää aina jättää tiedottamatta, että jää tarpeeksi niitä yksityiskohtia, niin kuin tekotapa ja tekoväline varmaan on jo aika hyvin, jos ne muistaa salata. Hyvin yleistä on, että tulee joku tunnustaja jossakin isommassa jutussa. Se on paha sitten, jos on kaikki laitettu medialle, niin se osaa kertoa oikein ja oikeassa järjestyksessä. Sitten toisaalta taas, jos se syyllinen saadaan jotenkin selville, niin ettei se voi väittää, että hän peruu ne tunnustukset, että hän luki ne lehdestä nää kaikki.” (Haastateltava 4.)

Ennen rikostiedottamista on tärkeää käydä itsensä kanssa läpi se mitä aikoo sanoa, mitä voi sanoa ja mitä ei saa sanoa. Tutkinnanjohtajalla täytyy myös olla rohkeutta sanoa toimittajalle suoraan sekin, että ei voi lausua asiasta, koska ei vielä tiedä. Huomioitavaa on, että tutkinnan tietyssä vaiheessa saattaa tulla ajatus, että asia on edennyt tietyllä tavalla, mutta näytön lisääntyessä se kääntyykin pääläelleen. (Haastateltava 1.) Seuraava kommentti kuvastaa hyvin tutkinnan aikana kertyvän tiedon merkitystä rikostiedottamisessa.

”Muun muassa justiin tällaiset kysymykset motiivista kaks kolme päivää rikoksen ilmi tulon jälkeen, niin en mä vastaa niihin enää. Mä sanon suoraan, että ei me pystytä lähete arvailee niitä, vaan se on selvityksessä. Joskus oon voinu sanoa, että se on mustasukkaisuus ja niin pois päin ja se on menny päin...” (Haastateltava 1.)

Rikoksen tekotavasta ja yksityiskohdista kerrottaessa on erityisen tärkeään tiedostaa, että niistä kertominen voi myös johtaa mallioppimiseen. Liian tarkka tekotavasta kertominen voi johtaa siihen, että joku toinen keksii kokeilla samaa tekotapaa tai toimintamallia. Tällainen haaste on esimerkiksi tiedotettaessa kouluihin kohdistuvista uhkauksissa. (Haastateltava 3).

6.7.3 Yleisjohtaja yksittäisestä rikoksesta tiedottajana

Haastatellut korostivat yleisjohtajan olevan epäkiitollisessa asemassa, koska paine rikostiedottamiselle voi tulla täysin yllättäen kesken operaation, jolloin ei vielä edes tiedä, mitä asiasta voi tai kannattaa kertoa. Hyvä pääperiaate on, että tutkinnanjohtaja tiedottaa tutkittavasta rikosasiasta ja yleisjohtaja voi tiedottaa operaatiosta yleisellä tasolla, kuten esimerkiksi siitä, miten operaatio meni, montako poliisipartiota paikalla oli ym. yleisiä seikkoja, jotka ovat muutenkin kaikkien paikalla olevien havaittavissa (haastateltavat 1, 2 ja 3). Selvien asioiden kiistäminen voi johtaa median ikävään suhtautumiseen ja kääntyä poliisia vastaan (haastateltava 1). Seuraava kommentti kuvastaa hyvin edellä mainittua pääperiaatetta.

”Jos tavallaan tilanne on semmoinen, että on kymmenen poliisiautoa kerrostalon pihalla ja siellä pyörii valkohaalarisia ihmisiä ja kannetaan ruumis ulos, niin siitä täytyy pystyä kertomaan ne havainnot mitä kaikki muutkin ja toimittajat ovat tehneet. Esimerkiksi siellä on usean partion tehtävä, tutkitaan väkivaltarikosta ja sieltä on vaikka löytynyt vainaja. Ei sillä vielä mitään menetä, koska se tieto menee joka tapauksessa ulos, että sieltä on kannettu vainaja ulos.” (Haastateltava 1.)

Tutkinnan turvaamiseen liittyviä asioita pohdittaessa yleisjohtajien on huomioitava samat asiat kuin tutkinnanjohtajienkin eli alkuvaiheessa ei pidä kertoa rikoksen yksityiskohtia, kuten tekotapaa, tekoälinettä tai tarkkaa tapahtuma-aikaa. Rikoksen tarkka tapahtumapaikka kannattaa mahdollisuuksien mukaan salata, jotta akuutissa tilanteessa voidaan suojata tekopaikka ja turvata rikospaikka-tutkijoille työrauha. (Haastateltava 4.) Esitutkinnan alkuvaiheessa on tutkintataktisessa mielessä hyvä

pyrkiä salaamaan mahdollinen rikoksesta epäiltyjen tai kiinniotettujen lukumäärä, kuten seuraavasta kommentista ilmenee.

”Siinä on nimenomaan sekin, että vaikka toimittajat monta kertaa pyytää vahvistamaan tiettyjä asioita yleisjohtajaltakin, että nähtiin että siellä autossa on kaksi henkilöä ja onko nyt näin että kaks on otettu kiinni. Niin näihin ei välttämättä, jos vaan pystyy sen jollakin tavalla välttämään, ettei niihin ottaisi kantaa. Siinä voi sanoa yleisjohtaja ihan hyvin, että se on tutkinnan asia kommentoida näistä tutkintaan liittyvistä asioista. Samoin kaikki semmoiset, että onko paikalta löytynyt tekovälinettä tai mitkä tahansa tällaiset yksityiskohdat, vaikka ne ei sinä hetkenä tuntuisikaan merkitykselliseltä, niin ne voi kääntyä merkitykselliseksi.” (Haastateltava 1.)

6.8 Poliisin ulkopuolelta tulevat tiedottamisen tarpeet

Haastellut tutkinnanjohtajat toivat esiin myös poliisin ulkopuolelta tulevat rikostiedottamisen tarpeet, kuten asian herättämä yleinen mielenkiinto ja asian yhteiskunnallinen intressi. Haastatteluissa nousi esiin myös tapauksia, joissa asianosaiset tulevat itse julkisuuteen herättäen yleisön mielenkiintoa asiaa kohtaan.

Yleisellä paikalla tapahtuneet teot ovat usein sellaisia, jotka menevät tapahtumapaikalla olleiden kansalaisten kautta median tietoon ja poliisia pyydetään kommentoimaan asiaa. Tällöin yksittäisestä rikoksesta tietojen antaminen ei perustu rikoksen selvittämiseen, vaan julkisuuden kiinnostamiseen. Näissä tilanteissa poliisi voi rikostiedottamisella oikaista vääriä tietoja tai huhuja, jotka ovat voineet levitä sivullisten kertomana (haastateltava 1). Usein rikostiedottaminen on monen eri tiedottamistarpeen yhdistelmä, jossa yhdistyy esim. rikoksen selvittämistarve ja yleinen mielenkiinto (haastateltavat 1 ja 2). Seuraava kommentti kuvastaa poliisin roolia luotettavan tiedon tuottajana yleistä mielenkiintoa aiheuttavissa tilanteissa.

”Itse mä olen lähtökohtaisesti sitä mieltä, että me kerrotaan niistä esitutkinnan tuloksista mahdollisimman tarkkaan, vaikka ne ei johtaisi tuomioon sun muuta, koska etenkin jos meillä on vähänkään semmoinen yleisempää mielenkiintoa herättävä aihe, niin jos me ei kerrota niitä, niin joku muu kertoo ne meidän puolesta ja yleensä keksii sitten ei niin paikkaansa pitäviä tietoja siihen ja esittää erilaisia väitteitä, että jos onkin näin tapahtunut sun muuta. Mitä aktiivisemmin ja tarkemmin sä tiedotat, niin sitä vähemmän on sitten turhaa spekulatiota siitä ja oot sitten vähän ajan päästä tiedottamassa ja oikaisemassa niitä juttuja, että ei näin vaan noin.” (Haastateltava 2.)

Poliisin ulkopuolelta tulevat tiedottamistarpeet voivat myös liittyä yhteiskunnallisesti merkittäviin aiheisiin, kuten nuorten tekemä ryöstörikollisuus tai kiusaaminen. Kertomalla rikosilmiöstä yksittäisen rikosasian yhteydessä, voi poliisi lisätä ihmisten tietoisuutta. Ilmiöihin liittyvään rikostiedottamiseen

tuo oman haasteensa salassa pidettävät asiat, jotka ovat ilmiöön vaikuttavia asioita, mutta niitä ei voi kertoa julkisuuteen. Esimerkkinä tyypillisimmistä asioista ovat päihdeongelmat, mielenterveysongelmat ja lastensuojelun asiakkuus. Yksi harvoin käytetty vaihtoehto ongelman ratkaisemiseksi on käyttää suostumusperusteista tietojen antamista, jolloin asianosaisen luvalla asiasta voidaan kertoa avoimemmin. Esimerkiksi eräässä henkirikoksessa poliisi kertoi uhrin olevan lastensuojelun asiakas huoltajien luvalla (haastateltava 2).

Sellaiset tapaukset, joissa asianosaiset ovat tulleet oma-aloitteisesti julkisuuteen herättääkseen yleistä mielenkiintoa ja kertoakseen oman versionsa tapahtumista ovat poliisille haastavia. Tällaisissa tapauksissa poliisi voi yrittää keskustella asianosaisen kanssa etukäteen ja selvittää julkisuuteen liittyviä riskejä ja seurauksia rikoksen esitutkinnalla. Toisinaan nämä tapaukset tulevat yllätyksenä myös poliisille eikä poliisi voi vaikuttaa tilanteeseen. (Haastateltava 1.)

Osa haastatelluista tutkinnanjohtajista myös muistutti rikostiedottamisen olevan poliisin ja tiedotusvälineiden yhteistoimintaa. Tutkinnanjohtajan ja toimittajan työ on vuorovaikutteista ja jos jossakin asiassa tulee väärinymmärrys, saati asia julkaistaan väärin, niin siitä pitää antaa palautetta (haastateltava 1). Toimittajilta voi myös pyytää sitaatit etukäteen tarkastettavaksi ja juttuihin voi pyytää oikaisua, mikäli tutkinnanjohtajan kommentteja on lainattu väärin. Tässä on hyvä hyödyntää viestintäasiantuntijoiden apua (haastateltava 2).

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Rikostiedottamisen hyöty ja merkitys esitutkinnalle

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kuinka tutkinnanjohtajat hyödyntävät rikostiedottamista yksittäisten rikosten selvittämiseksi, käytetäänkö rikostiedottamista muiden tutkintamenetelmien tukena sekä mitä haasteita rikostiedottamiseen liittyy erityisesti tiedottamisen ajankohdan ja rikoksen esitutkinnan turvaamisen osalta. Tutkimustuloksien perusteella rikostiedottamisen voi todeta olevan jopa yksi oleellinen poliisin tutkintamenetelmä, jonka avulla voidaan päästä käsiksi rikoksen selvittämisessä tarvittaviin todisteisiin tai todistajien kertomuksiin.

Tutkimuksen näkökulma on ennen kaikkea rikostiedottamisen hyödyntämismahdollisuuksissa, joka on hyvä tiedostaa arvioitaessa tutkimustuloksia. Tutkimustulokset keskittyvätkin tuomaan esiin erilaisia mahdollisuuksia hyödyntää rikostiedottamisesta rikosten selvittämisessä. Hyödyntämismahdollisuuksia pohdittaessa onkin syytä muistaa, että rikostiedottaminen ei välttämättä johda aina tavoiteltuun lopputulokseen. Vihjeitä ei välttämättä tule tai ennalta estäväksi tarkoitettu viesti ei saavuta kovin suurta huomiota, kuten haastatellut tutkinnanjohtajat toivat ilmi.

Tutkimustuloksien perusteella voidaan myös todeta, että rikostiedottaminen pitää harkita jokaisessa rikosasiassa tapauskohtaisesti. Tutkittavat rikokset ovat yleensä hyvin erilaisia. Esimerkiksi rikoksen tapahtumapaikka voi vaihdella yksityisen ja yleisen paikan välillä, rikos voi olla hyvinkin yksityisyyttä loukkaava tai puolestaan kohdistua johonkin yleiseen intressiin. Tutkimustuloksista ei näin ollen voi tehdä kovin laajoja yleistyksiä, vaan tutkimuksen tarkoituksena on herätellä lukijaa pohtimaan rikostiedottamisen tarjoamia mahdollisuuksia kulloinkin tutkittavana olevaan rikoksen selvittämisen yhteydessä.

Rikostiedottamisen perusteet, kuten rikoksen selvittäminen ja rikoksen estäminen myötäilevät poliisilaissa määritellyjä poliisin tehtäviä eli rikosten ennalta estäminen, paljastamista, selvittämistä ja syyteharkintaan saattamista (PoL 1:1). Lainsäätäjän tarkoitusta kuvastaa myös tutkimuksessa esiin tullut näkemys, että rikostiedottaminen on yksi poliisin tutkintamenetelmä rikosten esitutkinnassa. Poliisilla on esitutkinnan toimittamisvelvollisuus, kun poliisin saaman tiedon tai ilmoituksen perusteella on syytä epäillä rikosta (ETL 3:3.1). Toisinaan vihjetietojen pyytäminen yleisöltä voi olla ainoa mahdollisuus saada rikos selvitettyä.

Rikostiedottamista on kuitenkin käytettävä harkiten tutkittavan asian laadusta riippuen. Tutkimuksen mukaan rikostiedottamiseen liittyviä ongelmia ovat mm. väärät tunnistukset ja vihjeiden epävarmuus. Nämä seikat on huomioitava, kun varataan vihjetietojen selvittämiseen tarvittavaa resursseja. Rikostiedottamista harkittaessa onkin pohdittava sen käyttökelpoisuutta kulloinkin käsillä olevaan tapaukseen. Pohdinnassa on huomioitava esitutkintaperiaatteet ja erityisesti suhteellisuuspe-

riaate, jonka mukaan poliisin toimenpiteet, erityisesti asianosaisiin kohdistuvat, tulee suhteuttaa tutkittavan rikoksen laatuun (ETL 4:4). Asiassa on myös huomioitava tasapuolisuusperiaate, jonka mukaan poliisi ei voi perusteetta kohdistaa resursseja sellaisen asian tutkimiseksi, jos samanlaisia tekoja ei muutoin tutkittaisi.²²⁹ Näin ollen esimerkiksi rikostiedottamisen käyttäminen yksittäisen sakkoasian, esimerkiksi tavanomaisen näpistysrikoksen, selvittämisessä voi olla perusteetonta, koska toimenpiteen on oltava suhteessa teon laatuun ja saman laatuista rikosasioita on lähtökohteisesti käsiteltävä samalla tavalla.

7.2 Nimen ja kuvan julkaisuun liittyvä harkinta

Alaluvussa 6.4 käsiteltiin henkilön nimen tai kuvan julkaisuun liittyviä tilanteita sekä siihen liittyviä haasteita. Tutkimustulosten perusteella henkilön kuvan julkaisu liittyy yleisimmin rikoksen tapahtumapaikalta saatuun valvontakameran kuvan julkaisuun, jossa yleisöä pyydetään tunnistamaan kuvassa oleva henkilö. Kuvan julkaisua on käytetty myös etsintäkuulutuksen tukena ja sitä voi ääritilanteessa harkita myös varoittaakseen kansalaisia vaarallisesta henkilöstä.

Kuvan tai nimen julkaisulle on kuitenkin erittäin korkea kynnyks. Tutkimuksessa tuli esiin yksi ajattelumalli, jonka mukaan ennen julkaisua on pohdittava tutkittavana olevan rikoksen todennäköisyyttä ja sitä, millä todennäköisyydellä kuvassa oleva henkilö liittyy tutkittavaan rikokseen. Kuvan julkaisun edellytyksenä pidettiin sitä, että henkilö liittyy todennäköisin syin tutkittavaan rikokseen. Todennäköisyyden edellyttäminen huomioi erityisesti perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää syyttömyysolettamaa ja herättääkin pohtimaan onko kuvan julkaiseminen mahdollista, jos kuvassa olevan henkilön on vain syytä epäillä liittyvän tutkittavaan tekoon. Kuvan julkaisu on erittäin merkittävä puuttuminen ihmisen yksityiselämän suojaan, koska tällöin yksittäinen henkilö tuodaan viranomaisien toimesta julkisuuteen rikosasian yhteydessä.

Asiassa on mielestäni otettava huomioon myös tutkittavan rikoksen vakavuus ja rikoksen selvittämisintressi. Suhteellisuusperiaatteen mukaan esitutkintatoimenpiteet on suhteutettava tutkittavan rikoksen vakavuuteen (ETL4:4). Erityisesti vakavissa henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa kuvan julkaisu voi olla perusteltua myös silloin, kun henkilön osallisuus tutkittavaan asiaan on syytä epäillä tasolla. Lievien rikosten osalta "syytä epäillä -kynnyks" ei välttämättä ole riittävä. Kuten jo edellä totesin, lievissä rikoksissa kuten näpistyksissä, rikostiedottamisen käyttäminen tutkintakeinona on lähtökohtaisesti suhteellisuus- ja tasapuolisuusperiaatteiden vastaista.

Kuvan julkaisun osalta erityisen haastavia tilanteita voi olla sellaiset tapaukset, joissa kuvassa oleva rikoksesta epäilty henkilö on nuori (15-17 -vuotias) tai rikollisesta teosta epäilty on alle 15-vuotias. Tutkittava rikos voi olla vakava tai siitä on voinut aiheutua erittäin merkittävää taloudellista vahinkoa, jolloin myös rikoksen selvittämisintressi on merkittävä. Kuvan julkaisua tiedotusvälineille

²²⁹ Fredman ym. 2020, 86.

on kuitenkin harkittava erittäin tarkoin, vaikka henkilön epäiltäisiin liittyvän tekoon todennäköisin syin, koska nuoren kyky käsitellä kuvan julkaisusta aiheutuvia seuraamuksia ei ole samalla tasolla kuin aikuisilla. Kuvan julkaisu voi näin ollen olla suhteellisuusperiaatteen vastaista.

Erityisesti nuoria henkilöitä koskevin kuvien julkaisuun liittyen tutkimuksessa tuli ilmi mahdollisuus julkaista henkilön nimi tai kuva jollekin pienemmälle joukolle, kuin tiedotusvälineille. Nuorten kohdalla kannattaa harkita mahdollisuutta julkaista kuva jollekin rajatulle joukolle, esimerkiksi nuorisotyöntekijöille tai koulujen henkilökunnalle. Kuvan julkaisua ensin rajatulle joukolle voidaan perustella rikoksesta epäillyn yksityiselämän suojan paremmalla turvaamisella sekä samalla huomioidaan esitutkintalain vähimmänhaitanperiaatetta. Vähimmänhaitanperiaate toteutuu myös sellaisissa tapauksissa, joissa vihjeitä pyydetään julkaisemalla kuva vain henkilön vaatetuksesta.

7.3 Salaisia pakkokeinoja tukeva rikostiedottaminen (salattu JulkL 24.1 § 5 kohta)

Tämä alaluku on poistettu KÄYTTÖ RAJOITETTU Suojaustaso IV JulkL (621/1999) 24.1 §:n 5 k perusteella.

7.4 Rikostiedottamisen ajankohdan valinta ja tutkinnan turvaaminen

Rikostiedottamiseen liittyvistä haasteista keskeisimmäksi nousivat rikostiedottamisen ajankohta ja tutkinnan turvaamiseksi salassa pidettävät asiat sekä yksityiselämän suojaan liittyvät haasteet. Yksityiselämän suojan aiheuttamia haasteita käsitellen tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Tutkimustulosten pohjalta voikin tiivistää, että pyydetäessä yleisöltä vihjeitä kannattaa tiedote julkaista mahdollisimman pian, jotta silminnäkijöiden havainnot eivät ehdi unohtua. Vihjeitä pyydetäessä on myös pohdittava, kuinka vihjeiden vastaanottaminen järjestetään, jotta ne tulevat kirjattua ja tarkastettua asian vaatimalla tavalla. Mikäli rikostiedottaminen perustuu esimerkiksi yleiseen mielenkiintoon, tiedottavat tutkinnanjohtajat mieluummin lähempänä esitutkinnan lopettamisvaihetta, jolloin poliisi on hankkinut asiaan liittyvän todistelun ja tapahtumien kulusta on riittävä varmuus.

Tutkimustulokset kuvastavat hyvin alaluvussa 4.9 selostettuja esitutkinnan päävaiheita. Rikoksen esitutkinnan päävaiheet jaetaan ilmoitusvaiheeseen, varsinainen esitutkintaan (kuulustelut ja todisteiden hankinta) ja esitutkinnan päättämiseen. Esitutkintaa suorittavan viranomaisen tietomäärä tutkittavasta rikoksesta kasvaa luonnollisesti tutkinnan edetessä kohti päättämisvaihetta. Yksi tutkimuksessa esiin tullut seikka, kuten rikoksen motiivi on hahmotettavissa yleensä vasta esitutkinnan päättämisvaiheessa, jolloin kaikki asiaan liittyvä tieto on kerätty. Näin ollen vastaavien rikoksen yksityiskohtien kertominen julkisuuteen, jos se ylipäätään on tarpeellista, on usein mahdollista vasta lähellä esitutkinnan päättämistä.

Toinen ajankohtaan liittyvä merkittävä haaste koskee tiedotteen julkaisua seuraavia tiedotusvälineiden haastattelupyyntöjä, jotka sitovat tutkinnanjohtajan työaika. Tutkimuksessa tuli esille kaksi

varteen otettavaa ratkaisua, jotka ovat ns. kahden tutkinnanjohtajan malli tai viestintäasiantuntijoiden hyödyntäminen. Kahden tutkinnanjohtajan mallissa toinen tutkinnanjohtaja voi keskittyä tutkinnan operatiiviseen johtamiseen ja pakkokeinoihin toisen tutkinnanjohtajan hoitaessa rikostiedottamisen. Tämä malli palvelee erityisesti tiedotusvälineitä, jotka saavat tällä tavoin tutkinnanjohtajan haastattelun tai kommentit käytettäväkseen.

Toisessa mallissa tutkinnanjohtaja voi käyttää apunaan poliisiyksikön viestintäasiantuntijoita, jotka voivat toimia ns. ensivasteena tiedotusvälineiden yhteydenottopyyntöihin. Viestintäasiantuntijoiden hyödyntämisen etuja ovat mm. heidän ammattitaitonsa olla vuorovaikutuksessa tiedotusvälineiden edustajien kanssa sekä heidän mahdollisuuden koordinoida ja keskittää yhteydenottopyyntöjä. Poliisin resurssit, erityisesti tutkinnanjohtajien osalta, ovat tunnetusti rajalliset ja näin ollen viestintäasiantuntijoiden hyödyntäminen on helpommin toteutettavissa kuin kahden tutkinnanjohtajan sitominen yhteen rikosasiaan.

Tutkinnanturvaamiseen liittyvistä seikoista tärkeimmät salattavat asiat ovat rikoksen tekotapa, tekoväline, tarkka tekopaikka ja ajankohta sekä motiivi. Pääperiaate on, että mitään sellaista seikkaa, jota tullaan käyttämään osallisten kuulemisessa tapahtumaketjun ja osallisuuden selvittämiseksi, ei tule kertoa julkisuuteen. Tässäkin on tärkeää tiedostaa meneillään oleva esitutkinnan vaihe, mutta myös tulevan tuomioistuin käsittelyn turvaaminen.

7.5 Yhteiskunnallinen merkitys ja yleinen mielenkiinto

Tutkimustuloksissa kävi myös ilmi, että rikostiedottaminen on usein monen eri tiedotustarpeen yhdistelmä. Rikostiedottamisen avulla poliisi voi tuottaa faktatietoa yhteiskunnallisen keskustelun tueksi, joka voi auttaa ihmisiä ymmärtämään eri rikosilmiöitä sekä niiden taustalla vaikuttavia syitä. Suotavaa onkin pyrkiä lisäämään ilmiöistä kertomista yksittäisten rikosten yhteydessä, jos se vain on mahdollista tapaukseen liittyvät salassapitosäännökset huomioiden. Tässä yhteydessä on erityisesti huomioitava, että poliisi ei kuitenkaan voi paljastaa julkisuuslain perusteella salassa pidettäviä tietoja²³⁰ ja rikostiedottaminen on tehtävä siten, ettei asianomistaja ole tunnistettavissa²³¹. Julkisuuslainsäädäntö rajoittaa poliisin mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja poliisin rooli on mielletävä enemmänkin keskustelua tukevien tietojen antajana.

Tutkimuksessa tuli esiin yksi poikkeus, joka mahdollistaa julkisuuslain perusteella salassa pidettäviin tietojen antamisen yleisölle. Suostumusperusteista tietojen antamista oli käytetty tiedotettaessa eräästä henkirikoksesta. Suostumusperusteisessa tietojen antamisessa viranomainen voi antaa salassa pidettävän tiedon sivulliselle, jos se, jonka suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksen (JulKL 26.1 § 2 kohta). Suostumusedellytys voi koskea vain yksityisen

²³⁰ *Ratkaisu AEOA 4.2.2015 dnro 175/4/14.*

²³¹ *Ratkaisu AOka 9.9.2013 dnro 960/1/2011.*

henkilön oman edun suojaksi säädettyä salassapitovelvollisuutta. Esimerkiksi ihminen voi antaa suostumuksensa omien terveystietojensa luovuttamiseen sivulliselle.²³²

Kuolleen henkilön etujen suojaksi säädettyistä salassapitovelvollisuuksista voidaan yleensä poiketa vain lähiomaisten tai oikeudenomistajien suostumuksella. Huomioitavaa on, että vainajan kunniaan tai muistoa loukkaavan tiedon antamiseen ei voida antaa suostumusta. Suostumus voi muutenkin koskea vain sellaista tietoa, josta suostumuksen antaja voi itse päättää.²³³

Annettavan suostumuksen tulee olla nimenomainen ja aito. Nimenomaisuuden vaatimus puoltaa suostumuksen antamista kirjallisena. Mikäli suostumus tietojen luovuttamiseen annetaan viranomaiselle, ei se kuitenkaan velvoita viranomaista antamaan tietoja sivullisille.²³⁴ Asianosaisen suostumuksen käyttäminen salassa pidettävien tietojen antamiseen julkisuuteen onkin erittäin harvinaista ja poikkeuksellista, jolloin on erityisesti kiinnitettävä huomiota hienotunteisuuteen ja punnittava sananvapauden suhdetta asianosaisen yksityisyyden suojaan.

Tutkimuksessa tuli ilmi myös ilmi poikkeava tilanne, jossa rikosasian asianosaiset tulevat itse julkisuuteen saadakseen asialleen yleistä mielenkiintoa. Tällaiset tilanteet ovat poliisille haastavia. Tilanteisiin liittyen on tärkeää muistaa, että rikostiedottaminen voi tapahtua vain esitutkintalain 11 luvun 7 §:n mukaisilla perusteilla julkisuuslain salassapitosäännöksen huomioiden. Rikostiedottamisen perusteisiin ei vaikuta se, millä tavalla asianosaiset itse käsittelevät asiaa julkisuudessa.²³⁵

Myöskään tiedotusvälineillä ei ole oikeutta julkaista yksityiselämän suojaksi salassa pidettäväksi säädettyjä tai rikoksen uhria loukkaavia tietoja ilman asianomaisen suostumusta.²³⁶ Asiasta on useista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja, joissa kuvastuu luvussa 3 esitelyjen perusoikeuksin, näissä tilanteissa sananvapauden ja yksityiselämän suojan, välinen ristiriita.

Rikostiedottamisen näkökulmasta yksi selkeä esimerkiksi on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu *Krone Verlag GmbH & Co KG ja Krone Multimedia GmbH & Co KG v. Itävalta 17.1.2012*. Kyseissä tapauksessa tiedotusvälineissä oli julkistettu rikosoikeudenkäynnistä käsitellyjä rikoksen uhria loukkaavia ja hänen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä tietoja. Julkisuuteen oli mm. kerrottu, että uhrille oli aiheutettu vammoja murtamalla kylkiluita potkimalla, polttamalla uhrin ihoa tulikuumalla raudalla, lusikoilla ja keittiöveitsellä. Myös seksuaalista hyväksikäyttöä oli kuvattu yksityiskohtaisesti mm. kertomalla tapa, jolla uhrin neitsyys vietiin. Rikostiedottamisessa rikoksen uhria

²³² Mäenpää 2016, 213.

²³³ Mäenpää 2016, 214–215.

²³⁴ Mäenpää 2016, 215–216.

²³⁵ Poliisin julkisuuskäsikirja 2022, 165.

²³⁶ Mäenpää 2016, 433–434. Samoin Rantaeskola 2021, 351.

mahdollisesti loukkaavat tiedot on huomioitava erityisesti kerrottaessa julkisuuteen tietoja rikoksen tekotavasta.

7.6 Lainsäädännön ajantasaisuus ja ero oikeuskäsittelyjen julkisuuteen Ruotsissa

Tutkimuksen teoriaosuus keskittyy rikostiedottamista ohjaavan esitutkintalain 11 luvun 7 §:n analysointiin. Verrattaessa tutkimustuloksia toimivaltasäännökseen voidaan todeta, että rikostiedottamisen toimivaltasäännös on selkeä ja se mahdollistaa mitä moninaisempia tapoja hyödyntää rikostiedottamista esitutkinnan aikana. Tutkimustulosten perusteella en näe tarvetta muuttaa rikostiedottamisen toimivaltasäännöstä, eikä sellaista tullut esille myöskään tutkinnanjohtajien haastatteluissa.

Tutkimustuloksissa nousi kuitenkin esiin yksi erityinen haaste, joka liittyy vangitsemisoikeudenkäynteihin ja niiden julkisuuteen. Tämän haasteen keskiössä on perus- ja ihmisoikeuksien välinen ristiriitatilanne, jossa sananvapaus on ristiriidassa yksityiselämän suojan ja syyttömyysolettaman kanssa. Vangitsemisoikeudenkäynnin julkisuus voi toisinaan synnyttää yleisen mielenkiinnon tutkittavaa rikosta kohtaan ja tieto vangitsemisen kohteena olevan henkilöllisyydestä on julkisesti saatavilla asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta. Poliisilla ei ole näissä tilanteissa mitään laillista perustetta julkaista henkilön nimeä. Käytännössä tutkinnanjohtajan ainoa mahdollisuus on vastata toimittajalle, ettei poliisilla ole asiaan liittyen tiedotettavaa, kuten jo alaluvussa 4.6 mainitussa ratkaisussa *AOA 20.3.2014 dnro 1163/4/13* ohjeistettiin. Tapauksessa toimittaja oli pyytänyt poliisia vahvistamaan, jo tiedossaan olevan, rikoksesta epäillyn nimen, mutta poliisilla ei ollut oikeutta vahvistaa epäillyn nimeä toimittajalle.

Ongelman selventämiseksi käsittelen tässä yhteydessä pakkokeinoasioiden oikeuskäsittelyn julkisuuden sääntelyä Suomessa sekä esittelen vertailun vuoksi Ruotsin julkisuuslainsäädännön vastaavissa tilanteissa. Suomessa pakkokeinoasioiden oikeuskäsittely on pääsääntöisesti julkista oikeudenkäyntijulkisuuslain mukaan (YTJulkL 4 §). Poikkeuksen muodostavat salaisia tiedonhankintakeinoja ja toimenpiteitä koskevat lupa-asiat. Pakkokeinoasioiden oikeuskäsittelyyn kuuluu, että yleisöllä on oikeus saada heti asian käsittelyyn liittyvät perustiedot, joihin luetaan tieto epäillyn henkilöllisyydestä, käsiteltävän asian yksilöity laatu sekä käsittelyn ajankohta ja paikka.²³⁷

Ruotsissa rikosasioiden salassapitoa säätelee laki offentlighets- och sekretesslag (OSL, 2009:400). Esitutkinta-aineisto on Ruotsissa säädelty salassa pidettäväksi esitutkinnan päättymiseen saakka (OSL 18 luku). Sääntely on tältä osin samanlainen kuin Suomessa, mutta eroaa merkittävästi pakkokeinokäsittelyiden julkisuuden osalta.²³⁸ Ruotsissa esitutkinnan-aikana tapahtuva pakkokeinokäsittely on salassa pidettävää, jos julkisuuden voidaan olettaa vaarantavan toimenpiteen tarkoituk-

²³⁷ Jokela 2018, 255.

²³⁸ Rantaeskola 2021, 88.

sen (OSL 18:1). Rikoksesta epäillyn henkilöllisyys on mahdollista salata kokonaan pakkokeinokäsittelyissä.²³⁹ Asiaan liittyen on Ruotsin korkeimman oikeuden (Högsta Domstolen) ratkaisu NJA 2005 s. 91. Kyseisessä tapauksessa toimittaja oli pyytänyt tuomioistuinta julkaisemaan tiedot pakkokeinon kohteena olevan henkilöllisyydestä. Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan tietojen antamiselle ei ollut perustetta ja tietojen antaminen olisi vaarantanut vakavan rikoksen esittämisen tarkoituksen.²⁴⁰ Ruotsissa tuomioistuin myös huolehtii pakkokeinoasian salassapidosta viran puolesta.²⁴¹ Ruotsin julkisuuslainsäädäntö huomioi paremmin rikoksesta epäillyn syyttömyysolettamaa ja yksityisyyden suojaa pakkokeinoasioiden käsittelyssä sekä turvaa rikoksen esitutkintaa.

²³⁹ Tapanila 2009, 205.

²⁴⁰ NJA 2005 s. 91.

²⁴¹ Bring ym. 2019, 591.

8 LOPUKSI

8.1 Kehittämisehdotukset

Tutkimuksen yhteydessä kävi ilmi, että tutkinnanjohtajat haluaisivat lisää koulutusta rikostiedottamiseen liittyen. Rikostiedottaminen on varsin laaja kokonaisuus, jonka keskiössä on salassapitoa ohjaava lainsäädäntö. Poliisihallinto on kouluttanut henkilöstölleen julkisuusasioita vuosien 2021 ja 2022, joka on varmasti parantanut tutkinnanjohtajien osaamista julkisuuslainsäädännöstä. Tässä koulutuksessa käsiteltiin myös rikostiedottamista ja siihen liittyvää salassapitoa. Tämän tutkimuksen näkökulma on ollut ennen kaikkea rikostiedottamisen mahdollisuuksissa ja käytännön työelämään liittyvissä haasteissa. Tutkimuksen perusteella syventäisinkin rikostiedottamisen koulutusta kohti käytännön työtä eli rikostiedottamisen soveltamistilanteiden tunnistamista ja ns. oikean "työkalun" valintaa.

Toinen tutkimuksessa esiin noussut kehittämiskohde koskee vangitsemisoikeudenkäyntien julkisuutta. Johtopäätösten alaluvussa 7.6 esittelin lyhyesti Suomen ja Ruotsin lainsäädännön eroavaisuudet, jonka mukaan Ruotsissa pakkokeinoasioiden tuomioistuinkäsittelyjen julkisuutta on rajoitettu laajemmin. Suomessa oikeudenkäynnin julkisuutta ohjaava lainsäädäntö on avoimempi ja tuon näin ollen haasteita rikosten esitutkinnalle sekä rikostiedottamiselle. Suomen lainsäädäntö on painottaa enemmän sananvapautta, mutta joissakin tilanteissa voisi olla perusteltua rajoittaa vangitsemisoikeudenkäyntien julkisuutta tiukemmin.

Esimerkiksi laajojen ja vakavien rikosten esitutkinnan aikana saatetaan vangita useita rikoksesta epäiltyjä, joiden osallisuus tutkittavaan rikokseen voi kuitenkin muuttua esitutkinnan edetessä. Vangitsemiskäsittelyn perustietojen julkisuus muodostaa kuitenkin riskin leimautumiselle. Käsittelytiedot voivat olla merkityksellisiä myös mahdollisesti tavoittamatta oleville kanssa epäillyille ja vaikeuttaa täten rikoksen esitutkintaa. Oikeudenkäyntijulkisuuslain muuttaminen tältä osin voisi olla perusteltua. Käsittelyn perustietojen julkisuutta voitaisiin esimerkiksi rajoittaa sellaisissa tilanteissa, joissa tietojen antaminen vaarantaa merkittävästi esitutkinnan toimittamista tai loukkaa rikoksesta epäillyn yksityiselämän suojaa rikosepäilyn kohdistuessa esimerkiksi seksuaalisuuteen tai arkaluonteisiin yksityiselämän suojaksi säädettyihin asioihin.

8.2 Jatkotutkimuksen aiheita

Tutkimussuunnitelmaa laatiessa rajasin tutkimuksen koskemaan poliisin tarpeesta lähteviä, rikoksen selvittämiseen liittyviä, rikostiedottamisen perusteita. Poliisin ulkopuolelta tulevia rikostiedottamisen perusteita, joita ovat asian herättämä yleinen mielenkiinto tai asian yhteiskunnallinen merkitys, en käsitellyt kuin välttämättömiltä osin.

Tutkimusta tehdessä kävi kuitenkin ilmi, että rikostiedottaminen on usein monen eri tiedotustarpeen yhdistelmä. Poliisi pyytää vihjeitä, mutta samalla rikosasia saattaa olla yleistä mielenkiintoa herättävä tai yhteiskunnallisesti merkittävä. Tutkimuksen teoriaosuutta kirjoittaessa havaitsin, että käytävissä on erittäin vähän kirjallisuutta, joka käsittelee rajan vetoa siitä, millainen tapahtuma katsotaan yleistä mielenkiintoa herättäväksi tai yhteiskunnallisesti merkittäväksi. Käytännössä nämä rajavedot löytyvät muutamista laillisuusvalvojen ratkaisuista. Asiaan liittyvä epätietoisuus voi myös vaikuttaa tutkinnanjohtajien päätökseen kertoa yksittäisistä rikosasioista julkisuuteen. Rikostiedottaminen tapahtuu virkavastuulla ja epävarmoissa tilanteissa on luonnollisesti varmempi pidättäytyä kertomasta asioita julkisuuteen.

Yksi jatkotutkimuksen aihe voisikin olla tutkia tarkemmin sitä rajaa, mikä määrittää yksittäiseen rikokseen liittyvän yleisen mielenkiinnon ja yhteiskunnallinen merkittävyyden. Tutkimuksen lähtökohdiana voisi olla laillisuusvalvojen ratkaisut, mutta näkisin myös tarvetta kartoittaa laajemmin asiantuntijoiden näkemyksiä. Tutkimus voisi selkeyttää ja yhtenäistää rikostiedottamisen käytäntöä.

Toinen tutkimusta tehdessä havaittu jatkotutkimuksen aihe voisi olla sosiaalisen median merkitys ja mahdollisuus rikostiedottamiselle. Poliisin operatiivisessa viestinnässä hyödynnetään pääosin sosiaalista mediaa, joista tärkein on Twitter. Rikostiedottaminen tapahtuu poliisin julkaisujärjestelmän kautta, josta tiedotteet menevät suoraan eri medioille. Tämän tarkoituksena on palvella mediaa tasepuolisesti.

Sosiaalisen median merkitys on kuitenkin kasvanut 2010-luvulta lähtien ja tutkimusten mukaan suuri osa nuorista lukee uutisensa sosiaalisen median alustoilta. Yle uutisoi jo vuonna 2019 samana vuonna tehdystä Uutismedia verkossa maaraportista, jossa oli tutkittu suomalaisten median käyttöä. Ylen uutisen mukaan etenkin 18-24-vuotiaat lukevat jo suuren osan uutisistaan sosiaalisesta mediasta.²⁴²

Rikostiedottamisen soveltamistilanteita pohtiessa heräsikin ajatus voisiko sosiaalisen median alustoja hyödyntää myös rikosten selvittämisessä tai etenkin ilmiöihin liittyvässä rikostiedottamisessa.

Jatkotutkimuksessa voisi koota yhteen median käyttöä koskevia tutkimuksia ja selvittää eri alustojen soveltamismahdollisuuksia esimerkiksi rikoksen selvittämiseen liittyvien vihjeiden pyytämisellä, etsintäkuulutuksille tai eri rikoksiin liittyvistä ilmiöistä kertomiselle.

²⁴² Yle 12.6.2019

8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja kritiikki

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on erittäin keskeistä tieteellisessä tutkimuksessa. Luotettavuuden yleisimmät käsitteet ovat validiteetti ja reliabiliteetti ovat lähtöisin kvantitatiivisista tutkimuksista ja niiden soveltumisesta sellaisenaan kvalitatiivisiin tutkimuksiin on ristiriitaisia näkemyksiä. Validiteetilla tarkoitetaan tutkimustulosten pätevyyttä eli onko tutkimus oikein tehty ja ovatko tulokset ja niistä tehdyt päätelmät oikeita. Reliabiliteetissa on kyse tulosten pysyvyydestä eli toistettavuudesta. Toiset tutkijat soveltavat validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä myös laadullisiin tutkimuksiin ja toiset ovat kehittäneet käsitteiden sisältöjä uuteen muotoon.²⁴³

Kananen esittelee teoksessaan Kvali (2008) yhden tavan arvioida laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Kvalitatiivista tutkimusta voi arvioida käyttäen käsitteitä luotettavuus, siirrettävyys, riippuvuus ja vahvistettavuus. Luotettavuudessa on kyse tutkijan tulkinnassa tulkittavan sanomasta. Siirrettävyys rinnastetaan yleistettävyyteen eli tutkimustulosten pitävyys muissa tapauksissa ja yhteyksissä. Siirrettävyyttä voi parantaa kuvaamalla lähtökohdat ja tehdyt oletukset mahdollisimman hyvin eli dokumentoida menetelmät tarkasti. Riippuvuudessa on kyse tutkimuksen toistettavuudessa eli jos tutkimus toistetaan, saadaanko samat tulokset. Riippuvuutta voidaan arvioida myös dokumentaation perusteella. Kirjauksista on voitava päätellä, onko edetty virheettömästi. Vahvistettavuus tarkoittaa sitä, että kuinka yksimielisiä muut tutkijat ovat tuloksista.²⁴⁴

Tutkimuksen tavoitteena on tietenkin olla mahdollisimman luotettava ja tieteen sääntöjen mukainen. Tutkimusaineiston luotettavuuden parantamiseksi tutkimustuloksissa esitetään suoria lainauksia haastateltavien lausumista, joista lukija voi tehdä johtopäätöksiä tulosten luotettavuudesta. Tutkimuksen siirrettävyyden arvioinnissa on huomioitava, että tutkimuksessa kerätään kokemuksia ja hyviä käytänteitä, jotka eivät ole välttämättä suoraan yleistettävissä. Tarkoituksena onkin, että lukija voi saada tutkimustuloksista ajatuksia ja vinkkejä rikostiedottamisen soveltamistilanteisiin. Tutkimuksen riippuvuuden huomioimiseksi olen pyrkinyt mahdollisimman laadukkaaseen ja avoimeen raportointiin. Tutkimuksen vahvistettavuus jää lukijoiden ja kollegoiden arvioitavaksi. Tutkimuksen julkinen versio julkaistaan avoimessa Theseus-palvelussa ja salassa pidettäviä tietoja sisältävä versio Poliisiammattikorkeakoulun kirjastossa.

Tieteellisessä tutkimuksessa on myös huomioitava eettiset näkökulmat, jotka luovat perustan tutkimuksen uskottavuudelle. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on julkaissut ohjeen Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa (2012), jossa luetellaan hyvät tieteelliset käytännöt tutkimuseetiikan näkökulmasta. Ohjeen mukaan tärkeimpiä lähtökohtia ovat mm. yleinen

²⁴³ Saarinen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 24–26.

²⁴⁴ Kananen 2008, 123–127.

huolellisuus, tarkkuus ja rehellisyys tutkimustulosten käsittelyssä ja arvioinnissa, tieteellisten kriteereiden mukaiset tutkimusmenetelmät, muiden tutkimusten asianmukainen huomioiminen, tieteenalojen vaatimusten mukainen raportointi ja alakohtaisen tutkimuslupakäytännön noudattaminen.²⁴⁵

Tutkimuksen eettisyys on huomioitu koko tutkimusprosessin läpi. Tutkimusraporttia lukiessa on hyvä tiedostaa tutkijan rooli poliisina, joka luonnollisesti voi vaikuttaa haluun etsiä rikoksen selvittämiseen soveltuvia hyviä käytänteitä. Tutkimuksella ei ole ulkopuolista rahoittajaa eikä tutkimus ole muutoinkaan riippuvainen ulkopuolista vaikuttamista. Tutkimus on tehty tieteellisin menetelmin ja raportoinnissa on huomioitu aikaisemmat tutkimukset sekä lähdemateriaali asianmukaisilla viittauksilla. Tutkimukselle on myös ollut Poliisiammattikorkeakoulun myöntämä tutkimuslupa.

Tutkimuksen näkökulma on ollut koko ajan rikostiedottamisen mahdollisuuksissa mikä voi luoda mielikuvan, että rikostiedottaminen on pelkästään positiivista ja tuloksia tuottavaa. Tuloksia lukiessa on hyvä tiedostaa, että näin ei välttämättä ole. Rikostiedottaminen ei välttämättä tavoita silminnäkijöitä, poliisin ennalta estäväksi tarkoitettu viesti voidaan tulkita väärin tai julkisuuteen voidaan epähuomiossa antaa sellaisia rikoksen yksityiskohtia, joista on haittaa rikoksen tutkinnalle. Tutkimusta arvioitaessa on myös huomioitava se, että tutkimusaineisto on kerätty haastatteleamalla neljää eri tutkinnanjohtajaa, jotka ovat kertoneet omia kokemuksiaan ja näkemyksiä. Kaikki haastateltavat suhtautuivat positiivisesti rikostiedottamiseen. Haastateltavien suhtautumisella on luonnollisesti vaikutusta ja poliisihallinnossa on varmasti hyvin paljon eri näkemyksiä siitä, kuinka rikostiedottamista voi kannattaa soveltaa. Tämä on hyvä tiedostaa tutkimusta arvioitaessa.

8.4 Loppusanat

Tällä tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella rikostiedottamista tutkinnanjohtajan näkökulmasta selvittäen sen eri soveltamismahdollisuuksia rikosten selvittämisessä. Mielestäni tutkimus antaa hyvän yleiskuvauksen rikostiedottamiseen liittyvästä lainsäädännöstä, miten tutkinnanjohtajat käyttävät rikostiedottamista ja mitä mahdollisuuksia se tuo rikostutkinnalle.

Tutkimusraportti on kirjoitettu tieteellisen tutkimuksen muodossa. Tutkimusraportin teoriaosuus ja tutkimustulokset muodostavat kokonaisuuden, joka on varsin laaja. Tutkimusraportti sisältää kuitenkin paljon tärkeää tietoa, josta on varmasti hyötyä varsinkin uransa alkuvaiheessa toimiville tutkinnanjohtajille, joilla ei vielä ole kovin laajaa työn kautta tullutta kokemusta. Tutkimus on syventänyt omaa tietämystäni rikostiedottamisesta erittäin paljon ja toivottavasti tästä on hyötyä myös muille. Rikostiedottaminen ei ole pelkästään poliisin velvollisuus, vaan se on nähtävä mahdollisuutena.

²⁴⁵ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Bring, Thomas & Diesen, Christian & Andersson, Simon 2019: Förundersökning. Stockholm, Norstedts Juridik.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2012. (EOA kertomus 2012).

Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki, Alma Talent.

Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2021: Poliisi (ylempi AMK) -opinnäyteohje. Poliisiammattikorkeakoulun Moodle. Luettavissa: <https://moodle.polamk.fi/course/view.php?id=362§ion=1>. Luettu: 24.6.2021.

Hakala, Juha T. 2004, 2. painos: Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille. Helsinki, Gaudeamus.

Helminen, Klaus & Kuusinen, Matti & Rantaeskola, Satu 2012: Poliisilaki. Helsinki, Talentum.

Hirsjärvi, Sirka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki, Gaudeamus

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2014, 19. painos: Tutki ja kirjoita. Porvoo, Bookwell Oy.

Holopainen, Samppa 2005: Arkipäivän rikoksista tiedottaminen Helsingin poliisilaitoksessa. Poliisiammattikorkeakoulu. Poliisipäällystön tutkinto.

Ikävalko, Elisa 1995: Käytännön tiedottaminen - Yhteisöviestinnän käsikirja. Helsinki, Inforviestintä Oy.

Jokela, Antti 2018: Rikosprosessioikeus. Helsinki, Alma Talent.

Julkisen sanan neuvosto 2021: Journalistin ohjeet. Luettavissa: https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Luettu 13.9.2021.

Kananen, Jorma 2008: KVALI. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.

Korhonen, Tuomo 2019: Viestinnän johtaminen poliisin tilanneorganisaatiossa. Tampereen yliopisto, turvallisuushallinnon maisteriohjelma. Pro Gradu -tutkielma. Luettavissa:

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/116012/KorhonenTuomo.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 16.6.2021.

Koskimäki, Ilkka 2009: Esitutkinnasta tiedottaminen - Tutkimus poliisin näkökulmasta tiedottamista koskevista säännöksistä ja oikeusperiaatteista. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Licensiaattitutkimus.

Mäenpää, Olli 2016: Julkisuusperiaate. Helsinki, Talentum pro.

Nieminen, Ida 2021: Ei ystäviä, ei vihamiehiä - Poliisin viestintä hybridissä mediaympäristössä rikos- ja oikeustoimittajan työn näkökulmasta. Tampereen yliopisto, Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta. Pro Gradu -tutkielma. Luettavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/130879/NieminenIda.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 16.6.2021.

Niinimäki, Kari 2010: Poliisin esitutkintatiedottaminen - Tiedottamisen syyt ja säännöt. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, Oikeussosiologia ja kriminologia. Pro gradu -tutkielma.

Poliisiammattikorkeakoulu 2020: Poliisi (ylempi AMK) -tutkinto (120 op) opetussuunnitelma 2021 - 2022. Poliisiammattikorkeakoulu. Poliisihallinnon intranet Sinetti. Luettavissa: <https://sinetti.poliisi.fi/o/polamk/koulutus/Aliplyst%20ja%20plysttutkinnot/Poliisi%20%28ylempi%20AMK%29%20opetussuunnitelma%202021-2022.pdf>. Luettu 16.6.2021

Rantaeskola, Satu 2021: Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa. Helsinki, Alma Talent.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006: KvaliMOTV - menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Luettu. 22.6.2021.

Tapanila, Antti 2009: Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Helsinki, Edita.

Tilastokeskus 2021: Syntyperä ja taustamaa. Internet-sivusto. Luettavissa: https://www.stat.fi/meta/kas/syntypera_ja_ta.html. Luettu 28.9.2021.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki, Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Luettavissa: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu: 24.6.2021.

Virallislähteet

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 30/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 18/2019 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE-luonnos 10.8.2022. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta.

Poliisihallitus 2015: Poliisin viestintä - Nykytila, strategia ja kehittämisalueet 2015 - 2018. Poliisihallitus. Luettavissa: https://poliisi.fi/julkaisut/-/asset_publisher/Ga8MkKWI5ss3/content/poliisin-viestintä-nykytila-strategia-ja-kehittamisalueet-2015-2018?_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_Ga8MkKWI5ss3_assetEntryId=45295804. Luettu 1.10.2022.

Poliisihallitus 2022: Julkisuuskäsikirja POL-2018-51266.

Poliisihallitus 2019: Määräys poliisin viestinnästä POL-2019-71117.

Poliisihallitus 2011: Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja. Poliisihallitus. Luettavissa: <https://docplayer.fi/1102203-Poliisin-sisaisen-ja-ulkoisen-viestinnan-kasikirja.html>. Luettu 1.10.2022.

Tiedotteet, uutiset ja muut verkkosivut

Eduskunnan oikeusasiamiehen tiedote 16.10.2020: Julkisuuslakia tulisi uudistaa. Luettavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/-/julkisuuslakia-tulisi-uudista>Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta. Luettu: 20.6.2021.

Oikeusministeriön hanke ja säädösvalmistelu tiedote OM056:00/2022. Luettavissa: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM056:00/2022>. Luettu 6.9.2022

Yle, uutisartikkeli 12.6.2019: Raportti: WhatsApp, Instagram ja YouTube ovat yhä suosituimpia uutislähteitä – Vastamediat tarjoavat uutisia vain harvoille suomalaisille. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10825671>. Luettu: 7.9.2022.

Oikeustapaukset EIT ja ulkomaiset tuomioistuimet

Shagin v. Ukraina 10.12.2009

Krone Verlag GmbH & Co KG ja Krone Multimedia GmbH & Co KG v. Itävalta 17.1.2012

Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu NJA 2005 s. 91

Eduskunnan oikeusasiamiehen ja apulaisoikeuskanslerin ratkaisut

AOA 25.11.2005 dnro 2783/4/04

AOA 20.2.2008 dnro 2886/4/06

AOA 9.12.2010 dnro 4119/5/10

AOA 14.5.2013 dnro 2543/4/12

AOA 13.11.2013 dnro 4114/4/12

AOA 20.3.2014 dnro 1163/4/13

AOka 9.9.2013 dnro 960/1/2011

EOA 4.2.2015 dnro 175/4/14

LIITE 1 TEEMAHAASTATTELURUNKO

Haastattelussa on kysymys esitutkintalain mukaisesta rikostiedottamisesta eli tilanteesta, kun esitutkintaviranomainen tiedottaa yksittäisestä rikoksesta (ETL 11:7).

HAASTATELTAVAA KOSKEVAT TAUSTATIEDOT

- Kuinka kauan olet toiminut tutkinnanjohtajana ja millaisissa rikosasioissa?
- Oletko saanut tai hankkinut koulutusta rikostiedottamiseen liittyen? Jos olet, mitä?
- Miten suhtaudut rikostiedottamiseen yleisesti?

TEEMA 1: Yksittäisen rikosasian selvittämiseen liittyvä tiedottaminen

Seuraavissa kysymyksissä on oletuksena, että yksittäisen rikosasian selvittämisessä tiedottamisella voi olla merkitystä.

- Millaisissa **tilanteissa** rikostiedottamista voisi hyödyntää rikoksen selvittämiseksi? Kerro esimerkkitapauksia?
- Millaisissa **tilanteissa** rikostiedottamista voisi hyödyntää rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi? Kerro esimerkkitapauksia?
- Millaisissa **tilanteissa** rikostiedottamista voisi hyödyntää uuden rikosten estämiseksi? Kerro esimerkkitapauksia?
- Millaisissa **tilanteissa** rikostiedottamista voisi hyödyntää rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi? Kerro esimerkkejä?
- Oletko soveltanut "muu vastaava syy" -perustetta rikoksen selvittämiseen liittyvässä rikostiedottamisessa? Jos olet niin, millaisissa **tilanteissa**?

TEEMA 2: Henkilön tai rikoksesta epäillyn nimen tai kuvan antaminen julkisuuteen

- Millaisissa **tilanteissa** olet antanut henkilön nimen ja/tai kuvan julkisuuteen?
- Miten henkilön asema rikosasiassa vaikuttaa nimen ja/tai kuvan antamiseen julkisuuteen?
- Milloin voisi olla hyödyllistä antaa henkilön nimi ja/tai kuva julkisuuteen?
- Mitä seikkoja huomioit nimen ja/tai kuvan julkaisuun liittyvässä välttämättömyyden arvioinnissa?

TEEMA 3: Rikostiedottaminen pakkokeinojen tukena

- Oletko hyödyntänyt rikostiedottamista **vapauteen kohdistuvien** pakkokeinojen tukena? Kerro esimerkkejä?
- Oletko hyödyntänyt rikostiedottamista **muihin oikeushyviin** kohdistuvien pakkokeinojen (kuten eri tyyppiset etsinnät) tukena? Kerro esimerkkejä?
- Oletko hyödyntänyt rikostiedottamista **salaisten pakkokeinojen**, kuten televalvonnan, telekuuntelun tai tarkkailun tukena? Kerro esimerkkejä?

TEEMA 4: Rikostiedottamiseen liittyvät haasteet

- Mitä seikkoja on huomioitava rikostiedottamisen ajankohdan osalta?
- Onko tutkinnanjohtajalla tosiasiallista mahdollisuutta hallita yksittäiseen rikosasiaan liittyvän tiedottamisen ajankohtaa? Jos on, miten?
- Mitkä ovat yleisimmät rikostiedottamiseen ja tutkinnan turvaamiseen liittyvät haasteet?
- Mitä seikkoja yleisjohtajan tulisi huomioida operatiivisiin tilanteisiin liittyvässä viestinnässä, kun operatiiviseen tilanteeseen liittyy (tai voi liittyä) myös rikosepäily?
- Miten yleisjohtaja voi edellä mainitussa tilanteessa turvata rikoksen esitutkinnan?
- Onko tutkinnanjohtajalla keinoja varmistaa, että yksittäistä rikosta koskeva tiedote julkaistaan siten kuin on ajateltu? Jos on, niin millaisia?

HAASTATTELUN LOPETUS

- Millaisia ohjeita antaisit muille (tuleville) tutkinnanjohtajille rikostiedottamiseen liittyen?

LIITE 2 SAATEKIRJE

23.3.2022

Arvoisa vastaanottaja,

Suoritan Poliisiammattikorkeakoulussa Poliisin (ylempi AMK) -tutkintoa. Opintoihin kuuluvana opinnäytetyönä teen tutkimusta esitutkinnasta tiedottamisen mahdollisuuksista rikosten selvittämiseksi. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää tutkinnanjohtajien näkemyksiä rikoksen selvittämiseen liittyvästä rikostiedottamisesta ja siihen liittyvistä haasteista.

Tutkimus suoritetaan haastattelututkimuksena teemahaastattelu-menetelmällä, johon pyydän teitä osallistumaan. Tutkimusta varten haastatellaan tutkinnanjohtajia kahdesta eri poliisiyksiköstä (Helsingin poliisilaitos ja Keskusrikospoliisi). Haastateltavaksi on valikoitu kokeneita tutkinnanjohtajia, joiden käytännön kokemuksen kautta kertynyttä, arvokasta tietoa ja osaamista kerätään yhteen tiedottamiseen liittyvän osaamisen lisäämiseksi. Tavoitteena on, että saatu tutkimustietoa hyödyttäisi etenkin aloittelevia tutkinnanjohtajia tiedottamiseen liittyvän ammatillisen osaamisen kehittämisessä.

Haastattelun kesto on noin yksi tunti ja haastattelu tallennetaan litterointia varten. Haastattelussa kerätyt tiedot ovat ehdottoman luottamuksellisia ja tulokset raportoidaan siten, että yksittäistä henkilöä ei voida tunnistaa. Haastattelussa kertynyt materiaali käsitellään TUVE-tietokoneella ja hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

Tällä tutkimuksella on Poliisiammattikorkeakoulun myöntämä tutkimuslupa POL-2021-104728. Tutkimuksessa huomioidaan Poliisihallituksen määräys Tiedon turvallinen käsittely poliisissa POL-2020-69511. Haastatteluissa tullaan mahdollisesti käsittelemään salassa pidettäviä poliisin taktisia menetelmiä. JulKL 24.1 §:n 5 k mukaiset salassa pidettävät taktiset menetelmät poistetaan julkisesta tutkimusraportista. Raportin julkinen versio julkaistaan Theseus-palvelussa ja salassa pidettäviä tietoa sisältävä versio Poliisiammattikorkeakoulun kirjastossa. Tutkimuksen ohjaajana toimii Poliisiammattikorkeakoulun yliopettaja Satu Rantaeskola.

Jos Teillä on kysyttävää tutkimuksesta, vastaan mielelläni.

Yhteistyöstä kiittäen

Jari Korkalainen

Ylikonstaapeli

Helsingin poliisilaitos